

Program Národní a kulturní identity (NAKI II)
Projekt VaV MK ČR DG20P02OVV019
Praktické přístupy k územní ochraně historické kulturní krajiny

Specializovaná mapa s odborným obsahem

**Identifikace jednotek a celků historické kulturní krajiny ve
správním území ORP Kutná Hora a identifikace kulturně
historických hodnot celku historické kulturní krajiny
Uhliřskojanovicko**

Předkladatel výsledku:

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.
Květnové náměstí 391, 252 43 Průhonice

Hlavní řešitel (autor - garant výsledku):

RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D.

Spoluřešitelé (spoluautoři)

Mgr. Katarína Demková, Ph.D.

Ing. Jiří Dostálek, CSc.

Ing. MSc. Vendula Krausová, Ph.D.

Mgr. Ondřej Malina, Ph.D.

Ing. Aleš Rudl

PhDr. Věra Vávrová

Bc. Alois Vokoun

Výstup byl zpracován v rámci řešení I. etapy projektu, jejímž cílem je Ověření praktické
využitelnosti typologie historické kulturní krajiny ČR na vybraných částech území.

Průhonice 2022

Obsah

I.	Cíl specializované mapy s odborným obsahem	3
II.	Identifikace jednotek a celků historické kulturní krajiny na správním území obce s rozšířenou působností Kutná Hora	3
II.1	Metodika práce	3
II.2	Popis dosažených původních výsledků	4
III.	Identifikace kulturně historických hodnot celku historické kulturní krajiny Uhlířskojanovicko	60
III.1	Metodika práce	60
III.2	Popis dosažených původních výsledků	61
IV.	Návrh využití výsledku	96
V.	Literatura	96

I. Cíl specializované mapy s odborným obsahem

Cílem předkládané specializované mapy s odborným obsahem je ověření metodiky Typologie historické kulturní krajiny České republiky (Ehrlich a kol. 2020) na konkrétní modelové lokalitě, kterou je správní území obce s rozšířenou působností Kutná Hora. Dalším cílem je podrobná identifikace kulturně historických hodnot vybraného celku historické kulturní krajiny. Úkolem specializované mapy s odborným obsahem je verifikovat možnosti a způsoby vymezování jednotek a celků historické kulturní krajiny ČR na základě podrobného zpracování modelového území. Mapa se tak sestává ze dvou mapových listů, z nichž jeden se věnuje identifikaci jednotek a celků historické kulturní krajiny ve správním území ORP Kutná Hora a druhý identifikaci kulturně historických hodnot celku historické kulturní krajiny Uhlířskojanovicko.

Specializovaná mapa byla vypracována v návaznosti na řešení projektu Praktické přístupy k územní ochraně historické kulturní krajiny (DG20P02OVV019), konkrétně v rámci I. etapy, jejímž cílem bylo ověření praktické využitelnosti typologie historické kulturní krajiny ČR na vybraných částech území.

Z obecného pohledu je cílem předloženého výstupu vytvoření moderního odborného podkladu pro kvalifikované rozhodování odborných orgánů a orgánů státní správy (zejména památkové péče) a samosprávy, vlastníků, správců a uživatelů jednotlivých částí krajiny, jakož i podkladem pro zadavatele, pořizovatele a projektanty územně plánovací dokumentace a dalších plánů v oblasti ochrany a rozvoje území.

II. Identifikace jednotek a celků historické kulturní krajiny na správním území obce s rozšířenou působností Kutná Hora

II.1 Metodika práce

Metodickým východiskem řešení byla Typologie historické kulturní krajiny České republiky (Ehrlich a kol. 2020 – Metodika s osvědčením č. 203 Ministerstva kultury, odboru výzkumu a vývoje, ze dne 18. 6. 2020, č. j. MK 40137/2020 OVV, sp. zn. MK-S 16383/2015 OVV). Tato metodika definuje 34 typů historických kulturních krajín České republiky a jejich určující znaky. Dále metodika navrhuje postupy pro vymezení jednotek a celků historické kulturní krajiny. Navržené postupy byly aplikovány na správní území obce s rozšířenou působností (SÚ ORP) Kutná Hora, čímž byly ověřeny a zároveň konkretizovány a zpřesněny. Rozloha SÚ ORP Kutná Hora je 643 km².

Pro co největší metodickou zobecnitelnost postupu vymezování jednotek a celků historických kulturních krajín byla snaha využívat při jejich identifikaci celostátně dostupná data. Ideálně pak data vektorová, která jsou zpracovatelná v GIS a přímo využitelná pro tvorbu map. Ze sady znaků pro každý typ historické kulturní krajiny byly vybrány v první fázi hodnocení ty, které jsou dostupné jako vektorová data. Pro hodnocení byly využity tyto datové sady: ZABAGED (Základní báze geografických dat ČR), CORINE Land Cover, DIBAVOD (Digitální báze vodohospodářských dat). Dále jsme pracovali buď s plošnými daty (polygony) nebo bodovými daty (body). Liniová data se ukázala jako silně nespecifická pro konkrétní typy, proto s nimi nebylo v této fázi pracováno.

Zpracování plošných dat probíhalo následujícím způsobem: nejprve byly vybrány polygony větší než 60 ha a poté byla provedena analýza jejich vzájemné vzdálenosti v závislosti na hledaném typu. Polygony s vzájemnou vzdáleností menší než 100 m byly agregovány. Bodová data byla také posuzována podle vzájemné vzdálenosti. Kolem každého bodu byl vytvořen buffer 1 km a do další analýzy byly vzaty body s alespoň jedním sousedstvím

v uvedené vzdálenosti. Na základě výše uvedené analýzy bylo navrženo prvotní rozmístění jednotek historické kulturní krajiny v modelovém území a vytvořena pracovní mapa.

Pro další upřesnění byla provedena rešerše dat z Památkového katalogu NPÚ, zejména kulturních a národních kulturních památek, a atlasových děl – Atlasu krajiny ČR (Hrnčiarová a kol. 2009), Akademického atlasu českých dějin (Semotanová a kol. 2014) a Českého historického atlasu. Kapitoly z dějin 20. století (Semotanová a kol. 2019). Následně proběhla vizuální analýza starých srovnávacích map. Pro celé ORP byly prohlédnuty mapy 1., 2. a 3. vojenského mapování a topografické mapy Generálního štábu 1:50 000 z 50. let 20. století. V případě potřeby byly konzultovány i mapy stabilního katastru. Zároveň se studiem starých map proběhl plošný terénní průzkum zaměřený na identifikaci aktuálního stavu znaků historických kulturních krajin. Rovněž byla prostudována regionální literatura (konkrétní tituly jsou uvedeny dále vždy pro relevantní jednotku).

Výsledkem výše uvedených analýz bylo za prvé definitivní stanovení typu historické kulturní krajiny, který vymezené jednoty představují, a za druhé vymezení hranic identifikovaných jednotek a celků historické kulturní krajiny. Jelikož se historická kulturní krajina neřídí aktuálními správními hranicemi, některé identifikované jednotky zasahovaly menší či větší částí svého území i mimo SÚ ORP Kutná Hora. Tyto jednotky zasahující mimo území ORP Kutná Hora byly zmapovány i za hranicemi ORP. Celky historické kulturní krajiny však byly zmapovány jen v hranicích ORP, neboť nelze vyloučit, že do nich zasahují jiné hypotetické jednotky, ležící zcela mimo hranice ORP, které nebyly mapovány.

Na podkladě důkladné vědecké rešerše a terénního průzkumu byla vytvořena výsledná specializovaná mapa s odborným obsahem. Mapa byla vytvořena v prostředí programu ArcGIS zanesením výsledků rešerší doplněných o informace z terénního průzkumu na podkladovou vrstvu ZABAGED® 1:50 000.

Výše uvedený postup se ukázal jako nosný pro identifikaci typologických jednotek na základě jejich znaků, jak jsou definovány v metodice Typologie historické kulturní krajiny ČR.

II.2 Popis dosažených původních výsledků

Byly vyhledány a v terénu ověřeny jednotky a celky historické kulturní krajiny v modelovém území SÚ ORP Kutná Hora. ORP Kutná Hora zasahuje na severu do starosídelní krajiny Polabí (okolí Kutné Hory) s intenzivním zemědělským využíváním. Jižní část území ORP tvoří pahorkatinná krajina Posázaví, řeka Sázava tvoří jihozápadní hranici ORP. I krajina Posázaví byla již od raného středověku zemědělsky využívána, díky svému členitějšímu reliéfu s hluboce zahloubenými údolími pravostranných přítoků Sázavy si však uchovávala zalesněnější charakter a členitější krajinnou strukturu. Hlavními sídly v území jsou Kutná Hora na severu, Uhlířské Janovice na západě a Zruč nad Sázavou a Kácov u Sázavy. Zdejší krajina byla ve druhé polovině 20. století poměrně silně pozměněna, přesto v ní na relativně velkých plochách zůstaly zachovány stopy historické krajinné struktury, vč. významných stop starší kultivace krajiny (hospodářské dvory, komponované krajiny, hradiště).

Dle uvedené metodiky byly na území ORP Kutná Hora nalezeny segmenty krajiny, které mají výraznost, ucelenost a soustředěnost znaků určitého krajinného typu. V řešeném území bylo identifikováno sedm celků a třicet jedna typologických jednotek historické kulturní krajiny, přičemž části některých jednotek leží i mimo hranice řešeného území.

Mapované jednotky a celky historické kulturní krajiny ve správním území ORP Kutná Hora s přesahy do okolní krajiny:

Celek Kutnohorsko tvoří jedenáct typologických jednotek: Kutná Hora (typ 17: Krajina města), Kutná Hora - Kaňk - Bylanka (typ 21: Krajina hlubinné těžby), Kaňk (typ 12: Krajina ovocných sadů), Údolí Vrchlice (typ 19: Turistická krajina), Nádrž Vrchlice (typ 18: Krajina přehradních nádrží), Krajina Vrchlického a Tyla (typ 34: Krajina se vztahem k významné osobnosti), Cimburk – Denemark (typ 16: Krajina hradišť), Vysoká – Roztěž (typ 3: Krajina kombinované kompozice), Miskovice (typ 23: Krajina kamenolomů), Malešov (typ 29: Krajina bojišť), Sion (typ 33: Krajina jiných významných historických událostí).

Celek Novodvorsko tvoří tři typologické jednotky: Nové Dvory – Kačina (typ 3: Krajina kombinované kompozice), Kačina (typ 15: Krajina obor a lesů), Chotusice (typ 29: Krajina bojišť).

Celek Železné hory tvoří v území ORP jedna typologická jednotka: Vedralka (typ 15: Krajina obor a lesů).

Celek Lomec - Třebonín o jedné typologické jednotce: Lomec – Třebonín (typ 16: Krajina hradišť).

Celek Zbýšovsko o jedné typologické jednotce: Zbýšovsko (typ 7: Krajina se specifickou strukturou osídlení).

Celek Střední Sázaví tvoří jedenáct typologických jednotek: Údolí střední Sázavy (typ 19: Turistická krajina), Kácov (typ 17: Krajina města), Zruč nad Sázavou (typ 17: Krajina města), Čestín – Vlastějovice (typ 9: Krajina vrchnostenských sídel a dvorů), Český Šternberk – Rataje nad Sázavou (typ 9: Krajina vrchnostenských sídel a dvorů), Mělník – Benátky (typ 9: Krajina vrchnostenských sídel a dvorů), Morány (typ 15: Krajina obor a lesů), Sudějov (typ 6: Obecná organicky vyvinutá krajina), Sázava (typ 16: Krajina hradišť), Krajina sv. Prokopa (typ 28: Krajina mýtů a legend), Želivka-Švihov (typ 18: Krajina přehradních nádrží).

Celek Uhlířskojanovicko tvoří tři typologické jednotky: Uhlířskojanovicko (typ 24: Industriální krajina bez přímé vazby na těžbu), Vavřínecko (typ 13: Krajina rybníků), Ratajská obora (typ 15: Krajina obor a lesů).

Celek historické kulturní krajiny Kutnohorsko

Okolí města Kutné Hory, kde byl vymezen celek Kutnohorsko, můžeme označit za území koncentrovaných krajinných hodnot, z nichž některé jsou chráněny. Odráží se v něm dlouhodobé osídlení zdejší krajiny (hradiště Cimburk a Denemark), dominantní působení královského města Kutné Hory a dolování stříbrné rudy, ale nachází se zde i mladší typy krajiny, jako krajina ovocných sadů na Kaňku, turistická krajina či krajina kamenolomů v okolí Mezholez. Nechybí ani jednotky asociativních krajin. Některé typy krajiny spolu souvisí, ať již vznikly ve stejný čas a ze stejných či obdobných pohnutek, jiné se s nimi více či méně překrývají, ale bez vývojové souvislosti.

Centrem území je bezpochyby samotné město Kutná Hora. Na sever od něj se na svazích hory Kaňk a v okolí měst Kaňk a Gunta nachází krajina hlubinné těžby a krajina ovocných sadů, která zde vznikla po ukončení těžby. Kromě toho jsou v území další významné doklady kultivace krajiny. V roce 1798 si pozemky na Kaňku pronajalo novodvorské panství a Jan Rudolf Chotek je nechal osázet borovicemi, smrky a vejmutovkami. Vedle partií užitkového lesa zde byly založeny modřínové a lipové aleje a na začátku 19. století (asi 1814) zde bylo vystavěno empírové mauzoleum na památku kouřimského faráře M. J. Chodka a dalších obětí

husitských válek. Památník je vsazen do čela mohyly, jejímuž vrcholu dominuje 7 m vysoký kamenný sloup. V 80. letech 20. století byly na mauzoleum přidány desky upomínající na havířské bouře z let 1494–96. Roku 1829 byla Jindřichem Chotkem na Kaňku postavena myslivna ve švýcarském stylu, která se na konci 19. století změnila v oblíbenou výletní restauraci. Jako výletní místo fungoval Kaňk i za první republiky, pak byla restaurace zavřena a objekt opět sloužil jako hájovna. V současné době byl přestavěn a byl obnoven restaurační provoz a vznikla zde novostavba rozhledny.

Dalším významným územím, kam se koncentruje řada znaků historické kulturní krajiny a kde je možno vymezit několik jednotek, je údolí Vrchlice a Bylanky jižně od Kutné Hory. Také zde bylo významné dolování stříbra a vyskytuje se zde krajina hlubinné těžby. Údolí Vrchlice se pro svou malebnost stalo na konci 19. století oblíbeným výletním místem a můžeme zde vymezit turistickou krajinu, zároveň je to území spojené s významnými osobnostmi české literatury 19. století (J. Vrchlický, J. K. Tyl). Tok Vrchlice byl přehrazen vodní nádrží Vrchlice, ale jeho úpravy mají mnohem starší kořeny. Na Vrchlici v úseku mezi Bahýnkem a Sedlcem bylo několik desítek vodních mlýnů, z nichž většina zanikla (některé byly zatopeny při výstavbě přehrady, jiné zanikly při rozšiřování města Kutné Hory). Žádný z mlýnů již neslouží svému původnímu účelu, přesto se několik významných budov či jejich torz zachovalo nad Malešovem a pod hrází Velkého rybníka. S mlýny byly spojeny i další dochované znaky, jako vodní náhony, mostky a propusti.

V okolí vsi Bylany jižně od Kutné Hory se nacházelo rozsáhlé neolitické sídliště s mnoha fázemi, půdorysy dlouhých domů a tisíci sídlištních objektů, objevené v 50. letech 20. století. Bylanské sídliště je klíčovou lokalitou české prehistorické archeologie, má zásadní význam pro poznání období mladší doby kamenné a je významné i v evropském kontextu. Nejvíce nálezy je zastoupena kultura s lineární keramikou, sídliště ale pokračovalo i v kultuře s vypíchanou keramikou a Lengyelské kultuře. Nejstarší prozkoumaný areál leží v J části vsi v poloze Nade vsí. Na SZ okraji obce byl objeven a prozkoumán neolitický rondel – kruhové ohrazení sestávající ze dvou koncentrických příkopů o průměru 90 resp. 110 m přerušených čtyřmi vchody. Rondel obklopuje ještě třetí vnější příkop. Kromě těchto dvou poloh jsou na celém katastru Bylan a sousedních Miskovic i další nálezy z období neolitu (povrchově prozkoumáno přes 85 ha). Na povrchu terénu dnes nejsou žádné stopy pravěkého osídlení pozorovatelné (Soudský 1966; Pavlů 2014).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina města Kutná Hora (17)

Jádrem plochy je areál historického jádra města Kutná Hora, který byl velkou část svého vývoje definovaný rozsahem městského opevnění. Rostlý a nepravidelný půdorys města je ukázkou organicky se vyvíjejícího urbanismu, který umožňoval plynulou reflexi městských a hornických potřeb. V trasování hlavních ulic je stále znát směr hlavních komunikací, v jádru města se projevuje druhotně zmenšená plocha náměstí s pravidelnými bloky městských krámů a velká část trasování ulic je lokálně formována minulou přítomností důlních děl a zejména postupně aplanovaných hald. Během rozvoje došlo rovněž ke zvětšení opevněné plochy směrem k JV a také k mohutným výškovým úpravám terénu (Šimůnek a kol. 2010; Štroblová, Altová 2000).

Starší podoba celé městské aglomerace byla formována jednotlivými hornickými osadami, jejichž zástavba vznikala patrně velmi živelně v souvislosti s potřebami provozu nejvýnosnějších dolů. Při osadách však často vznikaly kostely a kaple, z nichž značná část existuje dodnes nebo je alespoň lokalizována v pramenech. Spolu s významnými městskými stavbami (Vlašský dvůr) a hlavními kostely (kostel sv. Jakuba) institucionalizované městské obce formují tyto stavby uzlová místa rostlého městského organismu. Jádro města doplňují na S a J městské parky a excentricky umístěný areál jezuitské koleje a chrámu sv. Barbory. Centrum města má stále i významné panoramatické hodnoty, zejména v pohledech od J a JV.

Na východě území se nachází původní sídelní centrum, které se formovalo kolem Sedleckého kláštera. Klášter v Sedlci byl založen v letech 1142/1143 jako první cisterciácký klášter v českých zemích. Zrušen byl za reforem Josefa II. v 80. letech 18. století. V současné době má kostel barokní podobu (barokní gotika) od J. B. Santiniho-Aichela. Nedaleko klášterního kostela na hřbitově se nachází známá kostnice, rovněž původně gotická a upravená Santinim na počátku 18. století (Charvátová 1998).

Na jihu jsou dvě průmyslové plochy, které reflektují rozvoj města v 19. a 20. století. První plocha – „tabákové předměstí“ – zahrnuje areál bývalé sedlecké cihelny s řadou objektů od 19. do první poloviny 20. století při J úpatí Kaňku. Na J části na ní navazuje rozsáhlý areál tabákové továrny s kořeny v 18. století, která se zde rozvinula z prostoru zrušeného cisterciáckého kláštera Sedlec a přes raně industriální fázi nabyla podobu zcela moderního výrobního areálu. Naproti přes ulici Vítěznou plochu doplňuje bývalá předměstská továrna na nábytek firmy Exner. Posledním areálem je prostor bývalého Schwarzenberského pivovaru a zámku s raně novověkými protoindustriálními počátky a s kontinuitou provozu až do 20. století. Nachází se zde i torzo románského hospodářského objektu cisterciáckého kláštera. Druhá plocha – industriální krajina říčního a železničního kontaktu při Čáslavské ulici – se vyvinula díky přítomnosti vodní energie z Vrchlice a prostoru železničního nádraží Kutná Hora – město a navazujících vleček. Rozvinul se zde především drobný průmysl spojený s chodem města – pekárny, železniční sklady nebo Tellerův cukrovar (Šimůnek a kol. 2010; Štroblová, Altová 2000).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina hlubinné těžby Kutná Hora – Kaňk – Bylanka (21)

Tato jednotka je svojí historií úzce propojena s krajinou města Kutné Hory, neboť toto královské město vděčí za svůj vznik práce nálezu stříbrných rud. Pozůstatky středověkého a raně novověkého dolování se v krajině koncentrují do dvou ploch reliktní krajiny oddělené městem Kutná Hora, s koncentrací pozůstatků těžby a zpracování rudních surovin. Jednotka zahrnuje jak jednotlivé bodové památky, tak liniové objekty (vodní náhony) a plochy s montánním terénním reliéfem. Severní část plochy leží mezi Kaňkem, Malínem a Gruntou, jižní pak na dolním toku Vrchlice mezi Velkým rybníkem a městem Kutná Hora a na dolním toku Bylanky. Plochy jednotky zahrnují jak určující polygony (např. nejvýraznější montánní terénní reliéf), tak mezilehlé doplňující polygony s nevýraznými terénními pozůstatky nebo terénním reliéfem navazujících land-use (sady, hospodářské terasy) a polygony doplňující celkovou plochu jednotky do ucelených území.

Větší část jednotky tvoří hospodářsky nepříznivé terény (s výjimkou sadů a zahrad) sledující údolní partie Vrchlice a Bylanky a plochy s dosud výrazným montánním terénním reliéfem, částečně též plochy sadů a hospodářské terasy, které na montánní areály bezprostředně navazují. Dochování reliktní krajiny na obou plochách usnadnila omezená hospodářská využitelnost ploch pro běžná pole, jak je patrné z aplanovaných hald v rovinných partiích.

Terénní relikty hornické činnosti mají na obou hlavních plochách odlišný charakter. V severní části převládá montánní terénní reliéf, zejména odvaly a pinky soustředěné do širokých a dlouhých pásem. Hornické terénní pozůstatky jsou zde organicky provázány s hospodářským terénním reliéfem, zejména sady a terasovými úpravami polí. Integrální součástí je i intravilán bývalého samostatného horního města Kaňku s mohutnými haldami tyčícími se mezi zástavbou. Větší část památek pochází z pozdního středověku a novověku, areál rudného závodu Turkaňka a jeho mohutné, nyní zazemněné odkaliště, byl v provozu až do poloviny 20. století. Jádrem oblasti se postupně, srůstáním rozptýleného hornického osídlení, stalo městečko Kaňk. Jeho dominantní rozvojovou etapu představuje pozdní středověk a raný novověk, později již sídlo vlivem útlumu těžby stagnovalo a přišlo i o svou samostatnost (Šantrůčková a kol. 2020).

V jižní polovině jednotky tvoří odvaly hlušiny, konkrétně Roveňského pásma, jen menší část plochy, v údolí Vrchlice se nicméně nachází mohutné struskové haldy. Výrazně více než u severní části se zde uplatňují náhony, vodohospodářské provozy a ústí štol. Vrchlice představovala energeticky významný tok pro kutnohorskou aglomeraci po celou dobu jejího vývoje a řada původně hutnických či úpravnických provozů byla postupně přestavěna na mlýny či pily. I v této části plochy jednotky navazují na montánní terénní reliéf pozůstatky hospodářské činnosti, zejména terasové úpravy zahrad a polí a úvozové svazky starých cest (Bílek 2000a-h, 2001; Leminger 2009; Malina 2019).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina ovocných sadů Kaňk (12)

Jednotku krajina ovocných sadů tvoří směs reliktních i nových sadových ploch, propojených do společného celku. Sady se hojně vyskytují v blízkém okolí Kaňku a Grunty. Za základ definovaného území je považován pestrý soubor sadových stanovišť obklopujících kopec Kaňk, velké plochy současných sadů v západním sousedství místní části Kutné Hory - Kaňku a tradiční sadařské plochy v okolí Grunty.

Plochy sadů se nachází převážně na svažitých partiích v okolí Kaňku a Grunty. Preference ve volbě světových stran není za současného orientačního vymezení ploch zřetelná. Plochy sadů se v některých případech nachází na aplanovaných montánních terénních relikttech a často též vyplňují plochy mezi současným montánním terénním reliéfem. Pro plochy sadů je charakteristické, že je často tvoří souvislejší území, podíl malých ploch pod 0,15 ha není významný. Plochy sadů často tvoří přechod mezi intenzivně využívanou polní krajinou a minimálně využívaným lesními a křovinatými enklávami na geomorfologicky výrazných terénech, respektive na nedávno zalesněných, nicméně rovinatých plochách vrchu Kaňk.

Sadařství v Kutné Hoře a okolí má, vzhledem k příznivým klimatickým i pedologickým podmínkám, pravděpodobně starou tradici. Ještě v 19. století (stabilní katastr 1842) však bylo větších ploch sadů na katastru Kaňku minimum, v případě Kutné Hory tvořily relativně velké plochy těsně obklopující jádro města a vyplňovaly velkou část ploch předměstí. Odtud je zřejmě později vytlačil růst zástavby, patrně již do míst, kde je dnes můžeme detekovat na vojenských mapách a starých leteckých snímcích. V roce 1953 již z tohoto kompaktního sadového (zahradního) pásu kolem jádra Kutné Hory zůstalo jen minimum. Nicméně právě od konce 18. století a zejména po celé 20. století se rozvíjely sady na svazích Kaňku a u Grunty, včetně nákladných úprav terénu terasováním. Sady prošly větší fází opouštění zejména v souvislosti s transformací plánovaného hospodářství po roce 1989, nicméně jejich opouštění postupně doplnil i vznik nových sadů (Šantrůčková a kol. 2020).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina hradišť Cimburk – Denemark (16)

Malá plocha se dvěma velmi blízkými hradišti na ostrožnách a jejich předpolí nad levým břehem Vrchlice. Obě lokality využívají skalnaté ostrožny pro lokalizaci akropolí, přilehlé předhradí už přecházelo do rovinných partií okolní krajiny. Z hlediska velikosti jde o vícedílná středně velká hradiště. Geografický kontext jednotky tvoří především svažité partie přechodu mírně zvlněné zemědělské krajiny do hluboce zaříznutého údolí Vrchlice, kde dochování terénního reliéfu napomohl hospodářsky nepříznivý terén.

Dvojice hradišť snad využívala geomorfologicky příhodný terén v pravděpodobném kontaktu s nějakou významnější komunikací navazující na sousedství poměrně intenzivně osídleného a hospodářsky příznivého okolí Kutné Hory a obecně rozhraní Sázavské pahorkatiny a labské nivy. Obě hradiště mají významnou pravěkou - eneolitickou fázi a díky archeologickým výzkumům jsou i poměrně dobře poznána, včetně datování fortifikace, dokladů bran nebo dokladů zděné konstrukce. Jde především o pravěká hradiště, ale minimálně Cimburk byl využíván i v raném středověku (Čtverák a kol. 2003; Zápotocký 2003; Leminger 2006b).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina přehradních nádrží Vrchlice (18)

Přehrada Vrchlice se nachází na stejnojmenném vodním toku a byla vybudována v místě bývalého mlýna Slaměnek. V letech 1905 a 1907 byly vypracovány projekty přehrady na Vrchlici s hrází umístěnou přímo pod chrámem sv. Barbory. Nakonec byla stavba přehrady realizována v letech 1966–1970 výše proti toku, nedaleko původního rybníka nazývaného Horní Královský. Stavba byla zahájena v březnu 1966, betonáž klenby byla skončena v říjnu 1969, zkušební provoz se konal v období srpen 1970 až duben 1973. Projekt vypracoval Hydroprojekt Praha, výstavbu prováděl n. p. Vodní stavby, Sezimovo Ústí (stavební část) a n. p. ČKD, Blansko (strojní dodávky). Napouštění nádrže bylo zahájeno v roce 1970 a do trvalého provozu bylo vodní dílo uvedeno v roce 1974. Vodárenská část, včetně úpravny vody U svaté Trojice v Kutné Hoře, zahájila provoz v roce 1973. V roce 1989 zde byla uvedena do provozu malá vodní elektrárna s Bánkiho turbínou (maximální výkon 11 kW).

Hlavními účely nádrže Vrchlice jsou akumulace vody pro vodárenské využití, zajištění minimálního zůstatkového průtoku v profilu pod hrází, energetické využití odtoku vody z nádrže, odběr technologické vody pro golfový areál Roztěž a částečná ochrana území ležícího pod hrází před velkými vodami. Vodárenská nádrž Vrchlice je součástí kulturní zemědělsky využívané krajiny s řadou sídel. V sedimentačních nádržích Hamerský rybník, Roztěž a Lázně dochází k zachycování splavenin a nečistot. Vodní nádrž slouží především jako zdroj pitné a užitkové vody pro Kutnohorsko a Čáslavsko.

Přehradní hráz je betonová klenbová, tvarovaná do válcové plochy o poloměru zakřivení 66,5 m. Šířka tělesa hráze v koruně je 5 m a při patě hráze pak 7,85 m. Jedná se o jedinou klenbovou přehradu v České republice. Betonová hráz je vysoká 40 metrů a dlouhá 168 metrů. Jezero má plochu 102 ha a maximální hloubka činí 33 m (Chlum a kol. 1977; Anonym ?).

Při výstavbě vodní nádrže Vrchlice zaniklo mnoho objektů. Jedná se o továrnu Pod Hutským, mlýny Karlov, Rabštejnka, Slaměnek, Lhotský, Malešovský, obec Stará Lhota (většina pod vodou, na břehu místy zachovány terénní reliкty).

Kamenný mostek přes Vrchlici pod hrází přehrady je dopravní stavbou z 18.-19. století s narušenými lici, bez poprsní a zpevněného povrchu.

Ve vzdálenosti 1,3 km pod hrází přehrady Vrchlice se nachází Velký rybník, který vznikl v polovině 19. století zásadní úpravou historického rybníka Dolní Královský. Velký rybník byl obnoven v 50. letech 19. století společností kutnohorských mlynářů. Vznikla tak údolní přehrada na regulaci vody ke mlýnům a průmyslovým podnikům pod rybníkem. Při vzniku rybníka byly zatopeny dva mlýny – Obický a Jesuitský. Hlavním účelem Velkého rybníka bylo zadržení vody a nadlepšování průtoku pro vodní mlýny a další provozy ležící níže na toku. V důsledku rušení mlýnů tato potřeba postupně pominula a v současné době rybník slouží výhradně k rekreaci a rybaření.

Jednotka historické kulturní krajiny: turistická krajina údolí Vrchlice (19)

Údolí Vrchlice mezi Kutnou Horou a Malešovem je tvořeno poměrně hlubokou roklí, místy se skalními stěnami. Již v 19. století se stalo spolu s lázněmi v Roztěži vyhledávaným výletním místem kutnohorských a malešovských měšťanů, jak m. j. dokládá J. K. Tyl v povídce Pomněnky z Roztěže. Celé údolí bylo zároveň využíváno několika vodními mlýny, z nichž některé později sloužily též jako hostince nebo jiné rekreační objekty (Tyl 1888).

Přímo po kostele sv. Barbory byl Oslošachetský mlýn (též Zvara nebo Fastrův), který byl v 19. století předělán na vanové lázně. Využívány byly ještě na počátku 20. století. Dál proti proudu Vrchlice byl Häringův mlýn pod Häringovým rybníkem. Rybník byl napájen náhony jak z Bylanky, tak z Vrchlice. Häringův mlýn byl v 1. polovině 20. století nazýván „Na Plovárně“; v létě zde byla letní plovárna, v zimě byl rybník využíván jako kluziště. Nad Häringovým rybníkem leží na potoce Bylanka bývalý mlýn Práchovna (též U Mikešů), nad

nímž se nachází další malý retenční rybníček. Voda z něj sloužila k pohonu mlýna a sloužil rovněž jako koupaliště. Všechny tyto mlýny byly později přestavěny, ale budovy dodnes stojí. Za mostem do Vrchlice stál nad novomlýnským splavem obecní Wagenknechtův (dříve Králův) mlýn. Na začátku 18. století byl prodán Kutné Hoře na mletí obilí a sladu pro pivovar. Wagenknechtův mlýn představuje původní barokní stavbu, dodnes má původní vybavení. Nad Wagenknechtovým mlýnem byl mlýn V Hutích (též Hutenský, Hutský, Hutní, Pavalův, Hertíkův, Společný). Za mlýnem stála až do 80. let 20. století oblíbená restaurace V Hutích (později Šmídova), již vlastnil kutnohorský stavitel Čeněk Dajbich. Fungovala již počátkem 19. století a představovala podle pamětníků jakési vlastenecké pohostinství, neboť se zde scházela národní společnost. U hostince bývala i kuželárna a tenisové kurty.

Dále proti proudu leží Vrbův (Vrbovský, Kleinův, Janských) mlýn. Za držení rodiny Kleinů byl mlýn v 1. pol. 20. století zmodernizován a přestavěn do dnešní podoby. Další majitel Josef Vaněk vedle mlýna vybudoval koupaliště, které však bylo kvůli studené vodě jen málo využíváno. Dnes je budova užívána pro výrobu dřevěných palet.

V romantické kotlině na soutoku Vrchlice a Poličanského potoka se nachází mlýn Dänemark (též Těšitelův). Počátky mlýna spadají do 15. století, v 17. století byl barokně přestavěn. Mlelo se v něm až do roku 1936. V 70. letech 20. století byl novým majitelem panem Bauerem mlýn rekreačně upraven a scházeli se zde umělci (Jan Werich, Miloslav Švandrlík, Waldemar Matuška) a hrálo se zde i bytové divadlo. Od roku 1964 je mlýn vyhlášen národní kulturní památkou. Nad Dänemarkem se nachází splav, který podle vodního práva patřil i dvěma spodním mlýnům, tj. Vrbovskému a Hutenskému. Nad Dänemarkem za splavem stojí tzv. Spálený (Dospivův) mlýn. Také na tomto mlýně 50. léta 20. století ukončila provoz. Pod stejnojmenným hradištěm stál mlýn Cimburk; ve 30. letech 20. století mlýn vyhořel a dnes je dochován jako ruina.

Pod hrází Velkého rybníka, na jehož přepadech jsou dva vodopády, stojí dnes už jen obvodové zdi Šimákova (Šimonova) mlýna, postaveného již v 15. století. V roce 1904 mlýn vyhořel a již nebyl obnoven. U Velkého rybníka z původního baráčku pro hlídače, majícího na starosti zejména obsluhování stavidla, se vyvinul hostinec, který poskytoval v 19. století (zvláště za rodiny Polednovy a potom Koudelkovy) vítané občerstvení při procházce po mlýnech (Vavrušková, Novák 2011; Leminger 2006a).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina se vztahem k významné osobnosti J. K. Tyla a J. Vrchlického (34)

Josef Kajetán Tyl (1808 – 1856) se narodil v Kutné Hoře v domě U zlatého hřebene (č.p. 507, dnes Tylova ulice, dříve Čáslavská), na době je Tylova reliéfní busta. Samotný dům je řadový patrový trojkřídový s bohatou pozdně barokní fasádou z roku 1727, jeho gotický původ dokládají sklepy. Kolem roku 1827 byl přestavěn. V Kutné Hoře Tyl rovněž absolvoval školní docházku, než odešel roku 1822 studovat na Akademické gymnázium do Prahy. Do rodiště pak občas zajížděl a vracel se do něj i svým literárním dílem. Kutnou Horu a její okolí popsal v drobných cestopisných črtách Procházky po Čechách (1836), Vzpomínky na Kutnou Horu (1842) a Do Hory a třeba dál (1844), ve kterých vyzdvihuje především samotné město a jeho český charakter. V próze Do Hory a třeba dál je v obdobném duchu psáno i o Sionu a Malešovu. Do lázní a hostince v nedaleké Roztěži jsou situovány Pomněnky z Roztěže (1838), které dokládají, že hostinec sloužil za oblíbené výletní místo měšťanské společnosti. Ke Kutné Hoře se vztahuje i drama Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři (1848) o povstání havířů za vlády Vladislava II. Jagellonského (Tyl 1888, 1900; Dvořák a kol. 1960).

Druhým významným spisovatelem, který je se zdejšími krajem spojen, byť zprostředkovaně, je Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912). Jaroslav Vrchlický vyrůstal na faře v Ovčárech u Kolína u svého strýce a když v průběhu studií na klatovském gymnáziu začal publikovat první poezii, zvolil si jako svůj pseudonym Vrchlický podle říčky Vrchlice. Jeho první tiskem vyšlé verše,

kteřé byly publikovány v červnu 1871 ve Světozoru, již byly podepsány jako Vrchlický; studenti gymnázia totiž nesměli publikovat pod svými jmény. V roce 1919 byl do skalní stěny, jež vymezuje údolí Vrchlice naproti chrámu sv. Barbory, vytesán reliéf Jaroslava Vrchlického. Jedná se o hodnotnou práci kutnohorského umělce Josefa Chvojana (Frída, Vrchlický 2016; Hrdina a kol. ?).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina bojišť Malešov (29)

Bitva u Malešova se odehrála 7. června 1424 mezi oddíly východočeského husitského svazu pod velením Jana Žižky a vojsky pražského svazu a katolického landfrýdu. Žižka táhl od Kostelce nad Labem a chtěl se uchýlit do Čáslavi, neboť jeho protivníci byli v početní převaze. Pražané Žižku pronásledovali a chtěli vyvolat bitvu. Dobové záznamy místo bitvy neupřesňují. Vyplývá z nich, že se střet odehrál v okolí Malešova v úzkém údolí. Žižka vybral údolí záměrně, aby mohl pražanům přehradit cestu a nedovolil jim rozvinout jejich řady a využít tak početní převahu. Nejčastěji bývá za místo střetu označováno údolí Vrchlice nad Malešovem. U rybníka Prosík, který je na Opatovickém potoce těsně před soutokem s Vrchlicí, je pamětní kámen. Vítězná bitva u Malešova přinesla Žižkovi a husitským radikálům další výhody, neboť následující den Žižka dobyl Kutnou Horu a tím dále významně oslabil moc pražanů (Hejzelná 2006).

Samotný Malešov má zachované historické jádro městečka, jehož původ sahá do konce 13. století. Zástavba je roztroušená podél dvou náměstí. Dominantami jsou tvrz z 14. století a barokní kostel sv. Václava z let 1731-1733. Areál tvrže stojí v dominantní poloze nad údolím Vrchlice a významně se uplatňuje v panoramatu městečka. Dochovala se mohutná věž tvrže s přilehlým dvoupatrovým křídlem bývalé sýpky a se zbytky opevnění. Dochované jádro tvrže patří mezi největší obytné věže v rámci českých tvrzí (Úlovec 2003).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina jiných významných historických událostí Sion (33)

Dobytí Sionu, zajetí a následná poprava jeho vlastníka, radikálního husitského hejtmana Jana Roháče z Dobé, bylo jednou z teček za husitským povstáním. Radikální husité a jejich svazy sirotčích a tábořských polních vojsk utrpěly roku 1434 rozhodující porážku v bitvě u Lipan (Čornej 1992). Radikální husité poté drželi jen několik málo pevností, z nichž na jaře 1437 zbyl jen poměrně malý hrad Sion u Kutné Hory, sídlo hejtmana Jana Roháče z Dubé. Císař Zikmund Lucemburský povolal zemskou hotovost, posléze i uherské oddíly s cílem radikální odpor definitivně rozdrtit. Z písemných pramenů se o průběhu dobývání hradu dozvídáme jen kusé, případně nespolehlivé informace. Obléhání velel zkušený velitel, Hynek Ptáček z Pirkštejna, a mělo trvat zhruba čtyři měsíce, rozhodující útok proběhl 6. září.

Sion se nachází u vsi Chlístovice na ostrohu nad ohybem říčky Vrchlice, která v rovinatém terénu sice vytvořila poměrně hluboké údolí. Zatím není jednoznačně zodpovězena otázka, zda hrad byl vybudován v průběhu husitských válek, nebo má starší kořeny. Hradní sídlo je rozdělené na jádro a předhradí. Na skále při severozápadním obvodu hradního jádra je osazena rozměrná pamětní deska Jana Roháče z Dubé.

V terénu lze archeologickými metodami na třech místech identifikovat pozůstatky obléhacích prací. Složitý a značně rozlehlý komplex terénních úprav, který lze pokládat patrně za hlavní ležení zemské hotovosti, se rozkládá severně od hradu, v poloze U Maxovny. Jeho nejvýraznější částí je víceméně pravoúhlý objekt, proti hradu chráněný mohutným příkopem a po celém obvodu ohraničený valem s baštovitými výběžky ve všech čtyřech nárožích. Na uvedený objekt bezprostředně navazuje soustava valů a příkopů s několika skupinami obdélných jam. V rovinatém prostoru východně od hradu lze s obléháním hypoteticky spojit příkop patrný díky porostovým příznakům na leteckém snímku z r. 1954. Nachází se bezmála 400 m od příkopu předhradí. Třetí polohu s terénními stopami po obléhání registrujeme jižně

od hradního jádra, a sice v protilehlém svahu, resp. nad někdejší rybníkem v údolí říčky Vrchlice. V blízkosti této lokality stojí kostel sv. Ondřeje a je pravděpodobné, že obláhatelé nějakým způsobem využili i kostel. Kostel má hodnotné pozdně středověké jádro, barokně byl upraven na začátku 18. století (Janská 1963; Koscelník a kol. 2013; Kuna a kol. 2015).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina kombinované kompozice Vysoká – Roztěž (3)

Vznik komponované krajiny mezi zámek Roztěž a vrchem Vysoká je spojen s aktivitami Františka Antonína Šporka v době, kdy vlastnil Malešovské panství a nechal na Vysoké vystavět kapli (vysvěcena 1698). Hlavním bodem kompozice byl zámek v Roztěži. Od zámku se odvíjely kompoziční vazby, především symbolického charakteru, protože dynamický terén a pohledová uzavřenost zámku okolními lesními porosty neumožňují přímé pohledové propojení. Další významným prvkem kompozice je kaple sv. Jana Křtitele na Vysoké, která byla orientována na kompoziční osu od zámku Roztěž. V ose byla ještě vložena hájovna (dnes patrné pouze základy) a klenutý kamenný mostek přes Vidický potok (dodnes existující). Hlavní kompoziční vazba se odvíjí od zámku Roztěž ke kapli sv. Jana Křtitele na Vysoké. Je kombinací jak pohledových linií, tak fyzických (průseky, alej, cesta) i symbolických vazeb (směr osy v místech, kde terén neumožňuje pohledové propojení).

Lovecký zámček s oborou jako základ dnešního zámku Roztěž dal na místě zříceniny dřívějšího hradu postavit roku 1669 Jan Špork. Budova byla empírově rozšířena v letech 1826 – 1830 architektem J. Schlepsem, kdy byl založen malý přírodně krajinářský park (již za vlastnictví rodiny Dahlbergů). Zámek byl dále opravován v letech 1900 - 1911 L. Bauerem, kdy došlo k úpravě do dnešní podoby. Současně byla prováděna úprava parku Fr. Thomayerem (1908 – 1912).

František Antonín Špork nechal v letech 1695 – 97 postavit na nedalekém vrchu Vysoká kapli sv. Jana Křtitele o jednom poschodí, zvanou též Belveder. Autorem návrhu byl zřejmě Giovanni Battista Alliprandi, který v té době již pracoval ve Šporkových službách. Stavba na Vysoké unikátně propojovala zdánlivě protichůdné funkce v jedné stavbě – letohrádek, kaple, poustevna a místo pro konání opulentních barokních slavností. Před hlavním vchodem byly vybudovány dvě budovy poustevny, určené pro pobyt mnichů, kteří měli o areál pečovat. Celý objekt byl obehnan kruhovou okrasnou zdí. V době výstavby letohrádku byl kopec odlesněn, vlastní stavba byla obklopena pouze kruhovým parterem z nízkých dřevin. Špork založil také nadaci pro poustevníky. Panství bylo prodáno roku 1699, augustiniáni zde setrvali do roku 1759 i přes střídání majitelů. V dubnu 1834 uhořel do kaple blesk, zapálil ji a proměnil v ruiny (Flekalová, Kulišťáková 2014; Kulišťáková a kol. 2014).

V krajině mezi Roztěží a Vysokou zaujímaly významné místo také lázně a poutní místo s kaplí Panny Marie Pomocné, která stála na terase nad zázračným pramenem. Součástí areálu byl také hostinec (původně empírová budova z roku 1825), hájovna, socha klečícího anděla, kamenná kašna a tři kamenné mostky. Centrální kaple Panny Marie byla postavena roku 1819 na místě starší dřevěné stavby. Na konci 19. století byla opravena. Podle pověsti se na stromě nad studánkou v místech, kde nyní stojí kaplička u Lázní, zjevila Panna Maria. Lázně byly oblíbeným cílem výletníků z Kutné Hory. Chodili sem Josef Kajetán Tyl, Jaroslav Vrchlický a další (Tyl 1888).

Na dostupných mapových podkladech je zachyceno propojení zámku Roztěž a hájovny v bažantnici alejí a průsekem, dále pak směřování osy od bažantnice ke kapli na Vysoké průsekem (v současnosti setřeno), byť fyzicky značně vzdálenou. Alej byla vysazena po roce 1695 a tvořilo ji 1100 lip. Začínala zhruba v místech vlevo od domku zámeckého zahradníka, vedla pod první most pod silnicí nad Roztěží, přes bažantnici přímo k vrchu Vysoká, kde na mírném terénním zlomu končila vyhlídkou. Šporkovi se připisují i aleje částečně dochované do současnosti – alej, která lemuje cestu od zámku k Roztěži, od Roztěže do Nové Lhoty a od Nové Lhoty k Tuchoticím. Jiný důležitý krajinotvorný prvek v těsném okolí zámku, jehož

původ se klade do Šporkovy doby, byl poměrně široký průsek zvaný Švadlenka, který se táhl od průčelí zámku do údolí potoka Švadlenka a končil kamenným mostkem pod Čertovou skálou.

Aleje a průseky fixovaly vedlejší kompoziční linie. Průsek západním směrem od hájenky mířil na kostel sv. Václava v Jindicích. Tato vazba je v místě průseku fyzická, dále pokračuje jako symbolická, protože kostel viditelný není. Podobný charakter má i kompoziční vazba zámku Roztěž a kostela sv. Trojice v Drahotovicích. Tato osa vedla od zámku po louce, pak průsekem v lese a přemostěním přes silnici, kdy v tomto místě byla akcentována dvojicí vzrostlých lip. Na druhé straně pokračovala lesním průsekem, který je dnes stále existující a lemovaný modřínovou alejí. Na konci lesa pokračovala již jen jako symbolická, kostel není viditelný. Zajímavé je, že ani jedna z těchto obcí nenáležela k Malešovskému panství a tedy do Šporkovského majetku. S roztěžským zámkem souvisí i další kompoziční linie. Západním směrem to byl lesní průsek klesající strmě do údolí k mostku přes potok Švadlenka. Do současnosti se nedochoval. Dále to byla severozápadním směrem přístupová cesta mezi zámkem a obcí, lemovaná lipovým stromořadím. Zachovala se jak cesta, tak stromořadí. Mezi nimi byla poslední ze zjištěných vazeb, alej (v současnosti modřínová, ve Šporkově době pravděpodobně spíše lipová) směřující kompoziční osu po hraně lesa k zámku v obci Malešov. Od okraje lesa pokračuje osa již jen jako symbolická. Zámek v Malešově nechali postavit Šporkové jako kanceláře a byty úředníků spravujících panství. Další osou, která je přímo komponována na zámek Roztěž, je silnice propojující obec Roztěž a obec Nová Lhota, doplněná lipovým stromořadím. Opět se jednalo o vazbu pravděpodobně převážně symbolickou, vizuální propojení je vzhledem k terénní konfiguraci a vegetaci v území nepravděpodobné. Nová Lhota byla založena v 17. století (Flekalová, Kulišťáková 2014; Kulišťáková a kol. 2014).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina kamenolomů Miskovice (23)

V blízkém okolí obce Miskovice se dochovaly zbytky hned několika vápenek: kruhová vápenka u lomu (tzv. Pochobradského vápenka), kruhová vápenka v nynějším areálu zemědělského družstva, šachtová vápenka severovýchodně od lomu a kruhová vápenka jižně od lomu. I když jde spíše o menší vápenky, všechny představují zajímavé technické památky. Necelý kilometr od jižního okraje obce Miskovice a asi 250 metrů od jižního okraje areálu zemědělského družstva se nachází vápencový lom, který byl pravděpodobně využíván všemi vápenkami v okolí. Délka stěny lomu je kolem 200 metrů a výška 5 i více metrů. Jedná se o opuštěný jámový lom v biodetritických vápencích křídového stáří s intrafoliačním konglomerátem. Na rozdíl od blízké lokality Mezholezy, kde je druhý lom, je zde velmi dobře zachována fosilní křídová fauna. Jedná se o geologickou lokalitu doporučenou k ochraně. Oba objevy jsou unikátní svojí geologickou stavbou a přirozenou sukcesí vápencového biotopu. Oba objekty jsou krajinářsky cenné. Lomy byly zdrojem kamene, z něhož je postavena část starého města Kutná Hora (historicky cenné, zdroj autentické suroviny pro opravy budov). Jedna vápenka byla přímo v dolíku lomu, tzv. Pochobradského vápenka. Kruhová pec je vývojově mladším a vyspělejším typem, používala se také k pálení cihel. Zdejší pec má obdélníkový půdorys, základem oválně klenutá chodba, přístupná obloukovými vstupy, vápno se pálilo vždy v určitém úseku chodby. Otvory v klenbě se sypal uhelný mour, kterým se v peci zpravidla topilo. Pozůstatkům této pece do současnosti dominuje vysoký cihelný komín (39 m).

Další vápenka se nachází asi 750 metrů jižně až jihovýchodně od lomu a asi 50 m severně od silnice Mezholezy – Bylany. Vápenka se nachází již na katastrálním území Bylany u Kutné Hory. Jedná se o válcovou stavbu z místního mušlového vápence (spodní širší část) a cihel (vysoký komín) z 19. století, komín z přelomu 19. a 20. století. Stavba je členěna soklem a dalším dvojím ustoupením, v těle stavby jsou nepravidelně rozmístěné, segmenty zaklenuté

otvory a v horní části otvory po dřevěné konstrukci. Na vrcholku je vztyčen vysoký osmiboký cihlový komín.

Šachtová vápenka se nacházela blíže k obci Miskovice, asi 250 metrů severovýchodně od lomu a necelý kilometr jižně od centra obce. Pozůstatky staršího jednoduchého typu tzv. šachtové pece z 19. století v podobě kamenné okrouhlé věže s otvory pro zatápění při zemi. Dochovalo se jen kamenné masivní válcové torzo bez komína, na první pohled připomíná hradní věž.

V oblasti Miskovic se nachází ještě jedna vápenka s kruhovou pecí. Je nejbližší k obci: necelých 500 metrů od centra obce, v bezprostřední blízkosti jižního okraje Miskovic. Je však situována zhruba uprostřed oploceného, uzavřeného areálu zemědělského družstva, proto je běžně nepřístupná. Zachovalo se pouze těleso kruhové pece, bez komína. Těleso pece má být v současnosti využíváno jako sklad.

V lokalitě je ještě jedna technická památka, a to podzemní prostory opuštěného magnetitového dolu a propadlé dobývací komory. Magnetit jako velmi kvalitní železná ruda zde byl těžen střídavě od počátku 18. století, poslední etapa hlubinné těžby i průzkumu byla ukončena v roce 1957. Dvouetážový důl s otevřenými strmými dobývkami a částečně propadlými komorami byl v 90. letech 20. století částečně sanován a zajištěn železnými mřížemi. Podzemní prostory opuštěného magnetitového dolu představující velmi významné zimoviště netopýrů, především populace netopýra černého. Vyhlášeno přírodní památkou Na Černé rudě v roce 2001 (NPÚ, Památkový katalog; ČGS, Geologické lokality).

Celek historické kulturní krajiny Novodvorsko

Jde o starou sídelní krajinu, která je kontinuálně osídlena již od neolitu. Na katastru Nových Dvůrů byly nalezeny lokality z počátku kultury s lineární keramikou. V lese Libuše bylo keltské pohřebiště a povrchové průzkumy dokládají i bohatá sídliště s importovanými předměty (Šumberová 2000). Základ současné sídelní a krajinné struktury byl položen ve středověku. V průběhu 2. poloviny 12. století a ve 13. a 14. století vznikla většina zdejších sídel a zformovala se soudobá sídelní síť (Novák 2001). Postupně, zejména po husitských válkách, se majetky koncentrovaly v rukou bohatších rodin. Žerotínové ve druhé polovině 16. století položili základ novodvorského panství a nechali zde postavit tvrz.

Novodvorsko jakožto celek historické kulturní krajiny je tvořen několika jednotkami: krajina kombinované kompozice Nové Dvory – Kačina, krajina obor a lesů Kačina a krajina bojiště u Chotusic. Krajina kombinované kompozice Nové Dvory – Kačina a krajina obor a lesů Kačina spolu úzce souvisí a lesní celky na Kačině byly součástí komponované krajiny, jak je popsáno níže. Přesto jsme krajinu obor a lesů Kačina vymezili i jako samostatnou jednotku historické kulturní krajiny, neboť se zde velmi významně uplatňují její charakteristické znaky. Naopak krajina bojiště u Chotusic se vyvíjela nezávisle na komponované krajině, neboť šlo o jednorázovou událost, která se v krajině odehrála a následně je připomínána. Nicméně krajina bitvy u Chotusic se s komponovanou krajinou Nové Dvory – Kačina částečně překrývá, proto byly jednotky spojeny do jednoho celku historické kulturní krajiny.

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina kombinované kompozice Nové Dvory – Kačina (3)

Po skončení třicetileté války došlo k postupnému rozvoji šlechtických sídel a zemědělských dvorů. Barokní obnova představuje jednu z nejvýznamnějších etap úprav krajiny. Bernard Věžník (1651–1714), od roku 1679 majitel novodvorského panství, uskutečnil na přelomu 17. a 18. století jeho zásadní přeměnu. V Nových Dvorech tak vznikl jedinečný komplex kultivované barokní krajiny. Do jednotného kompozičního rámce byl pojat barokní zámecký areál s velkolepou zahradou, dostavěný roku 1686 a zanedlouho rozšířený o klášterní

rezidenci, jakož i na barokních principech komponované části okolní krajiny a městečka. Do nově organizované krajiny se začaly vracet lesy v podobě bažantnic a obor. Mezi Novými Dvory a Ovčáry byla zřízena bažantnice, členěná sítí alejí, cest, kanálů a průseků. Na centrální ose od zámku byl vstup do bažantnice opatřen bránou, která přiváděla návštěvníky do prostoru náročně komponované hvězdy, tvořené osmi paprsky cest směřujících k vybraným krajinným bodům. Zda byl prostor doplněn i architektonicky ztvárněnými bazény, vodotrysky a další výzdobou, zachycenou na dobovém vyobrazení od neznámého autora, nemůžeme s určitostí tvrdit. Každopádně podél cesty vedoucí z náměstí k Ovčárům byla realizována jednostranná výstavba řemeslnických domků se zahradami. Další průseky a cestami členěná bažantnice a obora byla zřízena v prostoru Kačiny severně od Novodvorského (Svatoanenského) rybníka. K bažantnici a oboře vedla cesta, vycházející z aleje od Nových Dvorů k Outěžalu a dále pokračující ke Svatému Mikuláši a Svaté Kateřině (Lipský a kol. 2011).

Dalším obdobím rozsáhlých hospodářských změn a cílených krajinářských úprav byla doba osvícenství. Na Novodvorskú je spojena s rodem Chotků, novodvorské panství pro ně zakoupil Jan Karel Chotek (1704–1787) v roce 1764. První okrašlovací akce spočívaly v zalesňování pustých a holých míst a v zakládání stromořadí podél cest. Za Jana Karla Chotka byl vysazen les na návrší Kačinského hřbetu, který byl členěn pravoúhlou sítí cest a průseků a v němž byla roku 1785 postavena zřícenina střelny v gotickém pojetí, pojmenovaná Libuše. I když je založení lesa i stavby připisováno Janu Karlu Chotkovi, mohlo se s velkou pravděpodobností jednat i o počín jeho syna Jana Rudolfa Chotka (1787–1824). V roce 1784 došlo k přestavbě zámekového areálu v Nových Dvorech, která se dotkla jak zámekových a hospodářských budov, tak přiléhající zahrady. Parková úprava před západním křídlem byla nahrazena zástavbou hospodářských objektů. Zcela odstraněno bylo jižní arkádové křídlo zámku, čímž se otevřelo jižní nádvoří a pohled na protilehlý komplex Novodvorské bažantnice. Jan Rudolf Chotek nechal v dominantní poloze uprostřed volné krajiny vybudovat nový zámek Kačina, který obklopil parkově komponovanou krajinou, plnicí hospodářské, reprezentační i odpočinkové funkce. Estetické vyznění zdejší parkové krajiny bylo vedle citlivě rozvíjené cestní sítě, komponované struktury ploch a porostů rozmanitého druhového složení podtrženo systémem průhledů, vyhlídek a kompozičních bodů (Šimek a kol. 2005). Do barokně-klasicistního rámce krajiny byl zasazen přírodně krajinářský koncept, vycházející z pojetí anglických krajinných parků typu okrasného statku. Přímou součástí parkově upravované krajiny se staly i hospodářsky využívané pozemky. Z krajinářského hlediska je velmi významné samotné umístění stavby zámku, která z upraveného temene mírného návrší dominovala okolní krajině (Macková 1956). Volbu podepřel požadavek klasicistní estetiky stavět význačné budovy na výše položených místech, aby vynikaly nad své okolí a aby se pohledem zdola stávaly ještě majestátnějšími. Novostavba zámku probíhala v letech 1806 až 1822 pod nejprve vedením Georga Fischera, který dílčím způsobem upravil a rozpracoval původní plán od Christiana Friedricha Schurichta, od roku 1807 převzal vedení stavby Fischerův žák a asistent Johann Philipp Joendl. Honosná budova zámku Kačina vyniká svým velkorysým založením a její ušlechtilá architektura patří k nejčistším projevům palladiánsky orientovaného neoklasicismu v českých zemích (Kuthan, Muchka, 1999). Kačina byla koncipována jako letní venkovské sídlo a ve svém pojetí snoubí požadavky na reprezentaci, úřední i duchovní potřeby majitele a jeho rodiny s potřebami pohodlného a zdravého obývání, odpočinku a zábavy. Joendl vytvořil i řadu projektů pro reprezentační a účelové stavby v zámekovém parku a okolní krajině (mj. roku 1818 zhotovil plány na přestavbu zámekku v Hlízově, spolu s A. Archem se podílel na stavbě chotkovské hrobky v Nových Dvorech), neboť přírodně krajinářský koncept byl doplněn řadou provozních staveb a parkových pavilonů, jejichž umístění a ztvárnění mělo být pro návštěvníka podnětem k zamyšlení a povzbuzení fantazie (Cerman 2008). Bezprostřední okolí zámku bylo podobně jako u

anglických vzorů odděleno od okolní krajiny pouze opticky ukrytým příkopem (ha-ha). Rozsáhlé luční partie byly doplněny stromovými i keřovými výsadbami bohaté sortimentální skladby. V blízkosti zámku byly v menší míře uplatněny květinové záhony. Mezi zámkem a umělou terénní vyvýšeninou (Jacquin Hügel) se rozkládala botanická zahrada, některé prameny ji označují spíše za arboretum. Na vrcholku umělého pahorku se nacházel dřevěný pavilon, při jeho jižním úpatí byl založen vinohrad. Komponovaná krajina pokračovala i za ha-ha příkopem. Prostorové působení zámku bylo umocněno jeho polohou v průsečíku hvězdice krajinných os, které navazovaly na dřívější barokní osnovu zdejší krajiny a rozvíjely ji. Osy opticky vtahovaly krajinné dominanty za hranicemi komponovaného areálu do obrazu krajiny a v opačném pohledu naváděly zrak k zámecké budově. Hlavní středová osa je v případě Kačiny vedena východozápadním směrem, kolmo na podélnou osu zámecké budovy. Ve své západní části prochází středovou alejí Velké bažantnice k centrální kamenné váze a dále na západ ke Kaňkovským vrchům. Východním směrem byla hlavní osa vedena k výraznému horizontu Železných hor (lokalita Obří postele, 303,1 m n. m.) a fixována čtyřřadou alejí pyramidálních topolů vedoucí k Mikulášskému rybníku. Za rybníkem pokračovala alej dále na hranice panství k Habrkovicím. Hlavní středová osa byla cca pod úhlem 45° po obou stranách doplněna vedlejšími osami. Od zahradního průčelí jsou vedlejší osy vedeny směrem k Ovčárům (osa je fixována čtyřřadou alejí mezi zámkem a rybníkem Outěžal) a ke Starému Kolínu (osa prochází průsekem Malé bažantnice – dřívější Starokolínskou alejí). Od čestného dvora směřují vedlejší osy ke Svatému Mikuláši (osa je fixována čtyřřadou alejí mezi zámkem a dvorem a dvouřadou alejí na hrázi Mikulášského rybníka) a dále k Železným horám (lokalita Na vratech, 265,3 m n. m.). Druhá vedlejší osa není pevně fixována, prochází okolím lesa Regule k Rohozci a Žehušicím.

Kromě výše uvedených os a alejí zůstala čitelná barokně-klasicistní dispozice v členění lesních porostů (Novodvorská bažantnice, Velká bažantnice, Malá bažantnice, Libuše) v novodvorské části krajinné úpravy. Hlavní úlohu zde měla myslivost a rozdílné utváření porostů předurčovalo rozdílné možnosti chovu, pozorování i lovu zvěře. Specifickým prvkem, analogicky vycházejícím a rozvíjejícím pojetí barokně-klasicistních úprav, je kruhová alej – stromový rondel s centrálním bazénem, přiléhající k Ovčárecké aleji. Rondel měl podle dochovaných archivních materiálů plnit funkci botanické zahrady a byl pojmenován podle botanika Jacquina jako Jacquin's Platz. Již od roku 1789 zde probíhaly rozsáhlé práce, dotýkající se úprav vodního režimu, terénu, cestní sítě, drobných staveb i formování porostů. Část situovaná v nivě Staré Klejnárky měla v okolí zámku uzavřenější charakter. Vysoká hladina podzemní vody předurčovala její využití pro lesní a luční porosty. Šlo o nivní louku s meandry potoka Stará Klejnárka a historickými odvodňovacími kanály. Vegetační doprovod podél těchto kanálů byl tvořen liniovými pásy dubů. Volné plochy byly využívány jako pastviny s jednotlivými solitérními duby. Podstatná část stromového inventáře zůstala zachována do současnosti, je však zarostlá v náletových dřevinných porostech. Volné plochy nivních luk se později zmenšily rovněž kvůli zarůstání náletovými porosty, popř. nevhodným dolesňováním. V rámci rozsáhlých úprav vodního režimu byl mj. vybudován od rybníka Outěžal umělý kanál s malou vodní nádrží, která sloužila jako rezervoár užitkové vody pro zámek. Voda z nádrže poháněla trkač a nad ním byl vystavěn malý templ. Odtud začínala plavba lodí po kanále, pokračující parkově upravenou krajinou V ostrůvcích, lesním komplexem Malé bažantnice a loukami u Hlízova až ke Klejnárce, eventuálně dále do Labe. Upraveno bylo i koryto Staré Klejnárky. Nedaleko ústí umělého kanálu do Klejnárky nechal Jan Rudolf Chotek vysázet nový les s procházkovými cestami. Při cestě z Nových Dvůrů do Svaté Kateřiny nechal po roce 1791 přestavět letní domek k pobytu hraběcí rodiny, nazývaný podle barvy fasády Červený domek. Součástí kompozice této části byly i ostatní drobné stavby účelového či odpočinkového charakteru (myslivny a hájovny, platanový můstek,

kamenná váza, pařezový altán a další). Z dostupných podkladů lze usuzovat, že v novodvorské části byla realizována převážná většina záměrů majitele.

Svatomikulášská část nebyla dříve koncepčně krajinářsky dotvářena a její úpravy proběhly až v souvislosti se záměrem vybudovat nový zámek. Oproti novodvorské části měla otevřenější charakter. Určujícím kompozičním prvkem zde byla hladina rozlehlého Mikulášského rybníka s umělými ostrůvky, lesními porosty v pozadí a pásem Železných hor na vzdáleném horizontu. K hladině sestupovala čtyřřadá osová alej pyramidálních topolů. Vedle hájovny Haltýřek (zřízené již v roce 1782 za Jana Karla Chotka) se zde nacházelo několik nově zbudovaných drobných staveb (např. tzv. japonský domek na ostrově uprostřed Mikulášského rybníka). V této části byla plánována výstavba dalších pavilonů a jiných prvků, kvůli úmrtí Jana Rudolfa Chotka však nedošlo k její realizaci a původní velkorysá koncepce byla pozdějším vývojem narušena a podstatně ochuzena (Lipský a kol. 2011; Novák a kol. 2017).

Pomocí komponovaných průhledů, pohledových vazeb a vyhlídkových bodů byl kačinský areál propojen s širokou okolní krajinou. Ta byla vedle hospodářských opatření dotvořena i výsadbami solitérů, alejí, mezí a remízků, ale i založením drobných staveb s okolní parkovou úpravou. Okrašlovány byly i vzdálenější lokality, kde byly budovány pavilony a vyhlídková místa, např. Kamajka, Skalka, Kaňk, okolí Bernardova, Sidonský les u Radvančic, Hučadla u Hetlína či Hlízov.

Společenské změny v polovině 19. století, jakož i změny v zemědělství se ve zdejší krajině odrazily jako v jedné z prvních. Orná půda, jejímuž rozšiřování musela ustoupit většina rybníků a trvalých travních porostů, se stala nejvýznamněji posilující kategorií ve využití ploch. Pěstování cukrové řepy a dalších plodin v systému střídavého hospodaření bylo spojeno s ustájením skotu a využíváním chlévské mrvy i umělých hnojiv. Podněcován byl rozvoj potravinářského průmyslu, do zdejší krajiny vstoupila železnice i regulace vodních toků. V roce 1860 založil hrabě Chotek spolu se svým hospodářským ředitelem Antonínem Emanuelem Kommersem cukrovar v Ovčárech. V roce 1840 byla vykácena čtyřřadá alej od zámku k Mikulášskému rybníku a roku 1843 byl vypuštěn i rybník a pozemky převedeny na pole. Krajina se výrazně změnila v souvislosti s přesuny vlastnických práv, které byly vyvolány převratem v únoru 1948. Rozoráním mezí došlo k výrazné změně velikosti ploch krajinné mozaiky. Po roce 1960 došlo ke stabilizaci jednotných zemědělských družstev, která byla sloučena do větších celků. Pospojováním honů přes hranice jednotlivých katastrů vznikly mohutné družstevní lány. Jen malými změnami zprvu procházela zástavba jednotlivých vesnic, ale postupně se od přelomu 50. a 60. let se nejprve pozvolna a později stále rychleji rozvíjela výstavba rodinných domků a později i bytovek. Po roce 1948 způsobily velké škody na přírodním prostředí plošné meliorace. K úpravám vodního režimu na Novodvorsku docházelo i dříve, ale ve druhé polovině 20. století byly jejich dopady značné. Ve zdejší krajině bylo mnoho půdy podmáčené nebo s vysokou hladinou pozemní vody. Tyto půdy byly plošně odvodněny. V letních měsících však docházelo k vysychání lehčích půd, a byly proto nutné závlahy (Lipský a kol. 2011; Šantrůčková a kol. 2015). Chráněná území přírody a památkové péče (Kamajka, Kačina, Nové Dvory) byla jako problematičtější z hlediska obdělávání ponechána svému osudu a jejich luční porosty se postupně přeměňovaly v mladý les. Skutečnost, že se přírodní stanoviště vyskytují v největší míře v prostoru kolem Kačiny, potvrzuje význam parků v okolí šlechtických sídel, tedy lokalit, jejichž vznik byl podmíněn k přírodě šetrnou lidskou činností, pro zachování přírodních stanovišť původní vegetace (Šantrůčková a kol. 2017).

Krajina kombinované kompozice Nové Dvory – Kačina a její znaky jsou chráněny v rámci krajinné památkové zóny Žehušicko, která byla vyhlášena zejména na ochranu zdejší komponované krajiny (Weber a kol. 2013).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina obor a lesů Kačina (15)

Úzkou souvislost s komponovanou krajinou mají obory a bažantnice, které se již od barokní doby nacházely východně od Nových Dvorů, v prostoru mezi Novými Dvory a později založeným zámek Kačina. Jednalo se o Velkou a Malou bažantnici. I v době budování přírodně-krajinářského parku zde měla myslivost zásadní úlohu a rozdílné utváření porostů předurčovalo rozdílné možnosti chovu, pozorování i lovu zvěře. V 80. letech 18. století byl vysazen les ještě přímo na návrší Kačinského hřbetu, který byl pojmenován Libuše. Také tento poměrně nevelký lesík sloužil lovu, byl rozčleněn pravoúhlou sítí cest a průseků a byla v něm postavena novogotická střílna.

V dnešní Kačinské oboře (historicky Velká a Malá bažantnice) byla na ploše 85,20 ha lesního porostu vyhlášena genová základna Kačina (součást genové základny Libický luh), sloužící k zachování původních populací čtyř druhů lesních dřevin: dubu, lípy, jasanu a olše. Krajina obor a lesů Kačina je též zahrnuta v KPZ Žehušicko (Lipský a kol. 2013; Bürgi a kol. 2020).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina bojiště u Chotusic (29)

Dne 17. května 1742 se u Chotusic odehrála bitva mezi pruským králem Fridrichem II. a arcivévodou Karlem Lotrinským. Rakouská vojska, v jejichž řadách bojoval i majitel novodvorského panství, hrabě Karel Bathyany (1697–1772), byla poražena. Při bitvě byly vypáleny Chotusice a mnoho okolních lesů bylo poraženo na stavební dříví, použité při rekonstrukci městečka Nové Dvory. Návrší Kamajka posloužilo pruskému králi Fridrichovi II. jako velitelské stanoviště. Dočasně byly vypuštěny některé rybníky. Zřejmě záhy po bitvě byl na bývalém bojišti vztyčen pomník v podobě mohutného pilonu se sousoším Piety. U kostela v Chotusicích a na místním hřbitově jsou další dva drobné památníky.

V současné době velkou část plochy bývalého bojiště zaujímá vojenské letiště Čáslav, resp. Chotusice. Jeho výstavba byla zahájena vytyčením trasy letové dráhy na podzim 1952, ve stavbě dalších objektů se pokračovalo i v následujících desetiletích, zejména v 70. letech 20. století a poté po roce 2000, kdy se chotusická základna stala jednou ze základen NATO (Lipský a kol. 2011, 2013).

Celek historické kulturní krajiny Železné hory

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina obor a lesů Vedralka (15)

Jedná se o severozápadní výběžek Železných hor, který poměrně prudce spadá do Polabské nížiny. Jeho příkré svahy a vrcholy se skalními výchozy byly zalesněny, lesy jsou doloženy na všech vojenských mapováních. Rozloha lesů je nejmenší na 1. vojenském mapování, kdy byly porosty v okolí Bernardova nespojitě, v 19. století byly svahy i vrcholové partie zcela zalesněny, zároveň však došlo ke změně druhové skladby porostů.

Na přelomu 18. a 19. století byla na Vedralce mezi Barambory a Litošicemi založena obora, ve které byla chována jelení zvěř, včetně bílých jelenů. Obora měla pravidelnou strukturu, šachovnicové členění průseky je patrné od 2. vojenského mapování dodnes. Oboru založil a lovecký zámek nechal postavit František Josef Thun Hohenstein před rokem 1800, v okolí loveckého zámku byla parková úprava. Prostá jednopatrová empírová budova byla po roce 1810 přeměněna v hájovnu, která i v této době umožňovala krátkodobý pobyt panstva. O širším kulturně společenském využití hájovny Vedralky svědčí parková úprava nejbližšího okolí hájovny a existence hudebního pavilonu. Bílí jeleni byli na Vedralce chováni do roku 1830, kdy byli přehnání do nově zřízené obory v Žehušicích. Dnes již hájovna nestojí na Vedralce, ale je zde možno najít část základů budov stržených v roce 1937, torzo parkové úpravy a staré kaštanovníky seté z původní parkové úpravy (Novák 2016).

Bernardov a lesy nad ním patřily k novodvorskému panství. Ves Bernardov nechal založit Bernard Věžník (1651–1714). Za Chotků bylo okolí Bernardova začleněno do širších vazeb kačinské krajinné úpravy. Bernardovem vedla nově zřízená císařská silnice, Jan Rudolf

Chotek (1748–1824) nechal svahy nad Bernardovem zalesnit, vybudovat zde myslivnu a uvažovalo se i o vyhlídkovém pavilonu. Lokalita Obří postele byla jednou z dominant, ke které mířila hlavní osa procházející kačinským zámkem (Lipský a kol. 2011).

Na Obří postele navazují lesy kolem Zdechovic. Zdechovice rovněž patřily Věžníkům, ale roku 1722 byly prodány Paarům. Paarové je vlastnili do roku 1889, kdy je prodali podnikateli J. Schebkovi (m.j. vlastník zámku ve Zručí nad Sázavou), který zámek koupil pro svoji dceru a jejího manžela, JUDr. Otto Mettala. Zdechovickými lesy prochází tzv. kočárová cesta od železniční stanice v Řečanech nad Labem kolem tzv. Mazánkovy hájovny k zámku a dále k hájovně Katovna. Obě hájovny mají novogotickou podobu, jsou z neomítaného kamenného zdiva s cimbuřím. Doloženy jsou na mapách vojenských mapování již od konce 18. století, ale jejich vzhled pochází z přestavby na konci 19. století. Zdechovický zámek představuje dílo s mimořádně složitým stavebním vývojem od středověku, doložený autenticky dochovanými konstrukcemi. Ve stávající podobě je kvalitní a kultivovanou ukázkou jednoduchého klasicistního stylu počátku 19. století. Zámek byl klasicistně přestavěn po požáru v roce 1802. Součástí úprav bylo i nové rozvržení zámecké zahrady, která byla vyrovnána do dvou plochých teras. Zámek i park značně utrpěly ve druhé polovině 20. století, kdy v nich sídlila armáda. Nicméně kolem zámku, zejména k severu a východu se stále rozkládá plocha bývalého parku se zbytky dřevin při obvodu, dosud téměř v úplnosti vymezeném plnou kamennou zdí. Východně od zámku se nachází zbytek hospodářského dvora (NPÚ, Památkový katalog).

Celek historické kulturní krajiny Lomec - Třebonín

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina hradišť Lomec – Třebonín (16)

Kompaktní skupina tří opevněných poloh nad levým břehem Medenického potoka, tvořená 1-2 hradišti a jedním tvrzištěm, s nejbližším okolím geomorfologicky dotvářejícím kontext všech lokalit. Všechny lokality využívají skalnaté ostrožny a z hlediska velikosti jde jen o plošně nevelká místa, ve všech případech je však jasně patrné ohrazení a tím i velikost osídlené či využívané plochy.

Jde o skupinu tří dobře dochovaných lokalit lokálního významu, které však tvoří nápadnou a velmi kompaktní koncentraci. Zatímco u lokality Lomec-Třebonín je pravděpodobná její refugiální funkce, související s nedalekým doloženým raně středověkým osídlením v okolí románského kostela v Třeboníně, jde v případě tvrziště na Zelenici o běžné vrcholně středověké ostrožné tvrziště, tedy místo sídla drobného feudála. Nejistá je funkce mezilehlého hradiště či hrádku u Úmonína, jehož ohrazená plocha představuje přechod mezi malým hradištěm a větším tvrzištěm. Bez archeologických nálezů se k jeho fungování není možné vyjádřit. Pravděpodobně jde o skupinu tří středověkých lokalit, i když minimálně prostřední poloha Hrádku u Úmonína by mohla mít i pravěký původ (Čtverák a kol. 2003; Svoboda 2000).

Celek historické kulturní krajiny Zbýšovsko

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina se specifickou strukturou osídlení Zbýšovsko (7)

Zejména Třebětín, Hraběšín a Víckovice jsou pěkným příkladem zachované plužiny, obklopené lesem, do značné míry to platí i pro Michalovice, Dědice, Dobrovítov a Opatovice. Do území byly zahrnuty i propojující Zbýšov a Petrovice a Paběnice, jež mají na svém katastru většinu Hraběšínských lesů. Cestní síť si zachovala základní členění, kdy se z center obcí radiálně rozbíhá do okrajových částí katastrů. Rozhraní obdělávané krajiny a lesa je dlouhodobě stabilní. Oproti stavu do poloviny 20. století jsou obce v současnosti obklopeny

pouze velkými lány polí, které vznikly v důsledku velkého scelování pozemků. V 19. století byly podle map 2. a 3. vojenského mapování zastoupeny kromě drobně členěných polí i louky či pastviny.

Lesy, stejně jako rozložení zemědělské půdy, mají dlouhou historickou kontinuitu, vysledovatelnou již od map 1. vojenského mapování. Jedná se o lesy hospodářské. Mezi obcemi Paběnice a Hrabešín leží tzv. Paběnický les, v němž se nachází lovecký zámek Viktorova vila. V letech 1932 - 1936 si Eduard Viktora (stavební inženýr a stavitel m. j. mostu v Bechyni) postavil v lese na svahu nad Paběnicemi vilu či lovecký zámek. Dojížděl tam často jako do letního sídla s manželkou a s různými návštěvami, zejména v období honů. Nedaleko vily zbudoval na obecním pozemku oboru.

Obce jsou především návesního typu se zachovalými původními jádry, jak je zobrazují mapy 2. a 3. vojenského mapování. Největší stavební rozmach zažil centrální Zbýšov, v ostatních obcích byla stavební aktivita ve druhé polovině 20. století malá.

Nejvýznamnějším objektem v území je sklářská huť Jakub v Tasicích (národní kulturní památka), která patří k nejstarším sklárnám v Evropě, které vyráběly barevné ručně foukané sklo. Huť byla uvedena do provozu v roce 1796. Jedná se o srostlici budov s dochovaným technickým vybavením, které dominují zděný objekt hutní haly s mohutnou dřevěnou konstrukcí krovu a cihelný komín. Jádru hutě pochází z 20. let 19. století a tvoří prostor čtvercového půdorysu se čtyřmi zděnými pilíři nesoucími konstrukci krovu. Uprostřed něj stojí vyvýšená kruhová pec s deseti pánvemi a dřevěným ochozem. Dále je zde dochováno pět chladících pecí a pec na předehřátí pánví. Dílčí prostory kolem zahrnují kamenárnu, výrobu a sklad forem, šatnu a kompresorovnu. K severozápadnímu průčelí hutě se pojí přízemní podélný objekt provozní haly, na který navazuje prostor brusírny, balírny a skladu. Dnes je sklárna prezentována pouze jako skanzen.

V ostatních obcích jsou dochovány kostely či jiné církevní památky. Často mají gotické jádro a jsou barokně přestavěny. Rovněž jsou dochovány některé venkovské usedlosti, často s roubenými prvky, které dokládají stavební kulturu koncem 18. a v 19. století. V Hrabešíně se nachází zámek, jenž byl vystavěn v 17. století, hospodářské objekty pochází z 19. století (NPÚ, Památkový katalog).

Celek historické kulturní krajiny Střední Posázaví

Rozsáhlé území, jehož osu tvoří řeka Sázava a železniční trať 212 (Čerčany – Světlá nad Sázavou).

Jednotka historické kulturní krajiny: turistická krajina Údolí střední Sázavy (19)

Turistická krajina je navázána na tzv. Posázavský pacifik; železniční trať, nesoucí v současných jízdních řádech číslo 212. Železnice se od Světlé nad Sázavou přes Ledec, Zruč, Kácov, Český Šternberk, Leděčko a Sázavu až do Čerčan ve většině délky vine podél řeky Sázavy v sevřeném údolí se zachovalou přírodou a často minimálně osídlenými partiemi. Dráha, která působí zcela souvislým dojmem, historicky vznikla jako dvě samostatné aktivity místních politických, bankovních a podnikatelských subjektů. Historie projektů kolejí údolím Sázavy sahá však nejméně do roku 1836, kdy při projektování spojnice Vídně a Prahy zemský advokát Dr. Lichtner předložil jako jednu z variant dráhu vedoucí od Havlíčkova (tehdy Německého) Brodu až k Davli výhradně údolím Sázavy.

Starší částí je úsek Kácov – Leděčko – Čerčany. Roku 1890 vznikl výkonný výbor v čele s hrabětem Leopoldem ze Šternberka a majitelem Sázavského panství Bedřichem Schwarzem a ještě téhož roku byl ministerstvu obchodu ve Vídni předložen projekt na stavbu a provozování železnice, která by připojila dotčená místa se Společností státní dráhy v Kolíně a s Dráhou císaře Františka Josefa v Benešově. Trasování popsal tzv. Pamětní spis, který byl k této

příležitosti vydán. Vypracováním generálního projektu byli pověřeni inženýři Josef Svatoš a Max Pícha v Praze a usnesením zemského sněmu ze dne 11. 2. 1895 byla projektu udělena zemská záruka. V tomtéž roce byly pod vedením vrchního inženýra Josefa Svatoše zahájeny vyměřovací práce. Dne 10. 6. 1899 byla udělena koncese ke stavbě a provozování železnice (další stavební povolení nesou data 1. 2. 1898, resp. 5. 11. 1897). Akciová společnost Místní dráha Kolín – Čerčany – Kácov zadala stavbu české podnikatelské firmě Osvald Žiwotský, jež se zavázala ji dokončit do dvou let. Výstavba prováděná pod dozorem Zemského výboru království Českého byla na několika úsecích zahájena. První vlak dojel od Kolína do Ratají nad Sázavou (Nového dvora) dne 14. 12. 1900 a ode dne následujícího je datován pravidelný provoz zatím jen na jmenovaném úseku. Na úseku dál k řece Sázavě se dále usilovně pracovalo. V červnu roku 1901 dorazila první lokomotiva do města Sázavy, ke dni 1. 8. 1901 bylo zbývající části dráhy Nový dvůr (Rataje) nad Sázavou – Čerčany s odbočkou Rataje-Prívlačky (později Ledečko) – Kácov uděleno povolení k provozu a téhož dne celou trasu projel první slavnostní vlak. Ratajský ocelový most byl jednou z významnějších staveb na trati Kolín - Ledečko - Čerčany. Most překračuje v Ratajích řeku Sázavu jediným polem o celkové délce 72,6 metru, řadí se mezi železniční mosty s vůbec největším rozpětím na území ČR (Navrátil 2001; Navrátil, Pleva 2003).

V návaznosti pak vzniká část trati Světlá – Ledeč – Kácov. Trasování bylo víceméně jasné: údolím Sázavy. V lednu 1894 podnikatel J. Kodl zpracoval předprojekt dráhy odbočující od Rakouské severozápadní dráhy ve Světlé přes Ledeč a Zruč do Kácova, kde by se mohla dál napojit na jinou plánovanou trať. Roku 1897 vedle předložení projektu do Zemského sněmu byla udělena zemská záruka, i když další rok se znovu projednávalo možné sloučení projektů Světlá – Kácov a Kutná Hora – Vlašim. Stavební povolení bylo uděleno 24. 5. 1901. Stavbu zahájila tatáž firma jako dráhu Kolínsko-čerčanskou, tedy Osvald Žiwotský z Prahy. Dne 23. 9. 1903 bylo uděleno povolení k veřejnému provozu, který také byl téhož dne slavnostně zahájen (Navrátil 2001; Navrátil, Pleva 2003).

V řadě míst při dráze Kolínsko-čerčanské se utěšeně rozvíjel průmysl, postupně byly vybudovány vlečky k vápence v Sedlišti, sklářským pecím v Sázavě a Samechově, mlýnu v Soběšíně a jinde.

Při budování obou železničních tratí v Posázaví bylo nutné vybudovat velké množství umělých staveb, jako jsou propustky, náspy a tunely. V náročných úsecích nad řekou Sázavou na sebe tyto jednotlivé umělé stavby velice těsně navazují a vytvářejí tak unikátní technické dílo. Na rozdíl od malých propustků, kterých je na trati přes dvě stovky, jsou tunely dobře patrné, takže se staly důležitým orientačním bodem. Na trati Posázavského Pacifiku z Čerčan do Světlé nad Sázavou je celkem 8 tunelů, jež leží mezi stanicí Sázava-Černé Budy a zastávkou Horní Ledeč: Samopšecký, Ledečský II, Ledečský I, Ratajský II, který vyúsťuje přímo na ratajský ocelový most přes Sázavu, Kácovský, Vlastějovický, Podhradský, Hornoleděčský. Tunel Ratajský I je na kolínské trati z Ratají do Kolína.

V okolí trati se nachází řada sídel a významných památek. Směrem od Čerčan proti proudu řeky Sázavy jsou to Hradiště (původně přemyslovské hradiště z 9. století) s původně románským, goticky a barokně přestavěným kostelem sv. Klimenta, zříceniny středověkých hradů Zlenice (Hláška), Stará Dubá a Čejchanův hrádek, renesanční zámek Komorní Hrádek a Sázavský klášter.

Významným rekreačním sídlem za první republiky byly Rataje nad Sázavou. První písemné zmínky o Ratajích nad Sázavou se datují do roku 1156. Na místě současného zámku vznikl v polovině 10. století hrad zčásti zděný, zčásti srubový. Rataje byly znovu vybudovány v polovině 13. století po velkém požáru. Jan Lucemburský daroval Rataje Jindřichu z Lipé. Za Jindřicha z Lipé byla původní vesnice přebudována v opevněné městečko (1338), které se rozprostíralo na ostrohu nad soutokem Sázavy s potokem Živým. Kromě hradeb, vybudovaných na okraji ostrohu a uzavírajících areál městečka, tvořily pevnost dva hrady,

kteřé těsně navazovaly na městské opevnění a stály v místech, kde byl ostroh nejsnáze přístupný. V roce 1626 bylo město vypáleno sedláky při vzpouře. Po třicetileté válce nechal městečko opravit František Maxmilián z Talmberka. V pozdějších letech patřilo městečko Kinským a Liechtensteinům. Městečko si zachovalo původní půdorys středověkého města se dvěma sídly a v důsledku toho byly vyhlášeny městskou památkovou zónou.

Raně barokní areál zámku s významnými pozůstatky gotické a renesanční architektury s bývalým pivovarem, kašnou, branami, základy románského kostela, sochou sv. Jana Nepomuckého a ohradními zdmi je situován v jádru obce. Původně středověký tzv. horní gotický hrad doložený nejpozději roku 1524, byl renesančně upravován koncem 16. století a kolem roku 1675 zásadně přestavěn za Františka Maxmiliána Leopolda z Talmberka. Ze zřícenin vyhořelého horního hradu začal budovat nový zámek se zahradou a přístupovou alejí. Raně barokní přestavba nebyla dokončena v předpokládaném rozsahu, proto se jižní křídlo zachovalo ve starší podobě. Náklady na výstavbu byly tak vysoké, že nakonec přinutily jeho vnuka Jana Františka z Talmberka, v roce 1712 k prodeji panství, které tak přešlo, do vlastnictví rodu Kinských z Vchynic. Noví majitelé věnovali Ratajím velkou pozornost, při zámku založili pivovar, upravili interiér zdejšího kostela a z pustnouceho hradu Pirkštejna zřídili faru. Zámek přestal sloužit jako stálé šlechtické sídlo od první třetiny 18. století. Roku 1764 koupila panství kněžna Marie Terezie Savojská. Po smrti vévodkyně přešel zámek do vlastnictví knížat z Liechtensteina a v něm zůstal až do roku 1933, kdy ho Jan II. z Liechtensteina prodal ratajské obci (Kuča 2004; Zavadil 1914).

Hrad Pirkštejn stojí na ostrohu, jež obtéká Živý potok v Ratajích nad Sázavou. Hrad stojí na ostrožně a od zástavby městečka je hrad oddělen příčným šijovým příkopem. Hrad má podobu konzervované zříceniny, jejíž palác, věž a hospodářská budova byly využity v době barokní pro zdejší faru. Jedná se o areál zříceniny hradu s hradební zdí, palácem s rizalitem, hospodářskou budovou, válcovou věží, hradbou parkánu a chodbou sestupující k vodě (na východním úbočí ostrožny). Jedná se o dnes jedinečný příklad hradu s plášťovou zdí, který je zachován téměř v celém rozsahu. Proti městu Rataje nad Sázavou se rýsuje válcová věž (dnes zvonice) s bedněným patrem z 18. století. Hrad je dominantou panoramatu obce. Jeho čelo tvoří rovná hradba s branou před okrouhlým, volně stojícím bergfritem.

Kostel sv. Matouše v Ratajích nad Sázavou se nachází SZ pod náměstím na kraji ostrohu nad řekou Sázavou. Jedná se o jednolodní obdélný kostel s odsazeným obloukovitě zakončeným presbytářem, orientovaným k východu, sedlovou střechou se sanktusovou vížkou, západním průčelím s tabulovým štítem a výrazně členěnou fasádou (Sojková a kol. 2014).

Vodní elektrárna Jiřího Sternberga v Ratajích nad Sázavou byla zřízena Lesním úřadem a správou průmyslových závodů v Uhlířských Janovicích v letech 1914/15. Elektrárna využívala spád Sázavy vytvořený jezem o výšce 1,3 pomocí Francisovy turbíny o výkonu 65 ks, která hnala generátor o výkonu 40 kW a napětí 6,6 kV. Generátor byl výrobkem firmy Berg z let 1914/15. Elektrárna je dodnes v majetku rodiny Šternberků a vznikla přebudováním mlýna původně zvaného Dolejší či Břečkův.

Na návrší nad pravým břehem Sázavy, která v blízkosti vytváří velký meandr, jsou pozůstatky hradiště Vraník (Čtverák a kol. 2003).

Soustava periodických vodopádů se nachází východně pod obcí Bělokozly nad železniční tratí ze Sázavy do Ratají (Bělokozelské vodopády). Vodopády vznikly na drobném potoce, který pramení v lese východně od Bělokozelské a strmě stéká do údolí Sázavy. Další soustava vodopádů pod obcí Vraník u Sázavy (Vranické vodopády) je poměrně špatně přístupná. Vodopády se vytvořily na tvrdých rulách, které drobný potok padající do hlubokého údolí Sázavy nestačí erodovat. Nejedná se však o typické visuté vodopády. Nevznikly by totiž, kdyby podklad netvořila tvrdá vrstevnatá pararula. Vodopády nemají příliš vody a vyniknou pouze po deštích nebo po tání sněhu.

Hrad Český Šternberk, posléze přestavěný na zámek, zaujal plochu úzkého hřebene, jehož delší osa je souběžná s levým břehem Sázavy. Od jihu je hrad přístupný mohutným kamenným mostem. Obranu pevnosti posilovaly dvě předsunuté. Na protilehlém, pravém břehu Sázavy se rozkládá pozůstatek francouzského parku s bývalým letohrádkem. Hrad se vypíná na vysokém ostrohu nad řekou Sázavou. Byl založen kolem roku 1240 jako protáhlý stavební útvar chráněný mohutnou britovou věží obehnanou hradbou a chráněnou širokým příkopem vylámaným ve skále. Hradní jádro zakryly četné přestavby, nejstarší z konce 15. a z počátku 16. století. Přestavbou za účasti Carla Brentaniho, trvající od poloviny 50. let 17. století do roku 1666, byly stávající stavby zceleny jednotnou úpravou. Ve druhé čtvrtině 18. století byl vybudován dolní zámek, poškozený požárem v roce 1951, a geometricky komponovaná zahrada na břehu řeky, dosud částečně zachovaná. Z přestavby v roce 1795 pochází terasa na jižní straně hradu a altán (upravený z přízemí válcové věže). V roce 1829 byl postaven kamenný most přes příkop (Heřman 2013).

Přírodní památka Na Stříbrné byla vyhlášena roku 1972. Důvodem ochrany jsou bukové porosty a výskyt několika vzácných druhů rostlin na příkrých svazích kaňonů a údolí.

Dále se na území nachází města Kácov, Zruč nad Sázavou a Ledec nad Sázavou. V úseku mezi Ledčí a Žďárem si Sázava si proráží cestu přes žulový masív Melechov a její koryto je hluboce zařezané ve tvaru písmena V. Jedná se o tzv. Stvořidla, nejstarší rezervaci na Havlíčkovobrodsku vyhlášenou pro ochranu a zachování geomorfologicky významného úseku přirozeného toku řeky Sázavy a přilehlého okolí mezi vrchem Melechov a hřebenem kopce Žebrákov (Vájová 2016).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina města Kácov (17)

Kácov je historické město rozkládající se na návrší nad řekou Sázavou. Jeho historie sahá do 13. století, kdy zde sídlili pánové Černíci z Kácova. Dnes již pustý hrad, nacházející se jihozápadně od městečka obývali i jeho další držitelé (např. Košínové či Olbramovicové). Na místě dnešního města, kde dnes stojí zámek, byla založena asi v polovině 15. století nová tvrz. Zámek nechala postavit Anna Marie Františka, vévodkyně Toskánská, v letech 1726-1733. Jde o dvoupatrový zámek v italském slohu. O sousedícím gotickém kostele Narození Panny Marie je zmínka již v roce 1352. Historický ráz městečka dále dotváří areál pivovaru a barokní budova děkanství z roku 1718. Velký pokrok a stavební rozvoj přineslo do Kácova vybudování železnice (Heřman 2009).

Kácov měl řadu privilegií již od konce 14. století. Konaly se zde výroční trhy, provádělo hrdební právo a roku 1555 získal i vlastní znak. Spojení obstarávala poštovní stanice založená roku 1867. Budovy již zmíněného pivovaru pochází z 19. století. Vlastní pivovar byl založen již v roce 1457. Rozvoj Kácova spojený se stavbou železnice se zastavil po roce 1948 a úbytek obyvatel je patrný již v roce 1950 (Heřman 2009).

Kácov je sídlo městského typu, který směrem k okraji přechází do příměstského. Historicky se zástavba městyse soustředila v meandru řeky Sázavy při Kácovském mostu. Převážná část městečka se nachází v zákrutu levého břehu řeky Sázavy. V těchto místech hradí řeku jez a byl zde provozován na zemské stezce i přívoz. Kácovské motivy uchvátily i Jana Zrzavého (1890-1977), která zde vytvořil několik děl. Jde především o slavný obraz „Statek v Kácově“ z roku 1940. Historické jádro města se v krajině uplatňuje svým jedinečným panoramatem, jelikož se nachází nad řekou Sázavou, jež ho obepíná. Vzhledem k této konfiguraci nebyl obraz města výrazně pozměněn novodobou zástavbou (Skybová 2018).

Zříceniny hradu Kácov, jinak zvaného i Hrádek či Starý hrad, se nachází asi 1 km jihozápadně od Kácova nad levým břehem Sázavy. Jedná se o pozoruhodné šlechtické sídlo s jedinečnou přírodní konfigurací na pomezí mezi hradem a tvrzí. Podle archeologických nálezů hrad existoval ve 2. pol. 15. století. Již před rokem 1627 je uváděn jako pustý. Do současnosti se dochovaly zbytky hradeb, příkopy a suterén půlválcové věže. Současný stav je

charakterizován špatnou dostupností, která je zapříčiněna výsadbou lesa a náletem křovin na místě, které bylo dříve holé a pastvinou.

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina města Zruč nad Sázavou (17)

Zruč vyrostla podél řeky Sázavy v typické krajině středního Posázaví (Zručská vrchovina) na rozhraní středních Čech a Vysočiny. První zachovaná písemná zmínka o Zruči pochází z roku 1328. Prvním vlastníkem Zruče byl Heřman. V dalších mnoha letech byla Zruč prokazatelně majetkem pánů z Kolowrat. V roce 1553 koupil Zruč od Kolowratů Jiří Kalenic z Kalenic. Za Kaleniců Zruč vzkvétala natolik, že byla za vlády Ferdinanda Habsburského povýšena v roce 1561 na městečko se všemi městskými výsadami. Rodový erb Kaleniců (stříbrné buvolí rohy na červeném štítě) se stal základem pro vznik městského znaku. V roce 1885 od banky koupil zručské panství Jan Schebek. Jeho syn, baron Adolf Schebek, železniční inženýr, se zasloužil o celkovou přestavbu zámku, parku, ale i o výstavbu místních železnic.

Dominantou historického jádra města je zámek, jemuž předcházela středověká hradební zdi a na ni navazující severozápadní věž, zvaná Kolovratská. Novogotická přestavba zámku, která proměnila starý nevýrazný areál ve výstavné sídlo v duchu doznívajícího romantismu, byla po etapách dokončena v roce 1909 za rodiny Schebeků. V dominantní pozici vedle zámku se nachází kostel Povýšení sv. Kříže.

Zručský zámek obklopuje rozsáhlý park, který byl založen pravděpodobně v roce 1834. Nejrozsáhlejší úpravy parku v romantickém stylu spadají až do panování Schebků, kteří se do nich pustili po opravě zručského zámku na konci 19. století. Do parku umístili několik soch a nechali zbudovat dvě jezírka. V části parku zřídili růžovou zahradu a nechali vysadit další cizokrajné stromy a keře.

Zcela nová etapa vývoje města se pak začala psát po roce 1939, kdy přišla firma Baťa ze Zlína a začala zde podnikat v obuvnické výrobě. V té době vznikl komplex továrních budov a baťovská čtvrť moderní architektury první republiky. Obuvnická výroba se zde udržela ještě dlouho i po znárodnění a Zruč nejvíce proslavila dětská obuv, která byla vyvážena do mnoha zemí Evropy i do zámoří. Výroba obuvi byla ve Zruči ukončena v roce 1997. Z industriálních areálů, které se uplatňují v urbanismu města, jsou bývalé baťovské závody (Vaněčková a kol. 2018, Kuča 2011).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina vrchnostenských sídel a dvorů Čestín – Vlastějovice (9)

V jižní a jihozápadní části ORP Kutná Hora se vyskytuje vyšší koncentrace vrchnostenských dvorů a zámků, které se v různém stavu zachovaly dodnes. Vyšší koncentrací se míní jejich vzájemná vzdálenost do 2 km, v některých případech dokonce do 1 km. Hlavním indikátorem pro určení vrchnostenských dvorů je označení „M.H.“ (*Mayer Hof*) na mapách 2. vojenského mapování. Rovněž byla vzata v úvahu menší zámecká panská sídla s hospodářstvím, případně malými parky a zahradami. Mnohé z těchto objektů stále provozují hospodářskou činnost, často chov koní nebo dobytka. Udržují tak původní využití krajiny a také uspořádání její struktury. Z geomorfologického hlediska jde o krajinu kopcovitou se zařezanými údolími řek, která tak skýtá široké využití svého potenciálu. Dalším četným stavebním a hospodářským znakem jsou vodní mlýny, které se často dochovaly dodnes. V minulosti (zejména v 18.–19. století) doplňovaly hospodářskou činnost i sklářské hutě (Morány, Stará Huť, Jamné u Ostrova u Bohdanče), cihelny (např. u Soběšina je dodnes osada Cihelna, dříve byla v těchto místech cihelna a vápenka, viz 2. vojenské mapování), palírny, pivovary a parní pila ve Zbraslavicích. V současné době jsou tyto objekty s výjimkou mlýnů spíše nedohledatelné (zcela přestavěné nebo zaniklé).

Uspořádání krajiny je pestré, tvořené mozaikou polí, luk, pastvin, lesa a sídel. V minulosti byly louky a pastviny situovány zejména v nivách vodních toků a jejich menší plochy byly roztroušeny mezi polními kulturami. Větší plochy luk a pastvin, výrazněji ovlivňující ráz krajiny, postupně vznikaly až od poloviny 20. století, kdy docházelo k postupné přeměně orné půdy na méně příznivých stanovištích v trvalé travní porosty. V současné době se rozsáhlejší luční porosty nacházejí zejména severovýchodně od obce Dubina směrem ke Slavošovu (v okolí Želiveckého Dvora) a také mezi Bohdančí a Pertolticemi (okolí dvora v obci Ostrov). Luční vegetace v nivách vodních toků je tvořena společenstvy vlhkých pcháčových luk (*Calthion palustris* Tüxen 1937), mezofilní luční vegetaci na svazích představují společenstva mezofilních ovsíkových a kostřavových luk (*Arrhenatherion elatioris* Luquet 1926). V současné době je druhová bohatost lučních porostů degradována v závislosti na intenzitě obhospodařování, která se většinou odvíjí od geomorfologie terénu. Např. na silně svažitém terénu v okolí obce Ostrov se zachovaly poměrně hodnotné, druhově bohaté přírodní biotopy mezofilních luk, vlhké pcháčové louky v nivě vodního toku jsou vlivem intenzivní pastvy degradovány. Naproti tomu luční porosty v okolí Želiveckého dvora, které jsou lépe obhospodařovatelné mechanizací, byly v naprosté většině přeměněny v druhově chudé, intenzivně obhospodařované louky s malou biologickou rozmanitostí (Boucníková, Kučera 2005).

Velice nápadným fenoménem, který je zřetelně zachycen již na 2. vojenském mapování, je situování lesů, které navazují především na stráně nad vodními toky a charakteristicky obklopují vesnická sídla, kolem kterých jsou polnosti. Tato mozaika s převahou lesních porostů je patrná i na dalších mapováních. Lze konstatovat, že zdejší lesy mají po staletí zafixovanou polohu a jejich rozsah se mění jen zvolna.

V okolí sídel se v některých případech dochoval systém cest, alejí či stromořadí nebo rybníky. Cestní síť s alejemi čitelná na mapách 2. vojenského mapování byla v dalším období ještě doplněna a rozšířena o nové cesty s alejemi (zobrazeny na mapách 3. vojenského mapování). Tato struktura se zachovala až do 50. let 20. století, kdy je stále čitelná na starých leteckých snímcích. Až kolektivizace způsobila zánik části cestní sítě i s alejemi. Některé aleje zestárly a nebyly obnoveny, byť cesta stále slouží své funkci. Pěkným příkladem zachovalé cestní sítě s alejemi jsou dvory Žichovice, Dolní dvůr u Čestína a Víska, které jsou dodnes navzájem propojeny cestami s alejemi. Nejvíce zachovalých alejí s geometricky čitelným uspořádáním vykazuje Dolní dvůr. U všech tří je patrné pozemkové uspořádání z velké části zachovalé dodnes. Na Dolním dvoře a ve Vísce se dodnes hospodaří (převážně chov koní). Žichovice čekají na rekonstrukci. Tyto dvory jsou identifikovatelné již na mapách 1. vojenského mapování.

Asi 600 m od Dolního dvora se v Čestíně nachází panský dvůr (fragment zámku), který vybudoval v letech 1575-1582 Adam Slavata. Na místě původní gotické tvrze vznikl rozlehlý renesanční zámek s arkádami a s dvojicí dvorů. Z původní stavby se dodnes zachovalo jen severní křídlo a střední trakt. Od 17. století zámek již nesloužil jako vrchnostenské sídlo. Roku 1713 zámek získal Karel Jáchym Breda, který připojil toto panství ke Kácovu. Na počátku 19. století byla část neudržovaného zámku stržena, arkády zrušeny a zazděny. Zachovalá křídla sloužila k bydlení úředníků vrchnostenské lesní správy, po znárodnění habsburského majetku v roce 1918 jej využívala státní lesní správa. Areál zámku s valy a příkopem jsou kulturní památkou. Další zajímavou kulturní památkou v obci je výklenková kaplička a historizující kostel sv. Petra a Pavla s bohatě dekorativně pojatou fasádou s kombinací neorománských a neogotických prvků (NPÚ, Památkový katalog).

Příklady dvorů, kde se uplatňovaly estetické principy tvorby, jsou Čabelice u Kácova, Želivec, Domahoř, Chabeřice, Horka II (Kulišťáková a kol. 2014; Flekalová a kol. 2016). Dvůr Čabelice existuje již od 1. vojenského mapování. Profánní kompozice s jednoduchým prostorovým uspořádáním (tvar přesýpacích hodin) byla identifikována na mapách 2. a 3.

vojenského mapování. Ještě v 50. letech 20. století je cestní síť s alejemi zachovalá. Dnes z nich zůstalo jenom torzo. Samotný dvůr je v torzálním stavu, budovy se zachovaly pouze částečně. Krajinná struktura (uspořádání pozemků, využití půdy) se ve velké míře zachovala dodnes. Želivecký dvůr severovýchodně od Zruče nad Sázavou je pravděpodobně zaznamenán již na mapách 1. vojenského mapování. Byl označen jako dvůr s potenciální profánní kompozicí s jednoduchou liniovou skladbou (2. a 3. vojenské mapování) – cesty vedoucí ke dvoru byly doprovázeny stromovou výsadbou (Kulišťáková a kol. 2014; Flekalová a kol. 2016). Toto uspořádání se zachovalo až do poloviny 20. století. V současnosti zbyly z alejí a stromořadí torza, ale identifikovatelné v krajině stále jsou. Z původních tří budov zůstala pouze jedna zrekonstruovaná. Dodnes slouží k zemědělským účelům. Dvůr v Domahoři u Zruče nad Sázavou leží v současnosti v lese, je zrekonstruován, ale jeho původní funkce byla změněna na rekreační. Dvůr v Chabeřicích byl z velké části přestavěn a v polovině 20. století přeměněn na zemědělský/průmyslový areál. Zámek a dvůr Horka II ležící asi kilometr východně od Domahoře pochází již z období 1. vojenského mapování. Na mapách 2. a 3. vojenského mapování byla identifikována potenciální profánní kompozice se složitějším liniovým uspořádáním. Cestní síť s alejemi se zachovala do poloviny 20. století jenom částečně, dnes je zcela zastavěna. Z původního panského sídla se budovy zachovaly, jsou opraveny, ale neslouží k původnímu účelu. Také uspořádání krajiny se změnilo, zámek je postupně ze všech stran obklopen zástavbou. Budova zámku byla vyhlášena za kulturní památku.

Jižně od Horky II se nachází dvůr v Onšovci zobrazený na mapách 2. i 3. vojenského mapování. Budovy se zachovaly dodnes, ale jsou majetkově rozděleny. Původní funkci dvůr ztratil a krajinná struktura byla narušena výstavbou vodní nádrže Švihov (Kulišťáková a kol. 2014; Flekalová a kol. 2016). Asi 1 km západně se ještě v 50. letech 20. století nacházel dvůr Hrádek, dnes pod hladinou Švihova.

Ve Vlastějovicích se nacházel zámek i hospodářský dvůr (identifikovatelný již na mapách 1. vojenského mapování). Ze zámku se stala na konci 19. století ruina, dodnes se dochovala pouze barokní kaple sv. Maří Magdaleny. Hospodářský dvůr se zachoval z větší části dodnes, avšak spíše chátrá. Ztratil původní funkci, byl doplněn nevhodnými stavbami a v současnosti obestavěn novou zástavbou.

Asi 2 km jižně od Vlastějovic v Kounicích stojí barokní zámeček s renesančním jádrem a přímo navazujícím hospodářským dvorem. Jeho datace pochází z roku 1674. V čitelné podobě se objevuje až na mapách 2. a 3. vojenského mapování. Areál se zámkem se zachoval až do poloviny 20. století i s okolitým uspořádáním krajiny včetně cestní sítě s doprovodnými alejemi. Zámek i celý areál má podstatnou urbanistickou hodnotu. V současné době se z původního uspořádání krajiny mnoho nezachovalo. Celý areál i se zámkem ve 2. pol. 20. století zpustl. V současnosti má opravenou střechu, ale jinak je ve špatném stavu. Jižně od Kounic se nachází myslivna s rodným domem hudebního skladatele Zdeňka Fibicha (narozen 1850). Areál myslivny byl původně součástí Dolnokralovického panství Auersperků. Původní lovecký dům Auersperků již nestojí. Na místě loveckého domu byla v roce 1911 vystavěna nová cihlová stavba v pozdně secesním stylu (NPÚ, Památkový katalog).

Další dvory se nacházely i za západní a jižní hranici současné ORP: Všebořice, Strítěž, zámek a dvůr v Horních Kralovicích (zatopeny vodní nádrží Švihov), Keblovský dvůr, Za Hůrkou (u Sedlic), Sedmpány, zámek a dvůr v Souticích (ve špatném stavu), Soušice. Mnohé z nich jsou majetkově rozdrobeny, přestavěny nevhodným způsobem nebo se jeví spíše jako statky než vrchnostenské dvory. Krajinnou strukturu některých narušuje dálnice nebo vodní nádrž Švihov.

Historie zámku v Hodkově (2,5 km severně od Želiveckého dvora) není příliš dlouhá, vznikl po roce 1850 rozšířením původního úřednického domu. V roce 1912 byl zámek přestavěn v historizujícím slohu majitelem Alfrédem Šebkem. Podoba, v jaké se zachoval dodnes, je tak

výsledkem prací drážďanského architekta F. Woretzsche (Úlovec 2003). V roce 1945 byl zestátněn a využíván jako dětský domov. V 90. letech se vrátil do soukromého vlastnictví. V současnosti je po zdárné rekonstrukci. Zámek je příkladem honosné a výrazné modernizační úpravy staršího barokního sídla a areálu, představuje cenný urbanistický a krajinotvorný prvek zachovaný dodnes. Vrchnostenský dvůr jižně od zámku je zaznamenán již na mapách 1. vojenského mapování. Z původně rozsáhlého dvoru, který byl tvořen více než šesti budovami (mapy 2. a 3. vojenského mapování, ortofoto z 50. let 20. století), zůstala cenná barokní sýpka a jižně od ní stojící část křídla. Dvůr je v soukromém vlastnictví. Krajinná struktura patrná na mapách 3. vojenského mapování se zachovala do poloviny 20. století i s pozemkovým uspořádáním, využitím půdy a cestní sítí s alejemi či stromořadím. V průběhu 2. pol. 20. století zanikla velká část dvora, zarostl velký sad, aleje a stromořadí se změnilo na liniovou doprovodnou zeleň, pozemková struktura zůstala převážně zachována. Mezi další kulturní památky v Hodkově patří kaplička se zvoničkou, kostel sv. Václava a tvrzíště Hradiště s archeologickými stopami.

Asi 2 km severně od Hodkova se nachází vrchnostenský dvůr v Krasoňovicích, patrný již na mapách 1. vojenského mapování. Krajinná a pozemková struktura čitelná na mapách 2. a 3. vojenského mapování se zachovala do poloviny 20. století s menšími změnami ve využití půdy. Z dvora se v původním stavu dochovala pouze severní část, na místě jižních budov stojí novodobé stavby. Současní majitelé provozují na pozemcích chov koní. Zbylé pozemky původně trvalé travní porosty (jižně od dvora) zarostly a byly převedeny na pozemky lesní.

Ve Zbraslavicích se nachází areál zámku se zbytky hradu a s hospodářským zázemím. Nejstarší stavební etapu dokládají pozůstatky hradu ze 14. století na nejvyšším místě areálu. Zámek je dvoukřídlá patrová budova renesančního původu s dvorními arkádami. Na západní straně jsou zachovány částečně zřícené sklepní prostory, hospodářská budova za nimi byla zbořena. Na nejvyšším místě areálu stojí zbytky hradu se zříceninami hospodářské budovy na severu a stodolou se sklepem na západě, na jihovýchodě částečně zřícený sklep. Východně od hradu je dobře zachovaný sklep přístupný od severu. Jižně od budovy zámku stojí patrová budova čp. 3, jižněji na východní straně dvora stáje se seníkem v patře. Při uličce na jižní straně stojí patrový špýchar se sklepem. Severozápadně, na rozcestí stojí stodoly do tvaru písmene L, na jižní a západní straně vyniká zpevnění opěráky. Severozápadně je situován přízemní domek čp. 83, severně a jihovýchodně od něj ohradní zdi. Ovčín, který stál ve svahu jihozápadně od hradu, byl zbořen a připomínají ho fragmenty zdí. Uprostřed areálu stojí budova lihovaru s komínem. Kovárna zanikla po roce 2000. Soubor památkových objektů při bývalém panském sídle představuje vedle zdejšího farního kostela nejvýraznější stavebně historickou podstatu městečka. Tyto objekty prezentují doklad staletého vývoje osídlení a formování krajiny. Oblast je současně významným archeologickým nalezištěm. Krajinná struktura v okolí panského sídla se po roce 1950 výrazně změnila. Zbraslavice se směrem na východ značně rozrostly, na jihozápadě vznikla v roce 2009 obora Čihadlo. K dalším kulturním památkám v Zbraslavicích patří kostel sv. Vavřince zřejmě ze sklonku 12. století, židovský hřbitov založený na konci 18. století nebo bývalá škola (NPÚ, Památková katalog). Severně od Zbraslavic najdeme dvory v Hetlíně a Velké Skalici, tvořící severní okraj krajiny vrchnostenských dvorů, ty jsou však majetkově rozděleny a obestavěny, byť budovy zůstávají v zachovalém stavu. Asi 2 km východně od Zbraslavic se nachází Radvančický dvůr, identifikovatelný již na mapách 1. vojenského mapování. Krajinná struktura zůstala téměř nezměněna již do současnosti. Budovy dvora přešly rekonstrukcí, půdorys se zachoval. Dnes slouží dvůr k chovu ovcí a dobytka.

Nový Dvůr u Věžníka (asi 2,5 km jihovýchodně od Hodkova) existoval již na mapách 1. vojenského mapování. V původní podobě se dvůr i s krajinnou strukturou zachoval do poloviny 20. století. Následně dvůr chátral, do současnosti se dochovala pouze část dvora,

kteřá je nyní v rekonstrukci. I když se krajinná struktura zachovala, původní funkci již dvůr neslouží.

Asi 2 km východně od Nového Dvora u Věžníkovy leží panské sídlo Ostrov u Bohdanče. Zámek s hospodářským dvorem vznikl renesanční přestavbou tvrze s poplužním dvorem v 16. století. Z tohoto období se do dnešních dnů zachovala část obvodového zdiva a klenby v přízemí zámku. V dalších obdobích prošel zámek stavebními úpravami, přičemž nejvýznamnější pocházejí z barokního období v letech 1758–1759 provedené majitelem Zikmundem Moravcem. Zámek je na mapách 1. vojenského mapování zachycen již po velké přestavbě. V druhé polovině 20. století zámek i s celým areálem naopak chřádnul. Až v letech 2005–2008 se dočkal citlivé rekonstrukce včetně celého areálu. Budova zámku tak získala zpět barokní vzhled z 18. století. V současnosti je zámek sídlem soukromé firmy. Krajinná struktura v okolí Ostrova se více či méně zachovala dodnes (i když dochází k postupnému zarůstání neobdělávaných ploch, případně zanikly některé cesty a aleje). Areál zámku spolu s hospodářskými budovami a sochou sv. Jana Nepomuckého je kulturní památkou (Langpaul 2010).

Jižně od Ostrova leží obec Pertoltice se zachovaným urbanismem a hospodářskými dvory. Již na mapách 2. vojenského mapování najdeme označení *M.H.*, avšak na mapách 3. vojenského mapování chybí. V současnosti je těžko dohledatelný, v obci se nachází vícero hospodářských dvorů v různém stavu zachování. Zajímavostí je ale kostel sv. Jiří, vyhlášen za kulturní památku spolu s ohradní zdí, sochou sv. Jana Nepomuckého a litinovým křížem na kamenném podstavci. Kostel je románského původu z 12. století s pozdějšími úpravami.

V území se nachází i další dvory (identifikovatelné na mapách 2. vojenského mapování), které však podlely zubu času, změnilo se jejich primární využití nebo byly přestavěny způsobem, který zničil jejich památkovou hodnotu. Patří mezi ně Hrochovy Zderadiny, Vestec u Zbizub, dvory v Bošticích, Hetlíně, Měchonický dvůr, Domahoř, dvory v Pertolticích nebo v Chabeřicích.

Kromě dvorů jsou v krajině k nalezení i další zajímavosti. Obec Losiny (Petrovice II) je vesnickou památkovou rezervací s dochovanou středověkou tvrzí v renesanční a barokní úpravě, fasády jsou zdobené sgrafity. Statek s obytným stavením a hospodářskými stavbami pocházející z konce 18. století s pozdějšími úpravami je jedním z posledních dochovaných ucelených dokladů vesnické usedlosti v Posázaví. Dům je přízemní, roubený a zděný se sedlovou střechou. Tato usedlost vytváří spolu s ostatními dochovanými stavbami lidové architektury v obci ucelený sídelní soubor mapující architektonický vývoj vesnice v dané oblasti s minimálními novodobými stavebními zásahy (NPÚ, Památkový katalog).

V krajině se nachází nespočetné množství vodních mlýnů, které doplňují zemědělský charakter území: Koutský mlýn (Polipsy), Bašecký mlýn (Dolní Pohled), Petrovický mlýn (Petrovice II), Kasanický mlýn (Kasanice), Podhradní mlýn, Panský mlýn (Hodkov), Uhrův mlýn, Beránkův mlýn (Bohdaneč), Kyselův mlýn (Pertoltice) atd. Vodní mlýny v Budčicích u Vlastějovic nebo v Budě u Horky II reprezentují zachovalé řemeslo, proto jsou památkově chráněny (Kučera a kol. 2019).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina vrchnostenských sídel a dvorů Český Šternberk - Rataje nad Sázavou (9)

Další, již menší krajina vrchnostenských dvorů, se nachází mezi Ratajemi nad Sázavou a Českým Šternberkem. Jižně od Ratají nad Sázavou leží dvůr Kozojedy, zobrazený již na mapách 1. vojenského mapování. Dodnes se zachoval dvůr i s pozemkovým uspořádáním a krajinnou strukturou. I v současnosti zde pokračuje zemědělská činnost (chov koní a krav). V těsné blízkosti stojí Kozojedská myslivna pocházející ze stejného období jako dvůr. Spojeny jsou cestou s alejí.

U Českého Šternberka se nachází Nový Dvůr, od něhož vede cesta s alejí na východ ke dvoru Otryby. Nový Dvůr, přítomný již na mapách 1. vojenského mapování, se dochoval dodnes. Krajinná struktura s cestní sítí byla částečně pozměněna v době socialistického hospodaření. Otrybské panské sídlo (tvrz) vzniklo v 16. století v jihovýchodní části poplužního dvora. Dochovala se renesanční patrová budova s vysokými štíty a pozůstatky sgrafitové výzdoby. Dvůr slouží dodnes zemědělské činnosti, krajinná struktura zůstala zachována (Kulišťáková a kol. 2014; Flekalová a kol. 2016).

Krajina vrchnostenských dvorů pokračuje i jižně od Sázavy dvory Prak u Českého Šternberka, Čejkovice, Zdebuzevy, všechny náležící k panství Český Šternberk (Kučera a kol. 2019).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina vrchnostenských sídel a dvorů Mělník – Benátky (9)

V území se koncentruje několik bývalých panských hospodářských dvorů a dalších budov, které patřily původně ke dvěma panstvím (Sázava a Komorní hrádek). Všechny budovy jsou doloženy již ve druhé polovině 18. století na mapách 1. vojenského mapování. Uspořádání krajiny je pestré, tvořené mozaikou polí, luk, pastvin, lesa a sídel. V minulosti byly louky a pastviny situovány zejména v nivách vodních toků a v lokalitách Strážišť a Na hrbech u Mělníka, jejich menší plochy byly roztroušeny mezi polními kulturami. V současné době se rozsáhlejší luční porosty nacházejí na severním okraji obce Mělník a v nivě Moštického potoka, severozápadně od osady Moštice. U obce Mělník se jedná o druhově poměrně bohaté luční porosty na výsušném, slabě živinami zásobeném stanovišti s lučně-pastevním využíváním, přiřaditelné k vegetaci poháňkových pastvin (*Cynosurion cristati* Tüxen 1947). Naproti tomu luční porosty v nivě Moštického potoka jsou tvořeny převážně vlhkými pcháčovými loukami (*Calthion palustris* Tüxen 1947), které v důsledku absence sekání ve značné míře přecházejí ve vlhká tužebníková lada, případně ve střídavě vlhké bezkolencové louky. Větší lesní plochy se nacházely a nachází na svahu od Strážišť do údolí Nučického potoka a v lokalitě Kachní louže se stejnojmennou hájovnou.

K sázavskému panství patřily dvory Nechyba a Benátky. V první polovině 19. století můžeme na mapách 2. vojenského mapování identifikovat kompozici tvořenou trojicí cest, jež vycházely ze dvora v Nechybě (Flekalová a kol. 2016). Na prvním vojenském mapování jsou zaznamenány dvory a vesnice, ale trasování cestní sítě je jiné. Hlavní osu vytvořila přímá cesta mezi dvory v Nechybě a v Benátkách. Na ni v široce rozevřeném trojzubci navazovala nově založená cesta na západ do Mělníka a upravená cesta, jež směřovala ke dvoru Karlovice. Tyto cesty i další byly lemovány alejemi, z nichž se dochovala jen torza (Kulišťáková a kol. 2014; Flekalová a kol. 2016).

V Nechybě se dochovaly některé hospodářské budovy, zejména sýpka, ale jsou ve špatném technickém stavu. V Benátkách jsou budovy dvora opravené a využívány pro chov koní a rekreaci. Dvůr v Karlovicích stále slouží zemědělské výrobě a je doplněn novostavbami.

Vlkančice v údolí Nučického potoka již patřily pod panství Komorní hrádek. Zdejší stavby netvoří kompozici, ale jsou navázány na Nučický potok a jeho přítok Moštický potok. Na Moštickém potoce je dvůr Moštice, který nyní slouží k bydlení. Pod dvorem byl rybník, jenž zanikl, když se mu roku 1871 protrhla hráz. Pod rybníkem stál panský mlýn, jenž byl také poškozen. Torzo bylo přestavěno na obytnou budovu, která získala pojmenování Zbořený mlýn. Další mlýn byl ve Staré Hůře na Nučickém potoce pod Vlkančicemi. A nakonec téměř u soutoku Nučického potoka se Sázavou stál dvůr Pyskočely, který je dnes využit jako obytná budova. Dvůr Pyskočely stál původně osamoceně, teprve ve 30. letech 20. století jej začala obklopotovat obytná zástavba (Kučera a kol. 2019).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina obor a lesů Morány (15)

Okolí Kamenné Lhoty a Morán patří k nejlesnatějším celkům na Kutnohorsku. Území se nachází na vyvýšenině zhruba 550 m n. m. Zdejší lesy doprovázely též lovecké záměčky. Jeden byl přímo v Kamenné Lhotě. Zdejší lovecký záměček vznikl z honosně přestavěné hájovny. V roce 1879 si Bohdan Hrubý z Jelení nechal starou hájovnu přestavět na letohrádek, který využíval k lovu v rozsáhlých kamenolhoteckých lesích. Po znárodnění objekt využívaly státní lesy, které ho v padesátých letech nechaly přestavět ve výcvikové středisko mládeže. V roce 1976 sem byl umístěn diagnostický ústav pro mládež. Po roce 1989 byl objekt vrácen původním majitelům. Ti ho darovali okresnímu úřadu na stavbu domova důchodců. Jelikož zdejší prostředí nebylo pro výstavbu domova důchodců vhodné, byl objekt v roce 2001 zbourán a pozemky vráceny majiteli (Novák 2016).

Kamenná Lhota byla a je i dodnes propojena alejemi s osadou Morány. I zde byl lovecký záměček, který poskytoval zázemí pro majitele panství. Zlaté časy zažil za doby vlastnictví rodu Hrubých z Jelení sídlících na zámku v Červených Pečkách. Základem zámku je jednopatrová obytná budova sklářského mistra Vavřince Eisnera postavená po roce 1707. Tento dům přestavěl v roce 1840 sklářský mistr Martin Plešinger, jenž ho zvýšil o jedno poschodí. Až v roce 1894 koupil Morány šlechtický rod Hrubých z Jelení. Ti kolem roku 1900 přestavěli obytný objekt na lovecký zámek a v okolí založili přírodně-krajinářský park. V roce 1948 byl zámek konfiskován a vystřídala se zde lesní správa, lesnické učiliště, domov důchodců a domov pro mentálně postižené. Po roce 1989 byl zámek restituován a opraven (Novák 2016; Zavadil 1914).

Již na 1. vojenském mapování je zde zřejmá větší koncentrace lesních celků oproti širšímu okolí. Obory jsou zde zachyceny především pomocí zřetelných lesních průseků a obklopují Kamennou Lhotu. Druhé vojenské mapování již nepřináší takovou pozornost z hlediska průseků a cestní sítě, nic méně dokazuje historický kompaktní prstenec kolem Kamenné Lhoty. Třetí vojenské mapování opět přináší pravidelné šachovnicové cesty v okolí Kamenné Lhoty. A nadále zmiňuje, že se jedná o obory. V území stále dominují lesní porosty. Udržení rozlohy lesů zde probíhá do současnosti, což dává zdejší krajině silný historický náboj.

Lesnaté území je zároveň prameništěm několika potoků. Některé pokračují do Sázavy, jiné směrem na Kutnou Horu. Původně bylo kolem Kamenné Lhoty 9 rybníků, kterým se v minulosti protrhly hráze a již nebyly obnoveny.

Jednotka historické kulturní krajiny: obecná organicky vyvinutá krajina Sudějov (6)

Krajina v okolí Sudějova je malebnou a pestrou, kde se střídají lesy, louky, pole, která navazují na historické osady Sudějov a Žandov. Samotný Sudějov se stal díky studánce s údajně léčivou vodou poutním místem. Zdejší voda zde v minulosti způsobila několik zázračných uzdravení. První zmínka o studánce je z roku 1720. Několik okolních panství se soudilo o léčivou studánku a okolní les, z čehož pochází i název obce. Nejvýznamnější památkou je zdejší barokní poutní kostel sv. Anny v Sudějově, který byl vybudován v roce 1725 na místě původní dřevěné kaple. Historické jádro obce doplňuje fara a škola (Bartoš 1998; Zavadil 1914).

V sousedním Žandově nalezneme roubené usedlosti. Středu návsi dominuje zvonička s křížkem. Původně zde též stával lovecký zámek. Zdejší hospodářský dvůr patřil kutnohorským jezuitům, kteří zde rovněž vybudovali venkovskou rezidenci dokončenou v roce 1653. Roku 1689 ji prodali Janu Fridrichovi Trautmansdorfovi, vlastníku červenopečeckého panství. Ten rezidenci přebudoval na lovecký zámek. Svému účelu Žandov sloužil do začátku 18. století, kdy roku 1713 koupil dvůr Karel Jáchym Breda a začal zámek využívat k hospodářským účelům. Objekt byl později zcela přestavěn (Novák 2016). Nad obcí se nachází nejvyšší bod okresu Kutná Hora - Březina 555 m n. m. (Bartoš 1998; Zavadil 1914).

Krajina v okolí Sudějova, tak jak je zachycena na 1. vojenském mapování se vyznačuje velikou proměnlivostí a rozmanitostí. Lesní celky se zde mísí s bezlesím. Druhé vojenské mapování vypovídá o tom, že krajina byla využívána zemědělsky a vytvořil se tak základ mozaikovitého uspořádání zdejšího krajinného celku. Třetí vojenské mapování nadále odráží pestrou a nevyhraněnou krajinu, která vzniká ruku v ruce s šetrným přístupem člověka. Mapy stabilního katastru ukazují stovky malých políček obklopující zdejší sídelní celky. Až kolektivizace zapříčinila zrušení jemné krajinné mozaiky. Ovšem i dnes si vymezená krajina zachovává nadprůměrnou pestrost a tím pádem i vyšší ekologickou stabilitu. Lze konstatovat, že hlavní a určující rysy historické krajiny jsou zde zachovány.

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina hradišť Sázava (16)

V okolí města Sázava se během pravěku a raného středověku vytvořila lokální koncentrace několika hradišť. Její vývoj byl snad ovlivněn i tím, že Sázava tvořila po velkou část historie hranici mezi regiony. Jednotku tvoří 5 až 8 různě velkých a různě průkazných lokalit s nejbližším okolím geomorfologicky dotvářejícím kontext všech lokalit. Lokality Stříbrná Skalice, Černé Budy, Dojetřice a Bělokozly leží těsně za hranicí ORP Kutná Hora, Ledčecko-Vraník, Polipsy-Vlachov jsou již součástí ORP. Geograficky byl rozsah plochy krajiny hradišť vymezen především s ohledem na průběh vodních toků, menší spojnice mezi toky byly vedeny po hranicích lesních celků a po cestách.

Všechna hradiště jsou z hlediska geomorfologie formována meandry a prudkými svahy bezprostředního okolí řeky Sázavy, některé polohy tvoří jen úzké hřbety krčků meandrů Sázavy a jejích přítoků. S výjimkou Dojetřic a Ledčecko-Vraníku se jedná o plošně malé polohy spíše strážního či refugiálního charakteru.

Za víceméně prokázané sídelní jádro oblasti můžeme považovat Sázavský klášter, založený v 1. polovině 11. století v komunikačně výhodném a již dlouhodobě využívaném prostoru při brodu přes Sázavu. Roli zde hrála předpokládaná komunikace spojující střední a jižní Čechy a dále pokračující do Podunají.

U části lokalit je prokázáno již pravěké osídlení (Stříbrná Skalice, Černé Budy a Ledčecko-Vraník) v rozmezí eneolit (4300 - 2300 př. Kr.) až doba halštatská (800 - 400 př. Kr.). Další známou etapu představuje starší raný středověk, počínaje snad již 7.–8. stoletím v případě Sázavy a jejího blízkého okolí až do 9. - 1. poloviny 10. století u Dojetřic a Ledčecko-Vraníku. Část hradišť je dosud nedatovaná (Bělokozly, Polipsy-Vlachov) a mohou patřit do pravěku i středověku. Část hradišť byla nepochybně současná, ale vzhledem k omezené výpovědi dosud známých archeologických pramenů není možné tyto lokální skupiny blíže vymezit. Sporná je existence dalšího hradiště v lokalitě Malovidy (Čtverák a kol. 2003).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina mýtů a legend sv. Prokopa (28)

Jednotku určují znaky, které jsou spojeny s legendou o životě sv. Prokopa, výsledkem úcty a zbožnosti ke sv. Prokopovi, souvisí s činností Sázavského kláštera jakožto zásadního místa kultu sv. Prokopa nebo s průběhem Čertovy brázdy jakožto ústřední krajinné linie, jež spojuje zásadní lokality svatoprokopské úcty. Byly identifikovány dvě jádrové oblasti, které jsou vázány na život a legendu sv. Prokopa: Sázavský klášter a jeho okolí a Chotouň. Obě jádrové oblasti jsou propojeny Čertovou brázdou (Šantrůčková a kol. 2019).

Sázavský klášter byl založen na začátku 11. století na křižovatce cest s řekou Sázavou na jihovýchodním okraji původní přemyslovské domény. Klášter byl založen jako slovanský, mše se sloužily ve staroslověnětině. Dle legendy byl zbudován poblíž jeskyně Zákolnice, kde Prokop žil se svými bratry. Vzniku kláštera předcházela vznik osady několika poustevníků (špitálních bratrů kolem sv. Prokopa), kteří pomáhali chudým a nemocným. Součástí kláštera byl trojlodní dřevěný kostelík zasvěcený Panně Marii a sv. Janu Křtiteli, kde byl Prokop po své smrti v roce 1053 pohřben. V roce 1056 kníže Spytihněv II. vypudil slovanské mnichy,

kteří se uchýlili do Uher, a dosadil německého opata s latinskými mnichy. Roku 1064 se slovanští mniši do kláštera vrátili za přispění knížete Vratislava, staroslověnská liturgie však již papežem nebyla povolena. Byla dobudována laická osada na severní straně klášterní zahrady s kostelem sv. Kříže (z roku 1070) půdorysu listkového kříže. Roku 1094 (1095) byl vysvěcen nový románský chrám, který nahradil původní dřevěný kostelík. Ostatky sv. Prokopova byly vyzdvíženy z hrobu a přeneseny do nového kostela do hrobu před hlavním oltářem, aby byly přístupné uctívání. Po kanonizaci sv. Prokopa roku 1204 byl Prokopův hrob opět otevřen a ostatky uloženy do tumby v blízkosti původního hrobu. Roku 1315 započala gotická přestavba sázavského kláštera, na které se podílela huť Matyáše z Arrasu. Záměrem bylo vybudovat trojlodní katedrálu, realizovaná však byla pouze jedna loď a dvoupatrová věž. Za husitských válek byl klášter vyrabován a mniši vyhnáni. Po návratu bratří však klášter dále chátral, až došlo v 16. století ke zřícení chóru a poškození svatoprokopské krypty. Prokopovy ostatky byly následně vyzdvíženy a přeneseny na Pražský hrad. Další přestavby se klášter dočkal v době barokní, kdy byla východní část kostela gotického chrámu oddělena od nedostavěného zbytku zdí a proměněna na kostel sv. Prokopa. Klášter byl roku 1785 rušen a přebudován na klasicistní zámek. Ke klášteru přináleželo i hospodářské zázemí v podobě dvora s pivovarem ze 17. století s pozdějšími přestavbami (Royt a kol. 2013; Sommer a kol. 2006; Sommer 2007; Sláma a kol. 2015).

V blízkosti železniční zastávky se nachází kaple se studánkou Vosovka. Název Vosovka je odvozen od osiky, která od nepaměti stávala nad pramenem. Osika dle pověsti vyrostla z osikové hole, kterou Prokop požehnal studánce a poté ji zarazil do země. Nedaleká kaple sv. Prokopa nese nápis upomínající na setkání Oldřicha s Prokopem. V blízkosti pramene se nachází kamenná křtitelnice s otiskem čertova drápu, zde dle pověsti Prokop křtil vodou ze studánky zástupy pohanů obrácených na víru. Na svátek sv. Prokopa (4. července) u studánky Vosovka začínaly poutě, kde po vykonání pobožnosti věřící putovali k řece a na její druhý břeh do Sázavského kláštera. Roku 1713 vznikly z iniciativy mnichů sázavského kláštera v blízkosti pramene lázně, kde se nabízela koupel v kádích se studenou a horkou vodou. V druhé pol. 18. století byly lázně rozšířeny, počátkem 20. století však byly z důvodu stavby železnice zrušeny, lázeňský dům roku 1901 zbourán a pramen uzavřen do studny s pumpou. V okolí Vosovky jsou dvě aleje, jedna alej lemuje cestu k Vosovce od ulice Na Důlích, druhá lipová alej vede podél nábřeží Sázavy od Vosovky k mostu přes řeku. Přímo proti mostu je sbor Opata Prokopa, funkcionalisticko-konstruktivistická stavba postavená v letech 1938 až 1941 podle plánů architekta Emanuela Pechara pro Církev československou husitskou. Další ze studánek upomínající na působení sv. Prokopa je studánka Rakovka na východní straně vrchu Bílý kámen u Sázavy. Nedaleko Rakovky se nachází Prokopovo lože, kámen s prohlubní. Dle legendy zde Prokop ulehl a ponořil se do modliteb, až kámen začal žárem jeho těla měknout a vytvořil prohlubeň (Štědra 2003; Štědra a kol. 2008).

První zmínka o Chotouni se nalézá v kronice mnicha Sázavského, kde je zmíněna jako místo narození sv. Prokopa. Chotouň měla původně podobu okrouhlé vsi, v jejímž středu stál kostel sv. Petra a Pavla. Kostel byl roku 1816 zbořen, zvonice kostela zbořena roku 1900. Na místě zbořeného kostela stojí na jeho paměť obelisk z 19. století. Jihozápadně od centra obce se nacházel Prokopský dvůr, kde se údajně Prokop narodil. Roku 1584 byla z iniciativy Doroty Skořepové ze svobodného dvorce v Chotouni postavena kaple sv. Prokopa pod starou lípou v místě, kde dle legendy Prokopova matka porodila. V 17. století majitel Prokopského dvorce Berka z Dubé nahradil kapli honosnějším. Stavbu kostela však dokončil až další majitel dvorce, Jan Mladota ze Solopisk, který počátkem 18. století přizval ke stavbě Jana Blažeje Santiniho Aichela. Kostel sv. Prokopa s půdorysem osmicípé hvězdy (věž kostela dostavěna až po roce 1900) se stal místem konání svatoprokopských poutí. Nedaleko Prokopova dvora se nachází studánka Prokopka. Původní studánka se nacházela v kapličce pod sochou sv. Prokopa orajícího s dvojicí čertů, které pohání křížem. Před rokem 1764 byly u studánky

vystavěny lázně na omývání nemocných údů. Dnešní poloha studánky je posunuta. Na návsi stojí ještě kamenný Prokopský kříž z roku 1849, který zde byl vztyčen na den sv. Prokopa nákladem obce Chotouň. Jihovýchodně od obce nedaleko ústí Čertovy brázdy se nachází pravěká mohyla Homole datovaná archeology do období bylanské kultury (cca 700 př. Kr.). V současné době je vysoká 4 – 5 m, odhaduje se však, že původní rozměr byl mnohem vyšší. Na jejím vrcholu stojí kamenná boží muka, kdy nahradila dřevěný kříž. Dle legendy zde Prokop dokončil orbu s čertem a homole vznikla navršením hlíny, kterou Prokop oškrábal z rádlu (Šantrůčková a kol. 2019; Poche a kol. 1977-82).

Čertova brázda je liniový terénní útvar mezi Sázavou a Chotouní v délce kolem 30 km. Průměrná šířka je 14 m, hloubka 2 až 6 m pod úroveň terénu s rovným dnem a šikmo stoupajícími stěnami. Existuje několik teorií o vzniku a funkci Čertovy brázdy, místní pojmenování Čertova brázda však není v Čechách ojedinělé. Dle legendy Prokop zapřáhl čerta do pluhu a vyorál s ním Čertovu brázdu. Trasa Čertovy brázdy byla trasou putování během červencové prokopské poutě. Původní výrazný terénní útvar se dodnes dochoval pouze v několika úsecích (zarostlá proláklina severně od Mělníka v lokalitě Na Hrbech; 360 m dlouhý úsek severovýchodně od vsi Mělník v lese před Moštickou hájovnou; 10 rovnoběžných příkopů mezi Moštickou hájovnou a hájovnou Kachní louže; soustava souběžných úvozů severně od Radlic nad levým břehem Bachovického potoka stoupající směrem ke Krymlovu). Při ústí Čertovy brázdy u Sázavy se nachází pomníček železného pluhu a sloupová výklenková kaplička z roku 1890 s obrazem sv. Prokopa držícího na vodítku čerta. U Sázavy je louka Votočnice, kde se měl čert otáčet, když zapřažen do pluhu oral Čertovu brázdu. V těsném sousedství stojí rodný dům malíře S. H. Pinkase a hudebníka a herce J. Voskovce. Odtud dále roklí směrem k Mělníku se nachází novodobá křížová cesta a pramen. Ve dvou řadách se nad nejhlubším zářezem Čertovy brázdy od Votočnice k Mělníku nachází skupina 14 mohyl, tvořící tzv. mohylník, další vyvýšeniny se pak nacházejí v jeho blízkém okolí. Jedná se o slovanský způsob pohřbívání do sdružených mohylových pohřebišť z 2. poloviny 9. století až počátku 10. století. Mezi Sázavou a Chotouní se nachází vesnice Dobré Pole, kde se čert ptal Prokopa, jak jsou daleko, ten mu odvětil „v dobré půli“. Blíže Sázavě je vesnice Radlice, kde sv. Prokop zlomil radlici pluhu a donutil čerta, aby ji vyměnil. Otázkou zůstává, zda můžeme pokračování Čertovy brázdy hledat i na druhém břehu Sázavy od brodu přes Bělokozly na Čereňce. Dle pověsti Prokop nutil čerta orat i na této straně řeky, ale unavený čert trucoval, že dál nepůjde – Prokop mu nechal postavit hospodu, aby se zde unavený čert osvěžil: formanská hospoda Trucovna v Bělokozlech (Štědra a kol. 2008).

Obec Lipany se nachází jihozápadně od Chotouně. Čertova brázda zde prochází přímo obcí, dále stoupá k Lipské hoře. Zde se roku 1434 odehrála rozhodující bitva husitských válek, při které bylo radikální husitské vojsko drtivě poraženo. V bitvě padl i husitský vůdce Prokop Holý. Jeho tělo bylo dle legendy po bitvě odneseno do vsi Lipany, omyto v pramenité vodě Prokopovy studánky (původní zanikla přestavbou špýcharu, nedaleko zřízena nová nádrž) a pohřbeno v nedaleké tvrzi (dnešní zámek Lipany) – žádný hrob však nikdy nalezen nebyl. Další Prokopova studánka se nacházela při silnici od Lipské hory do Lipan, dnes je zde pomník padlým ve 2. světové válce (reliéf ruského vojáka a dívky). Roku 1881 byla na Lipské hoře odhalena lipanská mohyla (Čornej 1992).

V Třebovli se nachází raně gotický kostelem sv. Bartoloměje z druhé třetiny 13. století, který byl v průběhu 19. století upravován. Je to jednolodní orientovaná stavba s obdélnou lodí a pravouhlým, téměř čtvercovým presbytářem, po jehož jižní straně je připojena sakristie. Kostel nemá věž, samostatně stojící barokní zvonice byla postavena v roce 1661. V Třebovli se dále nachází zámek zvaný Sázavský dvůr. Po roce 1772 se majitelem dvora stal opat Sázavského kláštera Leandr Kramář, který nechal obytnou budovu upravit do podoby barokního záměčku. Po roce 1811 záměček sloužil pro potřeby správy panství a po roce 1949 jako internát zemědělského učiliště (Poche a kol. 1977-82).

Na okraji Klášterní Skalice stojí socha sv. Prokopa a místní název U sv. Prokopa. Uprostřed návsi se nachází pískovcový pilíř, pozůstatek gotického chrámu Panny Marie Milostné, který byl součástí cisterciáckého řádového domu. Chrám nikdy nebyl dostavěn, roku 1421 zcela vyplněn husity.

V 10. století bylo na levém břehu potoka Výrovka vybudováno přemyslovské hradisko sv. Jiří. Původně zde stával kostel sv. Jiří z přelomu 10. a 11. století, který byl rozebrán v 19. století. Hradisko bylo pod správou Břevnovského kláštera. Je možné spekulovat, že právě zde získal Prokop kněžské vzdělání. Hradisko zaniklo ve 13. století, kdy byla zdejší děpoltická knížata poražena Přemyslem Otakarem I. Lokalita poté nebyla nikdy osídlena. Roku 1250 bylo Přemyslem Otakarem II. nedaleko původního hradiska sv. Jiří založeno středověké opevněné město Kouřim v místě, kde původně stával cisterciácký hospodářský dvorec s chrámem sv. Martina, který se stal součástí nového města (zničen husity).

V katastru obce Ždánice je na potoce Střebovka rybník sv. Prokop. V Čeřenicích se nachází studánka Habrovka, na jejímž průčelí je kresba sv. Prokopa čtoucího bibli. Dle pověsti zde Prokop odpočíval žíznivý po únavné cestě. Udeřil opatskou habrovou holí do země, ze které vytryskl pramen. Prokop poté zarazil hůl vedle do země, vyrostl z ní Čeřenický habr (roku 1994 zničen kulovým bleskem). Jižně od studánky Habrovky u Křešického potoka se nachází Čertův kámen, kde dle legendy čert otiskl své kopyto a Prokop svůj kříž.

V okolních vsích se nachází hned několik kaplí sv. Prokopa (Vlkančice, Nechyba). Na rozcestí polních cest od Hradových Skřimelic k Stříbrné Skalici a Sázavě stojí Boží muka s vyobrazením sv. Prokopa v doprovodu památných lip (Šantrůčková a kol. 2019).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina přehradních nádrží Želivka-Švihov (18)

Vodní nádrž Švihov, známá spíše pod názvem Želivka podle toku, na kterém byla zbudována, je největší vodohospodářskou nádrží v Čechách. Úzké údolí řeky Želivky, málo zasažené průmyslem, vedlo k úvahám o vodohospodářském využití už za první republiky. Od roku 1955 probíhaly přípravné průzkumy a v roce 1965 se přistoupilo k samotné výstavbě. Před nádrží Švihov byla vybudována soustava menších vodních nádrží, jejichž účelem je zachytit splaveniny před vodárenskou nádrží. Byly postaveny dvě vodní nádrže na přítocích (Trnávka na vodním toku Trnava, Němčice na Sedlickém potoce) a opravena přehrada na Želivce u Sedlice na Pelhřimovsku. Byla vystavěna přímá zemní hráz s návodním hlinitým těsněním a zatravněným vzdušným lícem. Výška hráze nade dnem údolí dosahuje 58,3 m, délka koruny je 860 m. Celkový objem tělesa hráze představuje 2,342 mil. m³ materiálu, v jeho patě prochází revizní štola. Přehrada je vybudována v říčním kilometru 4,29, nad soutokem Želivky se Sázavou. Její zatopená plocha činí 1 602,6 ha o celkovém objemu 309 mil. m³. Vodohospodářské zařízení sestává ze dvou odběrných věží, věže komunikační a šachtového přelivu. Pro převádění vody slouží dvě samostatné spodní výpusti. Pod hrází se nachází úpravná vody a upravená voda je pak vedena šachtovým gravitačním přivaděčem do vodojemu v Jesenici a do pražské vodárenské soustavy. Od zahájení provozu sloužilo vodní dílo výhradně jako zdroj pitné vody, teprve v roce 2004 zde byla zřízena i malá špičková vodní elektrárna. Součástí vodního díla je i dlouhý přivaděč pro Prahu.

Administrativní budova úpravny vody Želivka je architektonicky kvalitní dílo z 2. pol. 60. let 20. století od Ing. arch. Jana Talacko. Administrativní budova je patrová stavba čtvercového půdorysu, navazující spojovacím krčkem na filtrační halu. Průčelí charakterizují pásová okna. V ploché střeše vyniká světlík se sedlovou střechou mírného sklonu. Ve vestibulu se nachází cenná mozaika od sklářského výtvarníka Vladimíra Kopeckého z roku 1971. Z děl tohoto výtvarníka pro architekturu je tato mozaika jednou z mála, které se dochovaly do současnosti. Před hlavním průčelím je kašna ve tvaru osmiúhelníku, uprostřed s bronzovou sochou nahé dívky od akad. soch. Jana Bartoše z roku 1987 (Broža a kol. 2005; Jásek, Doležal 2002).

Při výstavbě vodní nádrže Švihov mezi lety 1970 a 1980 zaniklo mnoho objektů. V okrese Benešov se jedná o obce Borovsko (zničena částečně - zbourána část u kostela a k řece), Dolní Kralovice (zbyly 2 domy a stodola), Hrádek, Libčice (zachována kaplička), Přísek, Žibřidovice (zachována kaplička). Další zaniklé objekty jsou Brajkův mlýn, barokní dolní zámek, nádraží, synagoga a židovský hřbitov (132 náhrobků bylo přeneseno na židovský hřbitov do Trhového Štěpánova), pivovar v Dolních Kralovicích, Francův mlýn, Horní Kralovice (zámek s parkem a gloriem), Koubův mlýn, Palečkův mlýn, Pekárkův mlýn, Sedlický mlýn, Semínův mlýn, Speřinský mlýn, Švihovský mlýn. V okrese Kutná Hora se jedná o obec Švihov, v okrese Pelhřimov pak o osady a samoty U brodu, U husarů, Zámostí a objekty Bělský mlýn, Chocholův mlýn, mlýn Lhotice, mlýn Třebelice, Vrzákův mlýn. V okrese Havlíčkův Brod se jedná o obce Budeč (zachoval se kříž na návsi), Staré Hamry, Zahrádka (zbyly jen čtyři domy a původně kostel sv. Víta ze 13. století) a objekty Čertovy díry (jeskyně), Francův mlýn, Kobylí mlýn, Neudorflův mlýn, papírna a mlýn v Zahrádce, Suchomelův mlýn a Valchářův mlýn.

Okolí nádrže se nachází zajímavé mostní stavby. Vojslavický most (někdy též dvojmost u Koberovic nebo dvojmost u Píště) byl ve 30. letech 20. století naplánován jako dálniční, výstavba proběhla v roce 1942. Po 2. světové válce sice byly práce opětovně obnoveny, nicméně roku 1950 budování dálnice skončilo. Rostoucí intenzity dopravy však během šedesátých let 20. století podnítila obnovu prací na výstavbě dálnice. Její trasa zde měla podle původního projektu vést k mostu ve sklonu 6 %, to ale již poválečné technické normy neumožňovaly, proto se vybudovaná stavba u Vojslavic v tehdejší podobě již nedala využít. Řešení přineslo postavení nového mostu z oceli nad existující stavbu, který sice využívá pilířů stávajícího mostu, ale jeho mostovka se nachází o dvanáct metrů výše. Vznikl tím unikátní dvojposchodový most. Dolní most je přitom stále plně funkční. Po horním mostě vede dálnice D1, po spodním silnice spojující Vojslavice s Hořicemi.

Dva mosty protektorátní dálnice u Hulice (most u Domanského) byly postaveny přes údolí Sedlického potoka a potoka Medulán v době výstavby protektorátní dálnice (1939–1942) a jejich stavba byla později zastavena, nikdy k nim již nebyl vybudován příjezd. V 60. letech byly zaplaveny přehradní nádrží, která zvýšila hladinu o téměř 50 m oproti historickému stavu. Větší Borovský most končí ve třech čtvrtinách, menší most blíže k Hulicím překlenuje údolí zcela.

Most zvaný Borovský je jednooblouková železobetonová stavba o délce zhruba 200 m s dvojicí silničních těles. Nachází se necelý kilometr SZ od obce Borovsko ve vodní nádrži Švihov, pod jejíž hladinou se nachází většina konstrukce. Most orientovaný ve směru SZ-JV je na severní straně dokončen a jeho jižní strana končí zhruba 40 m od břehu, na kterém byly vybudovány pouze dva opěrné pasy. Mostovka tvořená dvěma tříproudovými pásy je přímá a na jižní straně se naklání směrem k západu, neboť zde měla dálnice zatáčet. Terén, k němuž severní strana mostu přiléhá, byl odtěžen pouze v úseku několika desítek metrů a dnes je zcela zalesněný. Jižně od mostu se nachází betonový základ stavebního jeřábu.

Kamenný železniční most z let 1901–1902 překračuje Sedlický potok mezi Keblovem a Němčicemi u Dolních Kralovic. Trať byla zrušena v roce 1970, ale most se dochoval.

Zřícenina hradu Klosterberg stojí na ostrožně nad vodní nádrží, původně nad soutokem Želivky a Blažejovického potoka na Dolnokralovicku. Dnes jeho existenci připomíná jen hradní příkop a jiné terénní nerovnosti. Poprvé je zmiňován k roku 1376.

Kostel sv. Víta je pozdně románský, goticky a barokně upravený kostel, stojí na břehu přehrady a je pozůstatkem zatopené obce Zahrádka. Jednolodní obdélný kostel s hranolovou věží v SV nároží ukrývá v interiéru ikonograficky ojedinělou přemyslovskou výmalbu z let 1340–1390, které jsou pravděpodobně jedním z mála dochovaných vyobrazení genealogie českého vládnoucího rodu Přemyslovců i se svými manželkami. Původně pozdně románský kostel z roku kolem 1250, s dodatečně přistavěnou věží byl ve 14. století goticky upraven a v

roce 1787 barokně přestavěn. Poslední přestavba proběhla v roce 1852. V letech 1940–1948 zde působil farář Josefa Toufara, který poté odešel do Číhoště. V roce 2017 byla v sakristii odhalena jeho bronzová plastika od Olbrama Zoubka. Nedaleko kostela stojí barokní socha Panny Marie Bolestné z roku 1738 na impozantním podstavci, pravděpodobně od pardubického sochaře Jakuba Teplého (Kopecká 2011).

Kostel sv. Petra a Pavla v Borovsku připomíná pozůstatek osady, která musela z části ustoupit stavbě nádrže. Zmizela velká část historického centra vesnice a zbourána byla i tvrz. Jedná se o areál venkovského kostela, se středověkým jádrem a barokním charakterem staveb. Jeho vznik je doložen již roku 1350, později k němu byla dostavěna samostatně stojící zvonice. Jedná se o orientovaný jednolodní kostel bez věže s ozdobnými štíty a užším pravoúhlým presbytářem. Areál dále tvoří zvonice a ohradní zeď s pilířovou bránou. Raně barokní charakter staveb z doby po roce 1700 (Váňa 2013).

U Borovska jsou rovněž dobře patrné terénní pozůstatky středověkého tvrzíště valy, respektive hrádku z 13.–16. století. Valem a příkopem ohraničené tvrzíště dnes leží těsně při břehu vodní nádrže Švihov, v blízkosti jádra vsi. Jedná se o zhruba čtvercovou plochu, asi 40 kroků dlouhou i širokou (NPÚ, Památkový katalog).

Celek historické kulturní krajiny Uhlířskojanovicko

Uhlířskojanovicko leží v mělké kotlině formované potokem Výrovka a jeho přítoky; celé území bylo původně dost podmáčené. Nicméně osídleno bylo již od pravěku v závislosti na přírodním prostředí. Sporadické sprašové podloží u Uhlířských Janovic vyhovovalo neolitickým prvním zemědělcům; jejich přítomnost v okolí dokládají kamenné nástroje. Místní učitelé a historici (J. Ledr, A. Dobíhal) zaznamenali hlazené a vrtané nástroje na opracování dřeva (sekery, tesly a dláta) z Chmeliště, Janovické Lhoty, Koblaska, Křečovic, Mančic a Nepoměřic. Další doklady osídlení pochází z raného středověku. U kostela sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích se mělo nacházet opevněné sídliště. Původně za pravěké hradiště označená poloha (Ledr 1909) rozvezená v r. 1907 u Panského lesa (Herrenbusch) u Janovické Lhoty s nálezy zdobené keramiky je rovněž středověkého stáří z 12. až 14. století (Dobíhal 1969).

K založení města Uhlířských Janovic došlo v polovině 13. století. Až do počátku 18. století (1712) příslušely Uhlířské Janovice Šternberkům. Ve středověku byla zdejší krajina více zalesněná a obyvatelé obce a okolí se zabývali těžbou dřeva a výrobou dřevěného uhlí až do 18. století, jak se zachovalo v názvu. Hlavním odběratelem byla Kutná Hora, její doly a hutě. Zbytky milířů se našly přímo v Uhlířských Janovicích v r. 1872 v základech domu čp. 188 a na polích u Panského lesa. Z okolních obcí jsou zmiňovány u Žišova a Sudějova. Řada vodních toků, které protékají krajinou, napájela mnoho rybníků.

Krajinu a hlavně sídla na Uhlířskojanovicku poznamenala třicetiletá válka. Uhlířské Janovice byly při tažení švédských vojsk roku 1641 vydrancovány a zničeny. Více než polovina domů zůstala v troskách. Ještě za dvacet let jsou v pramenech uváděny jako „spálené Janovice“. K výraznějšímu růstu městečka došlo až ve druhé polovině 18. století. Roku 1755 byly Uhlířské Janovice a k nim příslušející vesnice připojeny k panství Rataje nad Sázavou, které tehdy vlastnil Josef Jan Maxmilián Kinský. Roku 1764 koupila ratajské panství i s Janovicemi Marie Terezie Toskánská, jež jej pak odkázala Františkovi Josefovi z Liechtensteina (1772). V Uhlířských Janovicích proběhla v té době výstavba honosného barokního kostela uprostřed náměstí (1767–1795). Také byla postavena rokoková fara.

K růstu významu města přispělo to, že se stalo roku 1850 sídlem soudního okresu. Tehdy tu vznikl i berní úřad a pošta. V letech 1858–1867 bylo vydlážděno náměstí v Uhlířských Janovicích (Ledr 1909). Postupně se zlepšovaly komunikace, které byly do té doby špatné: 1853-1860 Jindice – Červený Hrádek – Kolín, dále Staňkovice, Janovická Lhota –

Zbraslavice (Dobíhal 1969). Ve 3. čtvrtině 19. století na JZ města vznikla továrna na hliněné zboží. Došlo ke stavebnímu růstu ve městě, kterému předcházela nárůst počtu obyvatel (Kuča 2008). V roce 1900 byla otevřena železnice Kolín – Rataje nad Sázavou. Roku 1906 byla zřízena silnice k Sudějovu (Ledr 1909).

Značný význam pro rozvoj výsadby zeleně ve městě a okolí mělo založení okrašlovacího spolku 1896. Již dříve od roku 1850 byla zakládána stromořadí podél nově budovaných cest (Ledr 1909) a byl zřízen nový hřbitov. Roku 1909 byly na náměstí vysázeny akáty a obecní pozemek Na Vejfuku přeměněn v park (Sajvera 2008). O založení městského parku se nejvíce zasloužil Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny v Uhlířských Janovicích. Ten se posléze spojil s Jednotou sokolskou, která po dohodě převzala Občanské sady a v roce 1932 je přejmenovala na Tyršovy sady. Na tomto místě býval velký rybník východně od románského kostela, který byl vysušen (Kuča 2008). V téže roce byl Josefem Kumpánem dotvořen projekt tzv. Veřejného sadu v Uhlířských Janovicích. O rok později se začala jeho postupná realizace, která trvala až do roku 1938. Kromě Tyršových sadů vzniklo v Uhlířských Janovicích před druhou světovou válkou i veřejné koupaliště, jehož sadovnickou úpravu vytvořil nejspíše též Josef Kumpán (Ottomanská, Steinová 2015).

Celek Uhlířskojanovicko tvoří tři typologické jednotky: Uhlířskojanovicko (typ 24: Industriální krajina bez přímé vazby na těžbu), Vavřínecko (typ 13: Krajina rybníků), Ratajská obora (typ 15: Krajina obor a lesů).

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina obor a lesů Ratajská obora (15)

Severovýchodně od městečka Rataje nad Sázavou se rozléhá někdejší Ratajská obora. K jejím mimořádnostem patří, že od doby svého založení dodnes drží svoji rozlohu a tvar. Již na mapách 1. vojenského mapování je patrný tvar obory a její definování, že byla určena pro chov zvěře. Na 2. vojenském mapování jsou jasné zřetelné průseky. Tvar obory je od té doby až na pár odchylek shodný se současným stavem. Průseky oborou dobře znázorňuje i stabilní katastr. Dnes jsou průseky zachovány ve fragmentech.

Oválná obora je dnes hospodářským lesem a její původní dispoziční založení je dochováno jen v náznacích. Přestože se nachází nedaleko Uhlířských Janovic, má historickou vazbu na zámek a panství v Ratajích nad Sázavou. Kdy vznikla obora, není jasné. Jisté však je, že Liechtensteinové, poslední šlechtitci majitelé ratajského panství a posléze velkostatku, věnovali rozvoji lesnictví a s ním spojeného lovectví velkou pozornost (Novák 2016). V oboře jsou i dva jubilejní kameny připomínající 40. a 50. výročí správy Jana II. z Liechtensteinu na ratajském panství. Obdobné kameny byly osazovány i do dalších liechtensteinských polesí.

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina rybníků Vavřínecko (13)

Západně, severně a jižně od Uhlířských Janovic vznikla na podmáčených půdách, zejména na potocích Ostašovském, Staňkovickém a Výrovce, rybníční soustava. Jejím pomyslným centrem je vesnice s příznačným názvem Bláto, ve které se nachází hospodářský dvůr. Největším rybníkem soustavy je Vavřínecký rybník, největší na Kutnohorsku, na jehož přítocích bylo na tři desítky menších rybníků. Rybníky mají zřejmě pozdně středověký nebo raně novověký původ. Posledním dokladem o existenci celé rybníční soustavy jsou mapy 1. vojenského mapování a jejich písemný operát, kde se v popisech většinou opakuje, že rybníky mají dobrou vodu, ale bahnité dno.

Již od počátku 19. století byly v souvislosti se zlepšujícími se zemědělskými technologiemi zdejší rybníky vypouštěny, půda vysušována a přeměňována nejprve na zemědělskou či přímo ornou půdu. Na druhém vojenském mapování vidíme už jen 13 rybníků. Jejich osud byl ale mnohdy dramatičtější, než mohou vypovídat pouze mapová díla. Např. topograf Sommer k roku 1844 uvádí, že asi 30 rybníků na panství Rataje je již řadu let vysušeno. V některých

případech byl později rybník obnoven. Například rybník Vavřinec byl roku 1823 znovu napuštěn po 14 letech, kdy byl předtím vysušen a používán jako pole a louky (Sommer 1844; Vlasák 1885).

Úbytek pokračoval i ve druhé polovině 19. století, na mapě 3. vojenského mapování je již jen 7 rybníků, zanikly především malé vodní plochy (Zavadil 1914). V průběhu 20. století se trend mírně obrátil a některé rybníky byly znovu napuštěny. V polovině 20. století jich v krajině bylo 11, v současnosti 18. Obnoveny byly rybníky v blízkosti sídel (Uhlířské Janovice, Bláto) a na okrajích větších lesních celků (Ratajská obora a na Výrovce u Mitrova). Krajina si tak dodnes zachovala charakter alespoň reliktní rybníční krajiny.

Jednotka historické kulturní krajiny: industriální krajina bez přímé vazby na těžbu Uhlířskojanovicko (24)

Uhlířské Janovice jsou typickým zástupcem měst, které v 19. století začaly rozvíjet průmyslovou výrobu, ale v průběhu 20. století nezachytily nástup modernizace a změn v požadavcích na výrobu a produkty a jednotlivé podniky postupně zanikly. Přesto po nich zůstaly především v samotném městě různé památky. Základem zdejšího průmyslu bylo potravinářství, doprovázené hrnčířstvím a textilní výrobou.

Základem potravinářské výroby byl pivovar, který byl v Uhlířských Janovicích založen již v 16. století. Stál na náměstí na místě dnešních domů č.p. 113 a 114 (Vlasák 1885). Od konce 17. století (1686) do konce 18. století zde fungovala vinopalna. Tu po nástupu brambor nahradil lihovar, založený v roce 1852 Josefem Schwarzem, jenž zpracovával zejména brambory, ale i obiloviny a cukrovou řepu (Zahradníková 2013). V roce 1907 byla Bohumilem Meislem a Josefem Spieglem na místě Suchomelova mlýna (bývalé č.p. 32) založena olejna, jež zpracovávala především řepku (Ledr 1909). Dnes se z ní zachoval osamoceně stojící tovární komín v ulici Grégrova. Stavitelem komína byla pražská odborná stavební společnost J. Kohout & spol. V roce 1914 olejna vyhořela. Výrobu obnovili po několikaleté přestávce až noví majitelé. V roce 1927 byl ale dalším novým vlastníkem provoz ukončen a továrně se vrátil původní účel mletí mouky. Ten přetrval až do roku 1960, kdy byl mlýn zrušen. V roce 1982 došlo z nařízení Místního národního výboru k demolici mlýna, tehdy nazývaného Pivoňkův. Ponechán byl jen komín.

Hrnčířství se do průmyslové podoby vyvinulo z cechovní výroby po zrušení cechů z poloviny 19. století, nicméně po rychlém nástupu stagnovalo. V 70. letech 19. století jsou doloženy tři provozy na výrobu keramického zboží se strojovou výrobou, počátkem 20. století již jen dvě. Specializovaly se na výrobu kachlových kamen (Vlasák 1885; Ledr 1909).

Tkalcovství fungovalo do poloviny 19. století jako faktorská nebo manufakturní výroba, byť v Uhlířských Janovicích poměrně intenzivně. Také jeho rozvoj nastal po polovině 19. století, kdy v domě č.p. 57 založil vídeňský továrník Schreiber továrnu na tkaní sametu a stužek. Továrna v roce 1904 vyhořela a již nebyla obnovena. Pokračovala jen podstatně menší továrna firmy Nechuta v č.p. 120 (Ledr 1909).

V okolí Uhlířských Janovic se nacházely cihlářské hlíny a na ně navázané cihelny. Ve městě nejdříve fungovala obecní cihelna, která ale byla roku 1902 zrušena, protože nemohla konkurovat s novou kruhovou postavenou u Chmeliště (Ledr 1909). Těžba cihlářských hlín v prostoru mezi Chmelištěm, Žišovem a tokem Výrovky se datuje od 20. let 20. století, kdy zde vznikly dvě cihelny – na východním okraji Chmeliště a na jižním okraji Žišova. Zatímco cihelna u Žišova později zanikla, cihelna u Chmeliště pracovala až do nedávné doby. Cihelna u Žišova měla hliník v severním sousedství Chmeliště, dnes je lokalita zarostlá vzrostlými stromy. Cihelna Chmeliště fungovala až do začátku 90. let 20. století. V navazující jižní části dobývacího prostoru probíhala těžba ještě v letech 2001-2007. Její plocha cihelny měla být rekultivována a navracena zemědělskému využití. Jelikož k tomu však bezprostředně po ukončení těžby nedošlo, jámu osídlila samovolně divoká příroda. Když se začalo o rekultivaci

mluvit, byla nejcennější část cihelny v roce 2010 vykoupena Českým svazem ochránců přírody. V současné době je zde lokální biocentrum a nachází zde útočiště řada druhů rostlin i živočichů (Starý 2010; Kavka, Starý 2016).

Fotodokumentace

Celek historické kulturní krajiny Kutnohorsko

Obr 1: Archeologické naleziště Bylany.
Foto: M. Šantrůčková, 2021

Obr 2: Pomník havířům na Kaňku postavený J. R. Chotkem. Foto: A. Nováček, 2021

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina města Kutná Hora

Obr 3: Pohled na chrám sv. Barbory a jezuitskou kolej. Foto: A. Rudl, 2017

Obr 4: Pohled na město a jezuitskou kolej od chrámu sv. Barbory. Foto: A. Rudl, 2016

Obr 5: Celkový pohled na město a údolí Vrchlice. Foto: A. Rudl, 2021

Obr 6: Panorama Kutné Hory z dálkového pohledu. Foto: A. Rudl, 2021

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina hlubinné těžby Kutná Hora –
Kaňk – Bylanka***

Obr 7: Terén s výraznými pozůstatky těžby u Gunty. Foto: O. Malina, 2019

Obr 8: Velká propadlina jako důsledek těžby. Foto: O. Malina, 2017

Obr 9: Těžní věž dolu Turkaňk. Foto: O. Malina, 2019

Obr 10: Gotický kostel sv. Vavřince v Kaňku. Foto: O. Malina, 2019

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina ovocných sadů Kaňk***

Obr 11: Pohled na sady a terasy u Gunty. Foto: O. Malina, 2022

Obr 12: Sady na svazích Kaňku s panoramatem Kutné Hory. Foto: O. Malina, 2022

Obr 13: Poloopuštěné sady v okolí Gunty.
Foto: A. Rudl, 2021

Obr 16: Hradiště Cimburk. Foto: O. Malina, 2019

Obr 14: Opuštěné sady na svazích Kaňku.
Foto: J. Dostálek, 2019

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina přehradních nádrží Vrchlice***

Obr 17: Ortofotomapa nádrže Vrchlice.
Zdroj: ČÚZK, Ortofoto ČR

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina hradišť Cimburk – Denemark***

Obr 15: Ortofotomapa částečně zalesněných hradišť Cimburk a Denemark nad údolím Vrchlice. Zdroj: ČÚZK, Ortofoto ČR

Obr 18: Hráz nádrže Vrchlice. Foto: K. Kiri, 2017

Obr 19: Průrva Velkého rybníka. Foto: O. Malina 2019

Obr 22: Dochovaný mlýn Dänemark, který byl ve druhé polovině 20. století kulturním centrem. Foto: O. Malina 2019

***Jednotka historické kulturní krajiny:
turistická krajina údolí Vrchlice***

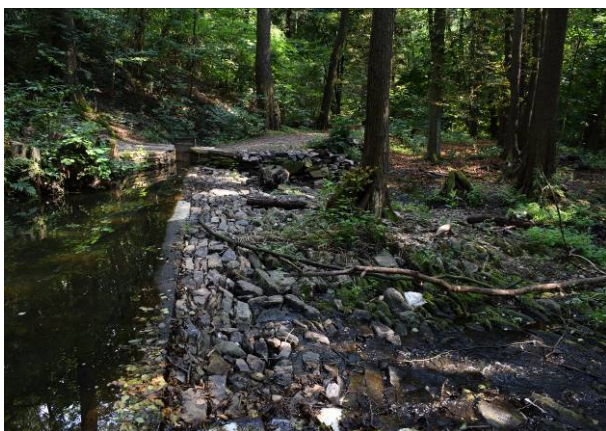

Obr 20: Skálami sevřené údolí Vrchlice se stalo rekreačním zázemím Kutné Hory již v 19. století. Vlevo je náhon Spáleného mlýna. Foto: O. Malina 2019

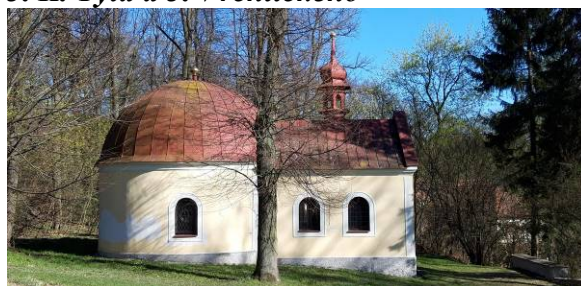

Obr 23: Šimákův mlýn zůstal torzem po požáru v roce 1904. Foto: O. Malina 2019

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina se vztahem k významné osobnosti
J. K. Tyla a J. Vrchlického***

Obr 21: Místo, kde dříve stával Spálený mlýn. Foto: O. Malina 2022

Obr 24: Kaple Panny Marie Pomocné nad léčivým pramenem u Roztěže. Foto: L. Kuzdas, 2020

Obr 25: Bývalý lázeňský dům v Roztěži.
Foto: NPÚ, Památková katalog

Obr 26: Rodný dům J. K. Tyla v Kutné Hoře. Foto: NPÚ, Památková katalog

Obr 27: Reliéfni portrét J. Vrchlického v údolí Vrchlice pod Kutnou Horou. Foto: R. Rabonová, 2021

*Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina bojišť Malešov*

Obr 28: Pamětní kámen bitvy u Malešova.
Foto: M. Šantrůčková, 2021

Obr 29: Vypuštěný rybník Prosík. Foto: R. Urbánek, 2021

Obr 30: Tvrz v Malešově. Foto: A. Rudl, 2021

Obr 31: Kostel na náměstí v Malešově.
Foto: A. Rudl, 2021

Obr 34: Reliéf Jana Roháče z Dubé na Sionu. Foto R. Urbánek, 2021

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina jiných významných historických
událostí Sion***

Obr 32: Zřícenina hradu Sion. Foto R. Urbánek, 2021

Obr 35: Kostel v Chlístovicích. Foto R. Urbánek, 2021

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina kombinované kompozice Vysoká –
Roztěž***

Obr 33: Kamenný kalich na Sionu. Foto R. Urbánek, 2021

Obr 36: Zřícenina kaple na vrchu Vysoká.
Foto: A. Rudl, 2018

Obr 37: Obnovené stromořadí mezi Vysokou a Mezholezy. Foto: A. Rudl, 2018

Obr 38: Zámek a park Roztěž. Foto: A. Rudl, 2016

Obr 39: Jedna z alejí v Roztěži. Foto: A. Rudl, 2016

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina kamenolomů Miskovice***

Obr 40: Areály bývalých vápencových lomů a vápenek tvoří zalesněné ostrovy v zemědělské krajině. Zdroj: ČÚZK, Ortofoto ČR

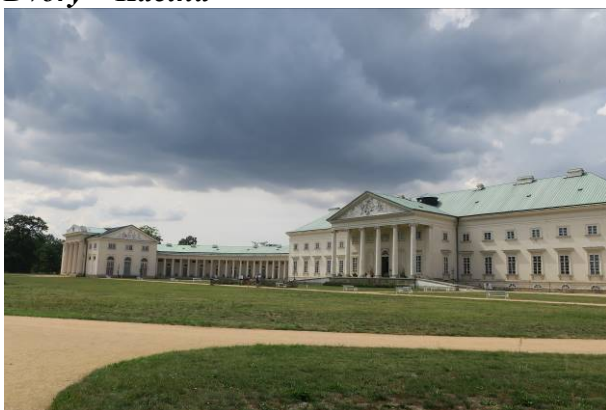
Obr 41: Bývalá kruhová vápenka jižně od Miskovic. Foto: Vladimír, 2006

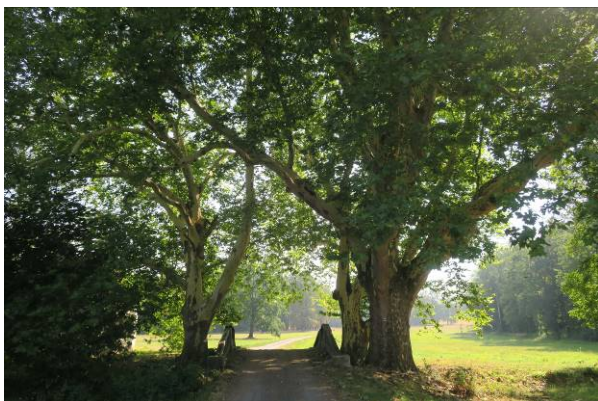
Obr 42: Vápencový lom v lokalitě Na Mezholezsku. Foto: L. Machát, 2017

Celek historické kulturní krajiny Novodvorská

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina kombinované kompozice Nové Dvory – Kačina

Obr 43: Hlavní průčelí zámku Kačina.
Foto: A. Rudl, 2018

Obr 44: Platanový mostek v parku Kačina.
Foto: A. Rudl, 2018

Obr 45: Přístupová alej k zámku
v Žehušicích. Foto: M. Šantrůčková, 2021

Obr 46: Pohled ze schodiště zámku
v Nových Dvorech přes bývalou barokní
zahradu na rezidenci sv. Anny. Foto: M.
Weber, 2007

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina obor a lesů Kačina

Obr 47: Jedna z cest ve Velké hvězdě.
Foto: A. Rudl, 2018

Obr 48: Mýtina v kačinské oboře. Foto: M. Weber, 2008

Obr 49: Hájovna v kačinské oboře. Foto: M. Weber, 2007

Obr 50: Novogotická střílna v lese Libuše. Foto: M. Weber, 2006

*Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina bojiště u Chotusic*

Obr 51: Památník bitvy u Chotusic. Foto R. Urbánek, 2021

Obr 52: Pohled na bitevní pole bitvy u Chotusic. Foto R. Urbánek, 2021

Obr 53: Pomník na připomínky bitvy u kostela v Chotusicích. Foto R. Urbánek, 2021

Obr 54: Pohled na náves v Chotusicích s kostelem v pozadí. Foto M. Weber, 2007

Celek historické kulturní krajiny Železné hory

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina obor a lesů Vedralka

Obr 55: Skalní výchozy v lokalitě Obří postele. Foto: M. Šantrůčková, 2021

Obr 56: Jedna z novogotických hájoven u Zdechovic. Foto: M. Šantrůčková, 2021

Obr 57: Jírovcová alej lemující silnici z Bernardova do Zdechovic. Foto: L. Kočárník, 2009

Obr 58: Druhově bohatší smíšené lesy nad Bernardovem. Foto: L. Kočárník, 2009

Celek historické kulturní krajiny Lomec – Třebonín

Jednotka historické kulturní krajiny: krajina hradišť Lomec – Třebonín

Obr 59: Ortofotomapa zalesněných hradišť Lomec a Třebonín nad hluboce zaříznutým údolím Medenického potoka v zemědělské krajině. Zdroj: ČÚZK, Ortofoto ČR

Celek historické kulturní krajiny Zbýšovsko

*Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina se specifickou strukturou osídlení
Zbýšovsko*

Obr 60: Ortofotomapa ukazující rozložení pozemků obce Hraběšín. Zdroj: ČÚZK, Ortofoto ČR

Obr 61: Ortofotomapa ukazující rozložení pozemků obce Třebětín. Zdroj: ČÚZK, Ortofoto ČR

Obr 62: Pohled na obec a sklárnu Tasice. Foto: M. Šantrůčková, 2021

Obr 63: Sklárna v Tasicích je národní kulturní památkou. Foto: M. Šantrůčková, 2021

Celek historické kulturní krajiny Střední Posázaví

*Jednotka historické kulturní krajiny:
turistická krajina Údolí střední Sázavy*

Obr 64: Hlavní turistická červeně značené trasa kolem Sázavy v lokalitě Pelíškův most. Foto: M. Šantrůčková, 2011

Obr 65: Bývalý prvorepublikový hotel na náměstí v Ratajích nad Sázavou. Foto: M. Šantrůčková, 2020

Obr 66: Hrádek Pirkštejn v Ratajích nad Sázavou. Foto: M. Šantrůčková, 2020

Obr 67: Hrad Český Šternberk s dráhou Posázavského pacifiku. Foto: A. Rudl, 2022

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina města Kácov***

Obr 68: Panorama města od Sázavy. Foto: A. Rudl, 2022

Obr 69: Náměstí a zámek v Kácově. Foto: A. Rudl, 2022

Obr 70: Pivovar Kácov, Foto: B. Stejskalová, 2018

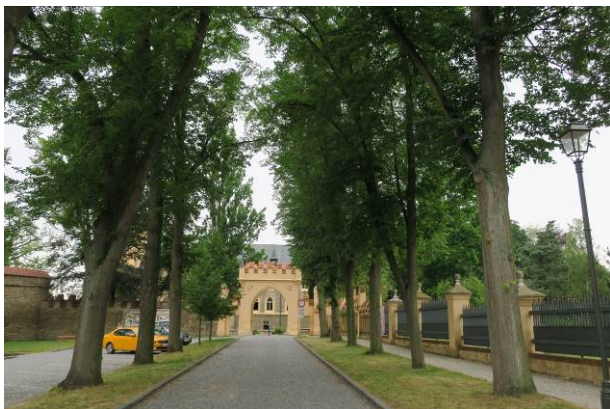

Obr 71: Zřícenina hradu Kácov. Foto: NPÚ, Památkový katalog

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina města Zruč nad Sázavou***

Obr 72: Zámek ve Zruči nad Sázavou.
Foto: R. Urbánek, 2021

Obr 73: Alej k hlavní bráně do zámku.
Foto: A. Rudl, 2017

Obr 74: Zámecká zahrada ve Zruči nad Sázavou. Foto: R. Urbánek, 2021

Obr 75: Pohled na Zruč v údolí Sázavy.
Foto: A. Rudl, 2022

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina vrchnostenských sídel a dvorů
Čestín – Vlastějovice***

Obr 76: Systém alejí u Čestína. Foto: T. Brázdová, 2021

Obr 77: Dolní dvůr u Čestína. Foto: T. Brázdová, 2021

Obr 78: Bývalý hospodářský dvůr ve Zbraslavicích. Foto: K. Demková, 2020

Obr 79: Sázava u Vlastějovic. Foto: K. Demková, 2020

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina vrchnostenských sídel a dvorů
Mělník – Benátky***

Obr 80: Pestřejší krajinná mozaika s rozptýlenou zelení a alejemi mezi Mělníkem, Nechybou a Benátkami. Foto: M. Šantrůčková, 2017

Obr 81: Pozdně barokní sýpka v Nechybě. Foto: M. Šantrůčková, 2019

Obr 82: Druhově bohatší louky u Mělníka. Foto: M. Šantrůčková, 2020

Obr 83: Zbytky mezí na poli u Mělníka. Foto: M. Šantrůčková, 2018

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina vrchnostenských sídel a dvorů
Český Šternberk - Rataje nad Sázavou***

Obr. 84: Zámecká zahrada v Českém Šternberku. Foto: A. Rudl, 2022

Obr. 85: Zámek Rataje nad Sázavou. Foto: M. Šantrůčková, 2020

Obr. 86: Dvůr Otryby, Foto: P. Bartoš, 2021

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina obor a lesů Morány***

Obr 87: Jedna z jírovcových alejí vedoucích do obory. Foto: A. Rudl, 2020

Obr 88: Alej propojující lesní komplex Morány se zemědělskou krajinou. Foto: A. Rudl, 2020

Obr 89: Park u zámku Morány. Foto: A. Rudl, 2020

Obr 90: Silnice z Morán do Kamenné Lhoty. Foto: A. Rudl, 2020

*Jednotka historické kulturní krajiny:
obecná organicky vyvinutá krajina
Sudějov*

Obr 91: Hlavní průčelí poutního kostela v Sudějově. Foto: M. Šantrůčková, 2020

Obr 92: Pohled na průčelí kostela a kapli s léčivým pramenem. Foto: A. Rudl, 2020

Obr 93: Ambity kolem kostela v Sudějově. Foto: M. Šantrůčková, 2020

Obr 94: Bývalá fara v Sudějově. Foto: M. Šantrůčková, 2020

*Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina hradišť Sázava*

Obr 95: Hradiště Vraník – Leděčko. Foto: M. Šantrůčková, 2019

Obr 96: Pohled přes Sázavu na hradiště Dojetřice. Foto: M. Šantrůčková, 2017

Obr 97: Hradiště Černé Budy u Sázavy. Foto: M. Šantrůčková, 2017

Obr 98: Pohled do údolí Sázavy od Černých Bud. Foto: M. Šantrůčková, 2017

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina mýtů a legend sv. Prokopa***

Obr 99: Pohled na Sázavský klášter přes řeku Sázavu. Foto: M. Šantrůčková, 2017

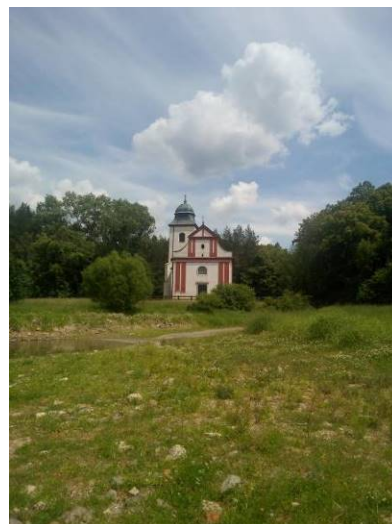
Obr 100: Prokopův dvůr a kostel sv. Prokopa v Chotouni. Foto: M. Šantrůčková, 2017

Obr 101: Čertova brázda se nejlépe zachovala v lesní krajině. Foto: M. Šantrůčková, 2018

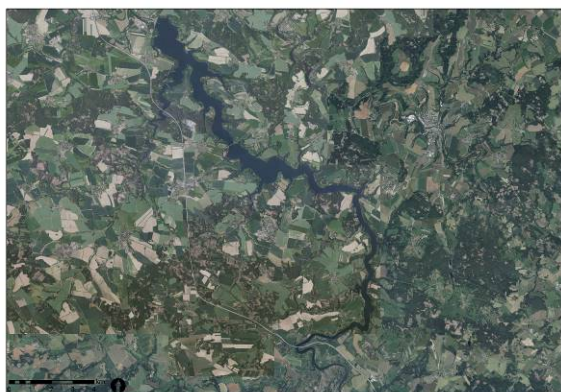

Obr 102: Svatý Prokop žehnající krajině u Klášterní Skalice. Foto: M. Šantrůčková, 2017

Obr 105: Kostel jako jediný zůstal z obce Zahradka. Foto: P. Humpolecký, 2020

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina přehradních nádrží Želivka-
Švihov***

Obr 103: Ortofotomapa nádrže Vrchlice. Zdroj: ČÚZK, Ortofoto ČR

Obr 104: Nedostavěný most „Hitlerovy dálnice“ u Borovska. Foto: O. Malina, 2002

**Celek historické kulturní krajiny
Uhlířskojanovicko**

Obr 106: Uhlířské Janovice leží v mírné, ale v terénu dobře patrné kotlině říčky Výrovky. Foto M. Šantrůčková, 2022

Obr 107: Pohled na kostely v centru Uhlířských Janovic z Tyršových sadů. Foto M. Šantrůčková, 2022

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina obor a lesů Ratajská oboře***

Obr 108: Lesní cesta v Ratajské oboře.
Foto M. Šantrůčková, 2020

Obr 109: Silnice v Ratajské oboře. Foto M.
Šantrůčková, 2022

Obr 110: Průsek v Ratajské oboře. Foto M.
Šantrůčková, 2020

Obr 111: Pamětní kameny Jana II.
z Liechtensteinu. Foto: A. Rudl, 2020

***Jednotka historické kulturní krajiny:
krajina rybníků Vavřínecko***

Obr 112: Rybník Vavřinec je největší na
Kutnohorsku. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 113: Rybník Kačír se zachoval jako
jediný ze soustavy rybníků na
stejnojmenném potoce. Foto: M.
Šantrůčková, 2022

Obr 114: Hořejší rybník nad Chmelištěm. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 117: Zarostlé hliniště mezi vesnicemi Bláto a Nová Ves. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 115: Louka na místě zaniklého rybníka. Foto: M. Šantrůčková, 2022

***Jednotka historické kulturní krajiny:
industriální krajina bez přímé vazby na
těžbu Uhlířskojanovicko***

Obr 116: Cihelna Chmeliště. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 118: Bývalý lihovar vzniklý v hospodářském dvoře v Církvicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 119: Krulišův válcový mlýn v Žišově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

III. Identifikace kulturně historických hodnot celku historické kulturní krajiny Uhlířskojanovicko

III.1 Metodika práce

Na základě identifikace jednotek a celků historické kulturní krajiny na území ORP Kutná Hora (viz výše) došlo k výběru modelového území pro detailní identifikaci kulturně historických hodnot celku historické kulturní krajiny. Zvolen byl celek Uhlířskojanovicko, který tvoří tři typologické jednotky: Uhlířskojanovicko (typ 24: Industriální krajina bez přímé vazby na těžbu), Vavřínecko (typ 13: Krajina rybníků), Ratajsko (typ 15: Krajina obor a lesů). Záměrně byla vybrána organicky vyvinutá krajina a ty typy, které zatím nejsou v rámci památkové péče chráněny ve větším měřítku. Zejména industriální krajina bez přímé vazby na těžbu představuje typ krajiny často ohrožené zánikem jejích kulturních hodnot, což je i příklad Uhlířskojanovicka. Všechny jednotky v rámci podrobně studovaného celku jsou reliktní, což přinášelo další metodické výzvy.

Byla provedena podrobná vědecká rešerše odborné literatury a vybraných, zejména mapových pramenů. Využity byly zejména tyto prameny: mapy 1., 2. a 3. vojenského mapování, mapy stabilního katastru, topografické mapy Generálního štábu 1:50 000 a 1:25 000 z 50. let 20. století a základní mapy 1:10 000 z 60. let 20. století. Staré mapy byly georeferencovány nebo bylo využito již georeferencovaných map pomocí wms služeb. Jako zásadní pro identifikaci zaniklé rybníční soustavy se ukázala nejstarší vrstva map, tj. mapy 1. vojenského mapování z 60., respektive 80. let 18. století. Pro identifikaci industriální krajiny bez vazby na těžbu, která se v okolí Uhlířských Janovic rozvíjela zejména od konce 19. století a pak v průběhu 20. století, byla nejpřínosnější mapová díla z poloviny 20. století.

Podrobně byl excerpován seznam nemovitých kulturních památek a národních kulturních památek.

Informace získané z rešerše a pramenů byly přeneseny do pracovní databáze znaků historické kulturní krajiny, při čemž byly rozlišovány znaky charakteristické pro vymezené jednotky a znaky obecné.

Dalším krokem byla tvorba pracovní mapy jakožto podkladu pro terénní průzkum. Pracovní mapa obsahovala zobrazené znaky historických kulturních krajin. Následoval terénní průzkum, při němž byla pořízena identifikace a podrobná dokumentace památkově hodnotných částí a znaků celku historické kulturní krajiny Uhlířskojanovicko. Rovněž byl ověřován, zpřesňován a doplňován obsah pracovní mapy, aby došlo k podchycení potenciálního předmětu ochrany v modelovém území.

V případě krajiny rybníků Vavřínecko byly do výsledné mapy zakresleny existující rybníky, které byly zároveň identifikovány na starých mapách. Nebyly naopak zakresleny stávající vodní plochy, které nejsou rybníky (např. zatopené těžební jámy), ani zcela novodobé struktury (sádky). Zároveň byly mapovány a do mapy zakresleny zaniklé rybníky, včetně informace o období, pro které se podařilo doložit jejich existenci. Pro industriální krajinu bez přímé vazby na těžbu Uhlířskojanovicko a krajinu obor a lesů Ratajsko byly zmapovány a do výsledné mapy zakresleny znaky, které jsou alespoň reliktně dochované.

Na podkladě důkladné vědecké rešerše a terénního průzkumu byla vytvořena výsledná specializovaná mapa s odborným obsahem. Mapa byla vytvořena v prostředí programu ArcGIS zanesením výsledků rešerší doplněných o informace z terénního průzkumu na podkladovou vrstvu ZABAGED® 1:10 000.

III.2 Popis dosažených původních výsledků

Celek Uhlířskojanovicko tvoří tři typologické jednotky: Uhlířskojanovicko (typ 24: Industriální krajina bez přímé vazby na těžbu), Vavřínecko (typ 13: Krajina rybníků), Ratajská obora (typ 15: Krajina obor a lesů). Tyto jednotky jsou charakterizovány znaky typickými pro charakter jednotky. Dále se ve vymezeném celku nachází ostatní znaky, které dotváří charakter zdejší krajiny.

Bodové jevy

Identi- fikační číslo	Název znaku	Popis znaku	Příslušnost k jednotce	Literatura	Číslo fotografie
1	Jubilejní kameny	Jubilejní kámen z roku 1898 na paměť 40. výročí správy Ratajského velkostatku Janem II. z Liechtensteina a menší jubilejní kámen z roku 1908 na paměť 50. výročí správy Ratajského velkostatku Janem II. z Liechtensteina. Viz nápisy na kamenech. Kameny stojí na křižovatce několika cest, které tvoří ne úplně pravidelnou hvězdu.	Ratajská obora	Novák 2016	117
2	Opatovická hájovna	Hájovna na jižním okraji Ratajské obory. Je zobrazena na všech vojenských mapováních i na mapě generálního štábu z 50. let 20. století. Hájovna stojí izolovaně od ostatní zástavby na okraji lesa. V současné době citlivě modernizována a využívána k bydlení.	Ratajská obora	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	118
3	Hájovna Ostašov	Hájovna na severním okraji Ratajské obory. Je zobrazena na všech vojenských mapováních i na mapě generálního štábu z 50. let 20. století. Hájovna je na okraji obce Ostašov. V současné době necitlivě modernizována a využívána lesní správou.	Ratajská obora	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	119
4	Dvůr Ostašov	Panský hospodářský dvůr v Ostašově je zakreslen na všech mapách vojenských mapování. Původně barokní, upraven klasicistně v 19. století. Ve dvoře je dnes průmyslová výroba, s čímž souvisí demolice některých budov a jejich nahrazení moderními halami.	Obecný znak	1., 2., 3. VM	120
5	Kaple Panny Marie	Drobná kaple zasvěcená Panně Marii v centru Ostašova. Kaple	Obecný znak	Topografická	121

	v Ostašově	zobrazena na mapě generálního štábu z 50. let 20. století.		mapa GŠ 1:25000	
6	Pomník rodiny Venclovy	Kamenný pomník s plaketou s hlavou Krista, datací 1948 a věnováním od rodiny Venclovy.	Obecný znak	http://www.soupispacek.com/okres_kutna_hora/foto/mirovice/mirovice.htm	122
7	Pomník Anny Kvašové	Žulový pomník komunistické funkcionářky a iniciátorky zakládání JZD Anny Kvašové z roku 1982. Pomník připomíná vraždu Kvašové, ke které došlo roku 1952. Později byl případ Kvašové zneužíván pro politické procesy.	Obecný znak	Tichý 2017	123
8	Husův kámen	Husův kámen byl vztyčen z iniciativy Církve československé husitské u příležitosti oslav výročí Mistra Jana Husa. Na kameni je datace 1934. Kámen stojí na tzv. Vedralově skalce s výhledem na Mitrov.	Obecný znak	Terénní průzkum.	124
9	Kříž Pod Mitrovem	Torzo kamenného sloupu s Božími muky u silnice z Mitrova do Uhlířských Janovic u odbočky do Silvánky. Lokalita Pod Mitrovem.	Obecný znak	3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	125
10	Továrna na keramické zboží	Výrobní areál na jižním okraji Uhlířských Janovic, původně mimo kompaktní městskou zástavbu. Na 3. vojenském mapování je výslovně označen jako továrna na keramické zboží. Ve městě měly být tři provozy na výrobu keramického zboží se strojovou výrobou specializující se na výrobu kachlových kamen, ale jen tento je zakreslen v mapě. Na mapách z 20. století jsou vyznačeny budovy, ale již bez specifikace využití. Dnes je areál stále využíván pro výrobu a novodobě adaptován.	Uhlířskojanovicko	Vlasák 1885; Ledr 1909 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	126
11	Olejna	V roce 1907 byla Bohumilem Meislem a Josefem Spieglem na místě Suchomelova mlýna založena olejna. V roce 1914 olejna vyhořela a výroba byla obnovena po několikaleté přestávce. V	Uhlířskojanovicko	Ledr 1909	127

		roce 1927 byl provoz ukončen a továrně se vrátil původní účel mletí mouky. Ten přetrval až do roku 1960, kdy byl mlýn zrušen. V roce 1982 došlo k demolici mlýna, ponechán byl jen komín.			
12	Cihelna u Nové Vsi	Cihelna se nacházela na půl cesty mezi vesnicemi Nová Ves a Bláto u rybníka Škrabka. Nejstarší z cihelen v této oblasti, je zakreslena již na mapách 2. vojenského mapování. Fungovala až do druhé poloviny 20. století. V současnosti je lokalita využívána pro skládkování odpadu.	Uhlířskojanovicko	2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	128
13	Cihelna Na boučku	Cihelna při silnici mezi Uhlířskými Janovicemi a Janovickou Lhotou je zakreslena na mapě 3. vojenského mapování a na mapě z 50. let 20. století včetně budovy s pecí. Do dnešních dnů se dochovala výrazná dobývací jáma, částečně zatopená vodou.	Uhlířskojanovicko	3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	129
14	Cihelna Horní Jelčany	Cihelna v Horních Jelčanech je zakreslena pouze na mapě 3. vojenského mapování. Dnes jsou stopy po ní až na aplanované terénní nerovnosti zcela setřeny.	Uhlířskojanovicko	3. VM	130
15	Lihovar Církvice	Areál původního barokního hospodářského dvora při zámku v Církvici začal být postupně využíván pro drobnou, zejména potravinářskou výrobu. Na mapě 3. vojenského mapování je zde situován pivovar, na mapách z 50. let 20. století lihovar. V areálu je dochován cihlový tovární komín.	Uhlířskojanovicko	3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	131
16	Cihelna Žišov	Cihelna fungovala od 20. let 20. století. Na mapě z 50. let 20. století je zakreslena jako poměrně rozlehlý areál, ale ještě nesrostlý s obdobným areálem v Chmelišti. Výroba byla ukončena ve druhé polovině 20. století, dochován tovární komín a výrobní budova.	Uhlířskojanovicko	Topografická mapa GŠ 1:25000	132
17	Cihelna Chmeliště	Rozlehlý areál za nádražím ve Chmelišti byl budován od 20. let 20. století. Na mapě z 50. let 20. století je již poměrně rozlehlý s vlastním hliništěm, ale ještě nesrostlý s obdobným areálem v Žišově. Výroba byla ukončena počátkem 90. let 20. století, dnes z větší části nevyužívaný. Dochovány dva tovární komíny.	Uhlířskojanovicko	Topografická mapa GŠ 1:25000	133

18	Lihovar Uhlířské Janovice	Areál bývalého panského hospodářského dvora z druhé poloviny 18. století. Jeho součástí je patrová sýpka se sedlovou střechou a ozdobnými štíty, která je kulturní památkou. V roce 1852 zřídil Josef Schwarz v areálu lihovar, který fungoval až do druhé poloviny 20. století.	Uhlířskojanovicko	Topografická mapa GŠ 1:25000 Ledr 1909; Zahradníková 2013	134
19	Šterkovna Netušil	Menší šterkovna u Netušilu byla otevřena v 60. letech 20. století. V současné době jsou zde patrné terénní nerovnosti a místo je zarostlé náletovou vegetací.	Uhlířskojanovicko	Mapa 1:10000 M_33_79_A_c_2 1966	135
20	Cihelna Mirošovice	Areál cihelny s hliništěm byl vybudován u železniční zastávky Mirošovice u Rataj nad Sázavou v 50. letech 20. století, včetně budovy na zpracování vytěžené suroviny. Stavby se nedochovaly. V současné době jsou zde patrné terénní nerovnosti a místo je zarostlé náletovou vegetací.	Uhlířskojanovicko	Topografická mapa GŠ 1:25000 Mapa 1:10000 M_33_79_A_c_3 1967	136
21	Hliniště u Nové Vsi	Hliniště se nacházelo nedaleko cihelny, na druhé straně silnice z Nové Vsi do Bláta. Bylo otevřeno až v 60. letech 20. století a dobývací prostor byl poměrně malý. Dnes je zarostlé náletovou vegetací.	Uhlířskojanovicko	Mapa 1:10000 M_33_79_A_c_1 1965	137
22	Hliniště u Bláta	Hliniště se nacházelo při silnici mezi Blátem a Skvrňovem. Bylo otevřeno až v 60. letech 20. století na pravidelném obdélníkovém půdorysu. Po opuštění bylo zalesněno.	Uhlířskojanovicko	Mapa 1:10000 M_33_79_A_c_1 1965	138
23	Válcový mlýn J. Kutíše	Starý mlýn, který v roce 1913 vyhořel. Po požáru byl moderně obnoven a po roce 1918 vybaven Francisovou turbínou. Mlelo se zde až do 60. let 20. století.	Uhlířskojanovicko	Jirousek 2019	139
24	Kostel sv. Václava v Jindicích	Jednoduchá obdélná stavba s pravoúhlým kněžištěm a hranolovou věží. Založen v poslední čtvrtině 13. století nebo krátce po roce 1300. Přestavěn barokně v 60. letech 18. století. Součástí areálu je i hřbitov a hřbitovní kaple Panny Marie Bolestné, postavená 1820 a novorománsky přestavěná koncem 19. století. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	140
25	Socha sv. Václava	Pískovcová socha na výrazném hranolovém podstavci	Obecný znak	Bartoš 1998	141

	v Jindicích	z počátku 19. století. Kulturní památka.		NPÚ Památkový katalog	
26	Zámek Jindice	Původní tvrz z počátku 17. století byla přestavěna na barokní zámek za hraběte Jana Kavanagha ve druhé polovině 18. století. Zásadní modernizace s prvky art deco od architekta M. Blechy se zámek dočkal v letech 1919 a 1920 pro manžele Josefa a Miladu Blechovy. Ve druhé polovině 20. století byl zámek využíván jako byty a kanceláře a byl necitlivě upraven. Před bitvou u Kolína měl v Jindicích svůj hlavní stan rakouský maršál Leopold Daun.	Obecný znak	Šimek a kol. 1989; Zahradníková 2013	142
27	Kostel sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích	Mimořádně hodnotný románsko-gotický kostel s areálem bývalého hřbitova. Z původního románského kostela (2. polovina 12. století až počátek 13. století) se zachovala severní a západní obvodová zeď lodi, vyzděná z kvádrů z místní ruly. Kostel byl pak nově vybudován v období vrcholné gotiky (polovina 14. století) s použitím části staršího zdiva. Restaurován po požáru v roce 1904. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	143
28	Barokní márnice za kostelem sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích	Barokní márnice čtvercového půdorysu za kostelem sv. Jiljí. Část zdi márnice tvoří ohradní a podpůrná zeď hřbitova.	Obecný znak	Bartoš 1998	144
29	Synagoga a dům rabína v Uhlířských Janovicích	Soubor přízemních staveb bývalé synagogy a domku rabína vznik po požáru v roce 1914 podle plánů zbraslavského stavitele Josefa Hadravského a pod vedením stavitele Josefa Gallaty. Střídmá eklektická stavba s pozdně secesními a orientalizujícími motivy. Budova synagogy je od roku 1944 až dodnes využívána jako modlitebna Církve československé husitské. Kulturní památka.	Obecný znak	NPÚ Památkový katalog	145
30	Zvonička u kostela sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích	Dřevěná zvonička blízko kostela sv. Jiljí. Sestává ze dvou sloupků, nesoucích dvojitou kuželovitou stříšku. Ve vrcholu výrazný pravoslavný kříž. Původ kolem roku 1800, opravena v	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový	146

	Janovicích	roce 1965. Kulturní památka.		katalog	
31	Socha sv. Václava na náměstí v Uhlířských Janovicích	Pískovcová socha sv. Václava na hranolovém podstavci byla roku 1858 postavena na náměstí v Uhlířských Janovicích. Světec v tradičním pojetí s praporcem s korouhví, štítem s reliéfem orlice a mečem je dílem J. Möldnera z Prahy. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	147
32	Kostel sv. Aloise v Uhlířských Janovicích	Pozdně barokní chrám z let 1767 až 1795 byl postaven nákladem Aloise z Lichtenštejna v dominantní pozici na náměstí. Jedná se o obdélnou jednolodní stavbu s věží. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	148
33	Radnice v Uhlířských Janovicích	Rozměrná nárožní patrová budova radnice se střídmo zdobenou fasádou a zvalbenou střechou s vížkou stojí na náměstí. Byla postavena na místě starší stavby v roce 1846. Je příkladem maloměstské radnice z doby před polovinou 19. století. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	149
34	Panský dům v Uhlířských Janovicích	Ohrazený areál bývalého panského domu, který sloužil jako hostinec. Panský dům je patrový s ozdobnou štukovou fasádou a zvalbenou sedlovou střechou. Zřejmě pozdně barokní stavba z doby po polovině 18. století. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	150
35	Fara v Uhlířských Janovicích	Barokní patrová stavba s mansardovou střechou a bohatou štukovou fasádou stojí na hlavním náměstí. Postavena byla v letech 1761 až 1763, na ni navázala stavba kostela sv. Aloise. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	151
36	Kostel sv. Vavřince ve Vavřinci	Jednolodní kostel s příčnou lodí a vysokou, štíhlou věží. Historizující stavba z let 1876 a 1877 od Františka Schmoranze. Kostel stojí na nejvyšším bodě návsi a jeho věž je výraznou krajinnou dominantou. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998; Šafa 2011 NPÚ Památkový katalog	152
37	Tvrz Žišov	Pozůstatky středověké tvrze z 13. až 15. století, později přestavěné na hospodářský dvůr. Zachována jedna patrová budova s polovalbovou střechou a torzo další budovy s částí ohradní zdi. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	153

38	Kostel sv. Mikuláše v Žišově	Areál kostela s ohradní zdí, kapličkou, náhrobníky a dalšími komponenty. Kostel je jednodílná podélná stavba s pravoúhlým presbytářem, nad kterým se tyčí nízká hranolová věž. Postaven zřejmě ve 2. polovině 13. století, přestavěn do barokní podoby v 1. polovině 18. století. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	154
39	Most v Žišově	Kamenný most se dvěma segmentovými oblouky a středovým pilířem je situovaný pod hrází rybníka v jádru Žišova. Postaven pravděpodobně na počátku 19. století. Kulturní památka.	Obecný znak	Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	155
40	Kaplička sv. Václava v Hatích	Lidově barokní stavba z počátku 19. století. Stojí na rozcestí ve středu obce mezi dvěma stromy. Jedná se o stavbičku na obdélném půdoryse se zaoblenými nárožími, završenou sedlovou střechou s šestibokou vížkou. Kulturní památka.	Obecný znak	NPÚ Památkový katalog	156
41	Zámek Církvice	Původně zde stál vrchnostenský dvůr Sázavského kláštera, který byl majitelem Církvice. Na pozdně barokní zámek byl přestavěn na konci 18. století, kdy byl dům prodán světským majitelům. K zámku patří menší zahrada, dnes upravená přírodně-krajinářsky.	Obecný znak	Šimek a kol. 1989	157
42	Dvůr Bláto	V Blátě je doložena existence tvrze z přelomu 15. a 16. století, kdy ves vlastnili Říčanští z Říčan. V pramenech je tvrz zmiňována do první poloviny 17. století. Zřejmě se mohla nacházet v místě panského hospodářského dvora, který je jako významná stavba zobrazen na všech vojenských mapováních.	Obecný znak	1., 2., 3. VM Šimek a kol. 1989	158
43	Zvonička Církvice	Pilířová kamenná zvonička z druhé poloviny 19. století.	Obecný znak	Terénní průzkum.	159
44	Kříž u Jindic	Kamenný kříž z roku 1903 s plaketou hlavy Krista. Váže se k němu i místní jméno U Kříže.	Obecný znak	Terénní průzkum.	160
45	Zvonička Netušil	Pilířová kamenná zvonička z roku 1909.	Obecný znak	Terénní průzkum.	161
46	Pomník R. Jandy	Kamenný pomník u cihelny Na boučku z roku 1945 připomíná tragickou smrt Rudolfa Jandy, který zde zahynul při likvidování vojenské munice.	Obecný znak	Zahradníková 2013	162

47	Kaple v Mitrově	Jednoduchá kaple čtvercového půdorysu bez architektonické profilace se zvonící ve střeše stojící na návsi.	Obecný znak	Terénní průzkum.	163
48	Zvonička Staňkovice	Pilířová kamenná zvonička z roku 1863.	Obecný znak	Terénní průzkum.	164
49	Kaple Panny Marie Lurdské v Nové Vsi	Návesní kaple obdélníkového půdorysu s novogotickým tvaroslovím oken a dveří. Ve střeše je zvonice. Postavena zřejmě ve druhé polovině 19. století.	Obecný znak	Terénní průzkum.	165
50	Kaplička v Dolních Jelčanech	Výklenková kaplička na okraji Dolních Jelčan na vyvýšené poloze nad silnicí. Dnes za plotem soukromé zahrady.	Obecný znak	Terénní průzkum.	166
51	Kříž u silnice z Dolních Jelčan do Hatí	Litinový kříž na kamenném podstavci zřejmě okolo roku 1900.	Obecný znak	Terénní průzkum.	167
52	Kříž v Jindicích	Litinový kříž na kamenném podstavci zřejmě okolo roku 1900.	Obecný znak	Terénní průzkum.	168
53	Kaple v Mančicích	Lidově barokní kaple čtvercového půdorysu se zvonící ve střeše z roku 1884 na návsi. V hmotě stavby jsou zdůrazněny nárožní pilíře a římsy.	Obecný znak	Terénní průzkum.	169
54	Kříž u Tyršových sadů	Vysoký litinový kříž na kamenném podstavci na okraji Uhlířských Janovic. Dominantní působení kříže ještě zvyšuje jeho umístění na částečně obnaženém žulovém balvanu.	Obecný znak	Terénní průzkum.	170
55	Kříž na cestě mezi Uhlířskými Janovicemi a Janovickou Lhotou	Litinový kříž na mohutném zděném podstavci zřejmě okolo roku 1900.	Obecný znak	Terénní průzkum.	171
56	Hliniště Chmeliště	Rozlehlé hliniště mezi cihelnami v Chmelišti a Žišově, ve kterém se dobývaly cihlářské hlíny od 60. let do počátku 90. let 20. století. Do dnešních dnů se dochovala výrazná dobývací jáma, částečně zatopená vodou. Území je zajímavé i z přírodovědného hlediska.	Uhlířskojanovicko	Topografická mapa GŠ 1:25000 Mapa 1:10000 M_33_79_A_c_1 1965 Starý 2010; Kavka, Starý	172

				2016	
57	Pamětní kámen lípy svobody v Hatích	Jednoduchý pamětní kámen pod lípou na návsi s datací z roku 1945.	Obecný znak	Terénní průzkum.	173
58	Kříž u Vavřince	Zděný kříž s litinovou postavou Krista na konci hráze rybníka Vavřinec; zřejmě z konce 19. století.	Obecný znak	Terénní průzkum.	174
59	Kříž na cestě z Vavřince do Církvice	Zděný kříž s datací 1880. Doprovázen výsadbou jírovce.	Obecný znak	Terénní průzkum.	175
60	Kříž na cestě z Vavřince do Chmeliště	Zděný kříž s litinovou postavou Krista zřejmě z konce 19. století.	Obecný znak	Terénní průzkum.	176
61	Sýpka Chmeliště	Trojpodlažní barokní stavba sýpky, která byla původně součástí hospodářského dvora dokumentovaného na všech vojenských mapováních.	Obecný znak	1., 2., 3. VM	177
62	Kaple v Chmelišti	Návesní kaple obdélníkového půdorysu s novogotickým tvaroslovím oken a dveří. V nárožích naznačen opěrný systém. Postavena zřejmě ve druhé polovině 19. století.	Obecný znak	Terénní průzkum.	178
63	Kříž v Nové Vsi	Kamenný sloup s křížem s archaicky vyvedenou postavou Krista. Nápis na podstavci datuje jeho vznik do roku 1822.	Obecný znak	Terénní průzkum.	179
64	Bývalý hostinec ve Staňkovicích	Budova bývalého hostince s datací 1913 na výrazném, modernisticky pojatém štítě.	Obecný znak	Terénní průzkum.	180
65	Socha sv. Jana Nepomuckého u kostela sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích	Pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého byla původně (1853) postavena v dnešní Kolínské ulici. Na svoje současné místo u kostela sv. Jiljí byla přenesena v roce 1913.	Obecný znak	Šafra 2011	181
66	Socha Panny Marie	Pískovcová socha Panny Marie stojí v dnešní Smetanově ulici.	Obecný znak	Zahradníková	182

	v Uhlířských Janovicích	Na podstavci je datace 1779 a datum obnovy sochy v roce 1939.		2013	
67	Kříž na hrázi rybníka v Žišově	Litinový kříž na nízkém zděném podstavci zřejmě okolo roku 1900 stojí uprostřed hráze rybníka v Žišově.	Obecný znak	Terénní průzkum.	183
68	Cihelna Staňkovice	Cihelna ve Staňkovicích je zakreslena pouze na mapě 3. vojenského mapování. Později byl areál využit pro zemědělskou výrobu.	Uhlířskojanovicko	3. VM	184
69	Sál Kooperativa	Zajímavým, byť nepřímým dokladem průmyslové historie je společenský sál Kooperativa. Výrobní družstvo Kooperativa bylo založeno v roce 1969 na západním okraji města a vyrábělo strojní zařízení pro zemědělství a dílny. V 70. letech 20. století byl v areálu družstva vybudován velký společenský sál, který je ale nyní ve špatném technickém stavu.	Uhlířskojanovicko	Zahradníková 2013; Topinka 2019	185

Plošné jevy

Název znaku	Popis znaku	Příslušnost k jednotce	Literatura	Číslo fotografie
Ratajská obora	Kompaktní lesní celek členěný pravidelnou šachovnicovou sítí cest a průseků, z větší části zachovaných. Hranice lesa jsou dlouhodobě stabilní. Na mapách 1., 2. i 3. vojenského mapování je zakresleno oplocení obory, které se nedochovalo.	Ratajská obora	Novák 2016 1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	186
Vavřínecký rybník	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století. Největší rybník na Kutnohorsku.	Vavřínecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	187
Panský rybník v Žišově	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřínecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	188
Rybník u Jindického mlýna	Rybník je doložen na 1. a 2. vojenském mapování, pak zanikl.	Vavřínecko	1., 2., 3. VM Topografická	189

			mapa GŠ 1:25000	
Rybník v Jindicích	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	190
Rybník v lokalitě U Trojanova mostu	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	191
Rybník v lokalitě U šraňku	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	192
Rybník na Ostašovském potoce u cesty Chmeliště – Vavřinec	Rybník je doložen na 1. a 2. vojenském mapování, pak zanikl.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	193
Rybník na Ostašovském potoce v lokalitě Nad rybníkem	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	194
Hořejší rybník	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	195
Kačíř	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	196
Rybník pod Kačířem	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická	197

			mapa GŠ 1:25000	
Rybník nad Kačířem	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	198
Dolní rybník na Staňkovickém potoce	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	199
Horní rybník na Staňkovickém potoce	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	200
Dolní rybník v Blátě	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	201
Prostřední rybník v Blátě	Rybník je doložen na 1. vojenském mapování a v současnosti.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	202
Horní rybník v Blátě	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	203
Rybník nad Hořejším rybníkem	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	204
Rybník v lokalitě U štíru	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická	205

			mapa GŠ 1:25000	
Škrobka	Rybník je doložen na 1. a 2. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	206
Rybník na Staňkovickém potoce nad Škrobkou	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	207
Rybník nad Staňkovicemi	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	208
Dolní rybník ve Staňkovicích	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	209
Prostřední rybník ve Staňkovicích	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování a v současnosti.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	210
Horní rybník ve Staňkovicích	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	211
Rybník v lokalitě Ve vosínách	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	212
Obora	Rybník je doložen na 1. a 2. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická	213

			mapa GŠ 1:25000	
Chobotek	Rybník je doložen na 1. a 2. vojenském mapování. Poté byla jeho rozloha radikálně zmenšena.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	214
Dolní Ostašov	Vyvinul se zmenšením rybníka Chobotek. Rybník je doložen na 3. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	215
Dolní Materna	Rybník je doložen na 1. a 2. vojenském mapování. V současnosti byl obnoven a je součástí sádek.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	216
Ostašovský rybník	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	217
První rybník u Ostašova	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	218
Druhý rybník u Ostašova	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	219
Rybník pod silnicí z Uhlířských Janovic do Staňkovic	Rybník navazuje na podstatně větší rybník v lokalitě Pod svatou Trojicí, který zde byl před výstavbou silnice z Uhlířských Janovic do Staňkovic	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	220
Rybník v lokalitě Pod svatou Trojicí	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická	221

			mapa GŠ 1:25000	
Druhý rybník v lokalitě Pod svatou Trojicí	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	222
Třetí rybník v lokalitě Pod svatou Trojicí	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	223
Holoubek	Rybník je doložen na 1. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století. Pod jeho hrází byl Suchomelův mlýn, na jehož místě byla založena olejna. Ve 30. letech 20. století byl obnoven a začleněn do Tyršových sadů.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000 Ottomanská, Steinová 2015	224
Hořejší rybník v Uhlířských Janovicích	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	225
Koupaliště	Rybník je doložen na 1. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století. Ve 30. letech 20. století na něm bylo vybudováno koupaliště.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	226
Nový rybník	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	227
Bobr	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování, kde se jmenuje Winklat. V současnosti obnoven.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	228

Čerhýnky	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování, kde se jmenuje Prostřední. V současnosti obnoven.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	229
Rybník pod Kochánovem	Rybník je doložen jen na 1. vojenském mapování, kde se jmenuje Hořejší. V současnosti obnoven.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:25000	230
Rybník u Luckého mlýna	Rybník je doložen na 1., 2., 3. vojenském mapování a na Topografické mapě GŠ 1:50 000 z 50. let 20. století.	Vavřinecko	1., 2., 3. VM Topografická mapa GŠ 1:50000	231
Třešňovka u Uhlířských Janovic	Starý vysokokmenný třešňový sad při silnici z Uhlířských Janovic do Rašovic na poměrně výrazném terénním zlomu. Založen byl v 50. letech 20. století.	Obecný znak	Zahradníková 2013 Topografická mapa GŠ 1:25000	232
Tyršovy sady	Park vznikl na místě staršího rybníka Holoubek (též Na Holoubku) podle plánu Josefa Kumpána z roku 1932. Úpravy terénu a výsadby byly realizovány v letech 1933 až 1938.	Obecný znak	Ottomanská, Steinová 2015; Topinka 2019	233
Hřbitov s ohradní zdí	Hřbitov byl zbudován roku 1847 v lokalitě sv. Trojice na jih od města. Původně se pohřbívalo u kostela sv. Jiljí. Hřbitov je obehnán ohradní zdí, v jednom z nároží je výklenková kaplička.	Obecný znak	Zahradníková 2013	234
Židovský hřbitov v Uhlířských Janovicích	Pozůstatek ohrazeného židovského hřbitova z 30. let 19. století je pietním místem a dokládá zdejší židovské osídlení. Ze hřbitova zbylo torzo ohradní zdi a jeden klasicistní náhrobek. Ostatní náhrobky byly buď zničeny nebo odvezeny na židovský hřbitov ve Světlé nad Sázavou. Celý hřbitov je zarostlý náletovou vegetací. Kulturní památka.	Obecný znak	Zahradníková 2013; Bartoš 1998 NPÚ Památkový katalog	235

Fotodokumentace

Obr 117: Větší kámen k 40. jubileu vlády Jana II. z Liechtensteina ratajskému panství (velkostatku) a menší kámen k 50. jubileu. Foto: M. Šantrůčková, 2022

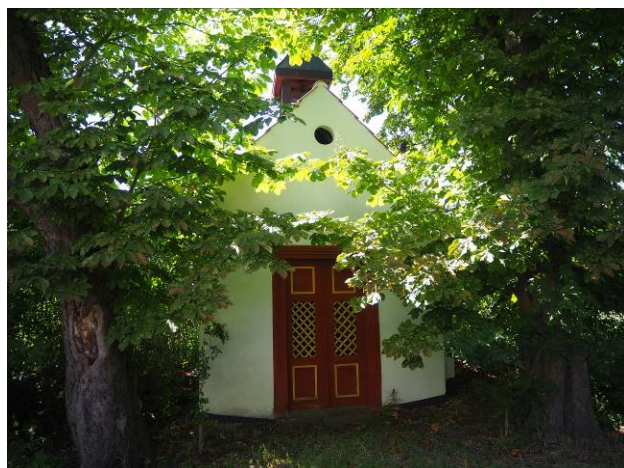
Obr 118: Opatovická hájovna na jižním okraji Ratajské obory. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 119: Současná podoba hájovny v Ostašově na severním okraji Ratajské obory. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 120: Jedna ze zachovalých staveb bývalého hospodářského dvora v Ostašově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 121: Kaple Panny Marie v Ostašově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

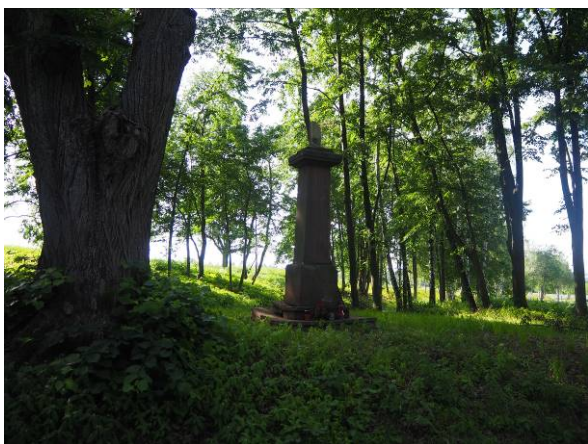
Obr 122: Pomník stojí u silnice na okraji Ratajské obory u zastávky Mirošovice. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 123: Kamenná stéla na připomínku zavražděné Anny Kvašové. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 124: Husův kámen na Vedralově skalce. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 125: Kříž v lokalitě Pod Mitrovem na křižovatce cest z Mitrova do Uhlířských Janovic a Silvánky. Foto: M. Šantrůčková, 2022

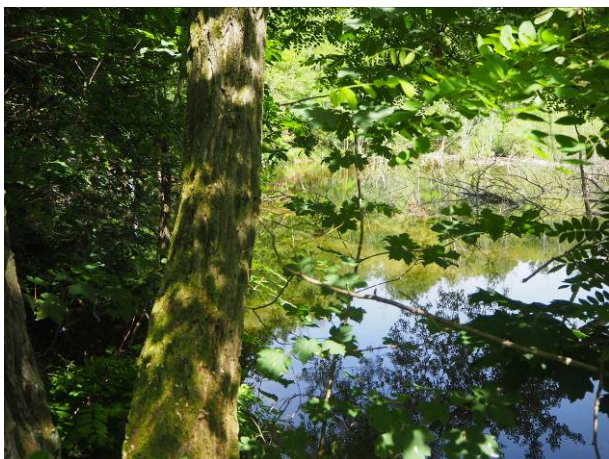
Obr 126: Přebudovaný areál bývalé továrny na keramické zboží na jihu Uhlířských Janovic. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 127: Z bývalého mlýna, později olejny zbyl pouze tovární komín. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 128: Pohled na bývalou cihelnu mezi Novou Vsí a Blátem. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 129: Zatopená hlavní jáma cihelny Na boučku jižně od Uhlířských Janovic. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 132: Současná podoba bývalé cihelny v Žišově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 130: Dnes je místo bývalé cihelny v Horních Jelčanech téměř neidentifikovatelné. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 133: Celkový pohled na cihelnu v Chmelišti. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 131: Lihovar v Církvici byl postaven s využitím budov hospodářského dvora. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 134: Pohled na hospodářský dvůr a zejména barokní sýpku, za kterou vyčnívá komín bývalého lihovaru, na který byl dvůr přestavěn. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 135: Zarostlá šterkovna na okraji Netušilu. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 138: Bývalé hliniště mezi Blátem a Skvrňovem. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 136: Cihelna Mirošovice byla v blízkosti železniční zastávky. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 139: Bývalý válcový mlýn stojí pod hrází rybníka v Žišově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 137: Zarostlé hliniště mezi Novou Vsí a Blátem. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 140: Kostel v Jindicích s ohrazeným hřbitovem. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 141: Socha sv. Václava u hráze bývalého rybníka v centru Jindic. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 144: Barokní márnice byla postavena, když okolí kostela sv. Jiljí sloužilo jako hřbitov. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 142: Současná podoba zámku v Jindicích po necitlivé přestavbě ve druhé polovině 20. století. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 145: Bývalá synagoga v dnešní Zdravotní ulici. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 143: Exteriér kostela sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 146: Dřevěná zvonička u kostela sv. Jiljí. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 147: Socha sv. Václava na náměstí.
Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 150: Areál bývalého panského dvora
v Uhlířských Janovicích. Foto: M.
Šantrůčková, 2022

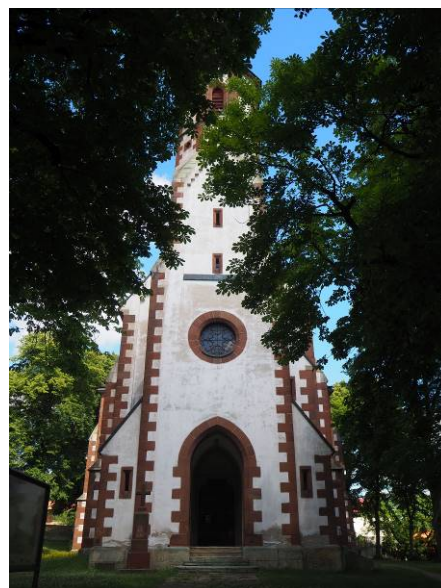
Obr 148: Barokní kostel sv. Aloise
uprostřed náměstí v Uhlířských
Janovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 151: Budova bývalé fary na náměstí
v Uhlířských Janovicích. Foto: M.
Šantrůčková, 2022

Obr 149: Budova bývalé radnice
v Uhlířských Janovicích. Foto: M.
Šantrůčková, 2022

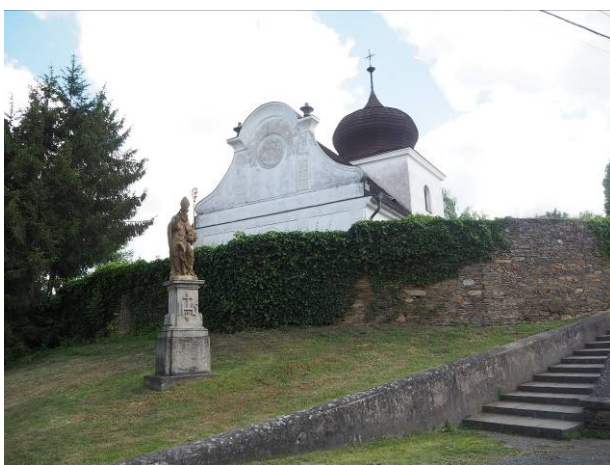
Obr 152: Novogotický kostel sv. Vavřince
s dominantní věží. Foto: M. Šantrůčková,
2022

Obr 153: Citlivě rekonstruovaná bývalá tvrz v Žišově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 156: Návesní kaple v Hatích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 154: Barokní kostel sv. Mikuláše v Žišově s ohradní zdí hřbitova a sochou sv. Mikuláše. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 157: Pozdně barokní zámek v Církvicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 155: Památkově chráněný most v Žišově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 158: Ve dvoře v Blátě se stále hospodaří. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 159: Kamenná zvonice s křížem na návsi v Církvici. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 160: Kříž na polní cestě mezi Jincicemi a Mančicemi. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 161: Kamenná zvonice s křížem na návsi v Netušilu. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 162: Pomník Rudolfa Jandy u cihelny Na boučku. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 163: Návesní kaple v Mitrově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 164: Kamenná zvonice s křížem na návsi ve Staňkovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 165: Opravená kaple v Nové Vsi.
Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 168: Kříž na návsi v Jindicích. Foto:
M. Šantrůčková, 2022

Obr 166: Výklenková kaple na okraji
Dolních Jelčan. Foto: M. Šantrůčková,
2022

Obr 169: Návesní kaple v Mačicích. Foto:
M. Šantrůčková, 2022

Obr 167: Kříž při cestě z Dolních Jelčan do
Hatí. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 170: Kříž na východním vstupu do
Uhlířských Janovic. Foto: M. Šantrůčková,
2022

Obr 171: Kříž při polní cestě mezi Uhlířskými Janovicemi a Janovickou Lhotou. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 172: Jáma hliniště je dnes částečně zatopená a zajímavá i z přírodovědného hlediska. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 173: Lípa svobody v Hatích s pomníkem, který připomíná její zasazení v roce 1945. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 174: Kříž na okraji Vavřince u hráze Vavřineckého rybníka. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 175: Kříž při cestě mezi Vavřincem a Církvicí stojí na hranici obou katastrů. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 176: Kříž na kraji Vavřince u cesty do Chmeliště. Foto: M. Šantrůčková, 2022

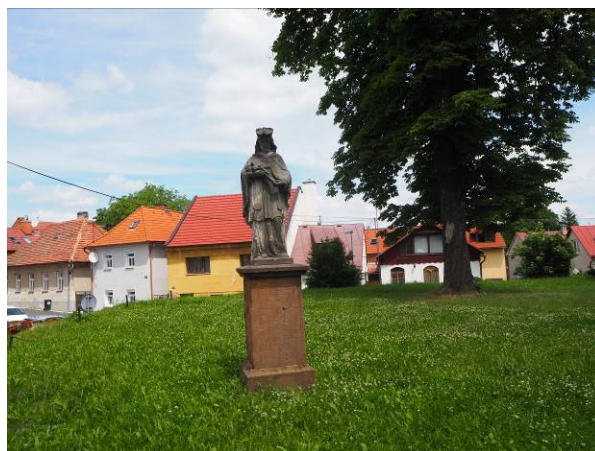
Obr 177: Současný stav sýpky v Chmelišti.
Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 180: Současný stav hostince ve
Staňkovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 178: Návesní kaple v Chmelišti. Foto:
M. Šantrůčková, 2022

Obr 181: Socha sv. Jana Nepomuckého na
ploše bývalého hřbitova u kostela sv. Jiljí.
Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 179: Kříž v Nové Vsi při křížení
s cestou do Bláta. Foto: M. Šantrůčková,
2022

Obr 182: Socha Panny Marie uprostřed
dvou lip v dnešní Smetanově ulici. Foto:
M. Šantrůčková, 2022

Obr 183: Kříž uprostřed hráze rybníka v Žíšově. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 186: Křížení dvou na sebe kolmých cest v Ratajské oboře. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 184: Cihelnu ve Staňkovicích nahradil zemědělský areál. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 187: Rákosiny okolo Vavříneckého rybníka. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 185: Pohled na budovy družstva Kooperativa na okraji Uhlířských Janovic, sál je vlevo. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 188: Panský rybník v centru Žíšova, pod nímž je Kutíšův mlýn. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 189: Plocha bývalého rybníku u Jindického mlýna. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 192: Pohled na lokalitu U šraňku, kde býval malý rybník. Foto: M. Šantrůčková, 2022

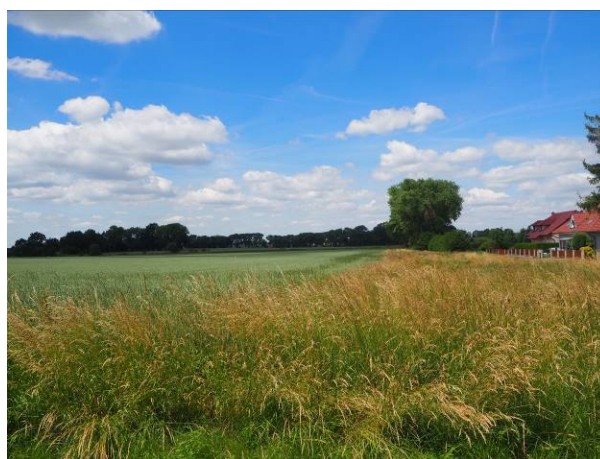
Obr 190: Plocha bývalého rybníka v centru Jindic. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 193: Louka na místě velkého rybníka, jehož hráz tvoří silnice z Vavřince do Chmeliště. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 191: Na místě rybníka u Trojanova mostu je dnes remíz. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 194: Pohled na lokalitu Nad rybníkem. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 195: Pohled na Hořejší rybník od hráze. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 198: Pohled na bývalý rybník, který byl nad dnešním rybníkem Kačír. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 196: Pohled na rybník Kačír od hráze. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 199: Pohled do údolí Staňkovického potoka, kde byl dříve rybník. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 197: Pohled na pole pod hrází rybníka Kačír, kde byl dříve další rybník. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 200: Pohled do údolí Staňkovického potoka u Bláta, kde byl dříve rybník. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 201: Lokalita v centru Bláta, kde byl dolní ze tří návesních rybníčků. Foto: M. Šantrůčková, 2022

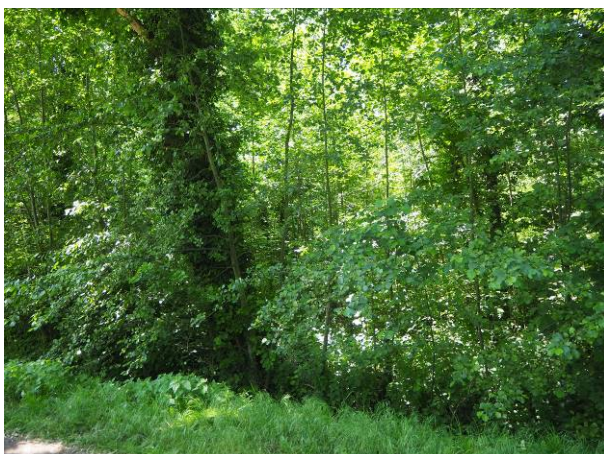
Obr 204: Louka na místě zaniklého rybníka nad Hořejším rybníkem. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 202: Prostřední rybník v Blátě sice existuje, ale je hodně zarostlý. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 205: Pohled na lokalitu U štíru, rybník byl v místě současného remízu. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 203: Plocha bývalého horního rybníka v Blátě je zcela zarostlá náletovou vegetací. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 206: Pohled na rybník Škrobka od hráze. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 207: Pohled na Staňkovický potok nad Škrobkou, kde v místě rozptýlené zeleně byl rybník. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 210: V pozadí je vidět prostřední rybník ve Staňkovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 208: V současnosti začíná být prostor bývalého rybníka nad Staňkovicemi zastavován. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 211: Horní rybník na okraji Staňkovic. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 209: Prostor bývalého dolního rybníka ve Staňkovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 212: Pohled na lokalitu Ve vosínách, kde býval rybník. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 213: Malý rybník Obora v Ratajské oboře. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 216: Rybník Dolní Materna je dnes součástí sádek. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 214: Rybník Chobotek měl do poloviny 19. století výrazně protáhlý tvar, později byla jeho rozloha radikálně zmenšena. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 217: Pohled na bývalý Ostašovský rybník. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 215: Současná podoba rybníka Dolní Ostašov. Foto: M. Šantrůčková, 2022

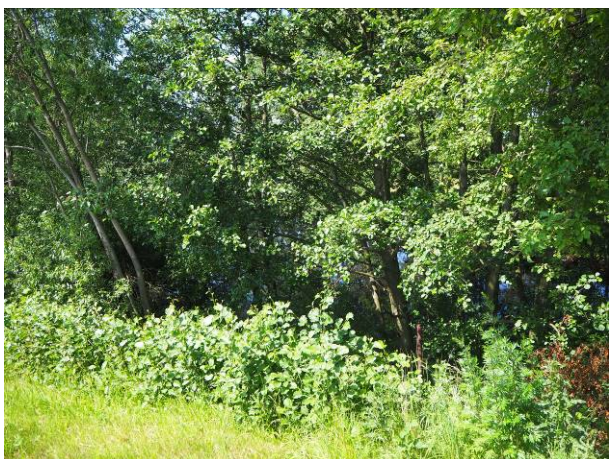
Obr 218: Pohled na místo u Ostašova, kde býval rybník. Terénní val v poli by mohl být pozůstatkem hráze. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 219: Pohled k Ostašovu. Na místě dnešního pole byly dva rybníky. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 222: Celkový pohled na lokalitu Pod svatou Trojicí, kde byly tři rybníky. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 220: Malý rybník dnes na sever od silnice z Uhlířských Janovic do Staňkovic. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 223: Pohled na lokalitu Pod svatou Trojicí od jihu. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 221: Louky a pole na místě rybníka v lokalitě Pod svatou Trojicí. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 224: Současná, zmenšená rozloha rybníka Holoubek. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 225: Hořejší rybník na jihu Uhlířských Janovic původně sloužil pro jeden ze zdejších mlýnů. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 228: Obnovený rybník Bobr. Foto: M. Šantrůčková, 2022

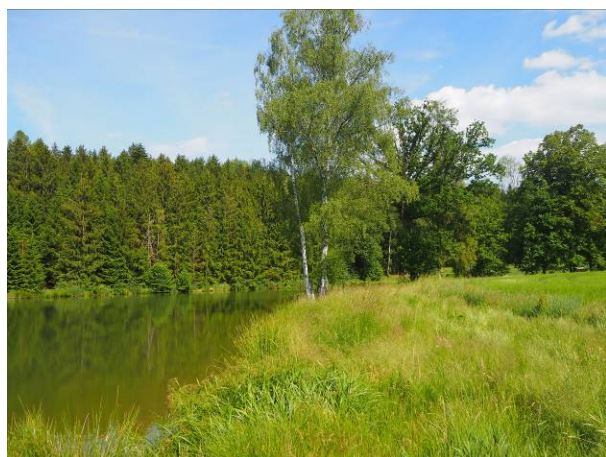
Obr 226: Koupaliště bylo vybudováno na místě jednoho z rybníků, vlevo je vidět umělý ostrůvek. Foto: M. Šantrůčková, 2022

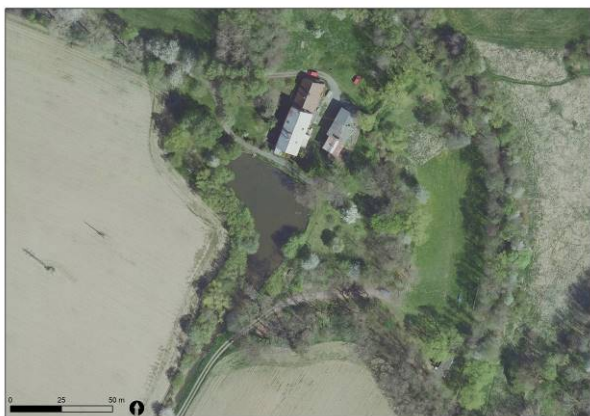
Obr 229: Rybník Čerhýnky byl obnoven v roce 2008. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 227: Obnovený Nový rybník. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 230: Poslední z obnovených rybníků na Výrovce pod Kochánovem. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 231: Pohled na bývalý Lucký mlýn s rybníkem. Zdroj: ČÚZK, Ortofoto ČR

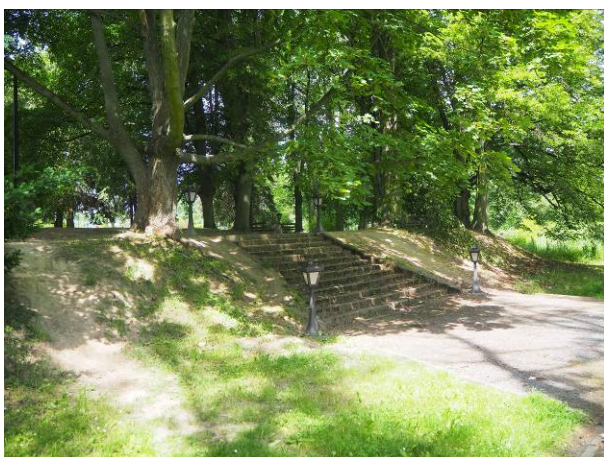
Obr 234: Hlavní brána na hřbitov v Uhlířských Janovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 232: Stará třeshnovka u Uhlířských Janovic. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 235: Současný neutěšený stav bývalého židovského hřbitova v Uhlířských Janovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

Obr 233: Centrální část Tyršových sadů v Uhlířských Janovicích. Foto: M. Šantrůčková, 2022

IV. Návrh využití výsledku

Specializovaná mapa Identifikace jednotek a celků historické kulturní krajiny ve správním území ORP Kutná Hora a identifikace kulturně historických hodnot celku historické kulturní krajiny Uhlířskojanovicko může být poskytovatelem využita na několika úrovních. Může sloužit jako východisko pro další metodickou práci v oblasti péče o historickou kulturní krajinu a k návrhu případné krajinné památkové zóny či jiného stupně ochrany. Je odborným podkladem pro kvalifikované rozhodování poskytovatele a odborných orgánů (NPÚ), orgánů státní správy (zejména památkové péče) a samosprávy. Mapa poskytuje informační bázi pro vlastníky, správce a uživatele jednotlivých částí krajiny modelového území. Může být také využita jako podklad pro zadavatele, pořizovatele a projektanty územně plánovací dokumentace a dalších plánů v oblasti ochrany a rozvoje území. Neméně důležitá je možnost využít mapu jako informační zdroj pro odbornou i laickou veřejnost. Mapa bude veřejně přístupná na internetových stránkách projektu <https://www.krapr-naki.cz/>.

V. Literatura

- Anonym (?): *Vodní dílo Vrchlice*. Hradec Králové, Povodí Labe.
- Bartoš, M. (1998): *Památky Kutnohorská. Nemovité kulturní památky okresu Kutná Hora*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2000a): *Grejfské žilné pásmo*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2000b): *Roveňské žilné pásmo*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2000c): *Kuklické žilné pásmo*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2000d): *Hloušecké a Šipecké žilné pásmo*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2000e): *Staročeské žilné pásmo*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2000f): *Kutací a průzkumné práce v kutnohorském revíru a jeho okolí*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2000g): *Oselské žilné pásmo*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2000h): *Skalecké žilné pásmo*. Kutná Hora, Kuttna.
- Bílek, J. (2001): *Historický přehled k problematice poddolování, hald a Vrchlické přehrady*. Kutná Hora, Kuttna.
- Broža, V. a kol. (2005): *Přehrady Čech, Moravy a Slezska*. Liberec, Knihy 555.
- Bürgi, M., Cevalco, R., Demeter, L., Fescenko, A., Gabellieri, N., Marull, J., Östlund, L., Šantrůčková, M., Wohlgemuth, T. (2020): Where do we come from? Cultural heritage in forests and forest management. In: Krumm, F., Schuck, A., Rigling, A. (eds): *How to balance forestry and biodiversity conservation – A view across Europe*. European Forest Institute (EFI) - Swiss Federal Institute for Forest, Snow and Landscape Research (WSL), Birmendorf, s. 47–61.
- Boucníková, E., Kučera, T. (2005): How natural and cultural aspects influence land cover changes in the Czech Republic? *Ecológia (Bratislava)*, 24, Suppl., s. 69–82.
- Cerman, I. (2008): *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*. Praha, NLN.
- Čornej, P. (1992): *Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*. Praha, Panorama.
- Čtverák, V., Lutovský, M., Slabina, M., Smejtek, L. (2003): *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha, Libri.

- Dobíhal, A. (1969): *Uhlířské Janovice v historii*. Uhlířské Janovice, Vlastivědný odbor muzejní a historický.
- Dvořák, K. a kol. (1960): *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha, ČSAV.
- Ehrlich, M., Pacáková, B., Pavlátová, M., Salašová, A., Šantrůčková, M., Weber, M. (2020): *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*. Praha, Národní památkový ústav.
- Flekalová, M., Kulišťáková, L. (2014): Landscape of Franz Anton von Sporck in Rožtůž surroundings. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 62/3, s. 451–465.
- Flekalová, M., Matějková, H., Šesták, O., Trpáková, L. (2016): *Potenciální krajinné kompozice na mapách II. a III. vojenského mapování. Specializovaná mapa s odborným obsahem*. Lednice, Mendelova univerzita.
- Frída, B., Vrchlický, J. (2016): *Vedle sebe šli jsme dálnou poutí...: vzpomínky ze života dvou bratrů*. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Hejzelná, J. (2006): *Památky královského horního městys Kaňku*. Kutná Hora, Kuttna.
- Heřman, J. (2009): Kácov a okolí. Z Ikonografie středního Posázaví. *Pod Blaníkem* 12, s. 60–67.
- Heřman, J. (2013): *Český Šternberk: stavebně historický vývoj hradu*. Plzeň, Petr Mikota.
- Hrdina, M. a kol. (?): *Jaroslav Vrchlický. 1853 – 1912. Výstava v Památníku národního písemnictví*. Praha, PNP.
- Hrnčiarová, T. a kol (2009): *Atlas krajiny České republiky*. Praha – Průhonice, Ministerstvo životního prostředí České republiky – Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví.
- Charvátová, K. (1998): *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. 1. sv. Fundace 12. století*. Praha, Karolinum.
- Chlum, A. a kol. (1977): *Vodní dílo Vrchlice*. Praha, Státní zemědělské nakladatelství.
- Janská, E. (1963): Archeologický výzkum hradu Sion. *Archeologické rozhledy*, 15, s. 220–248.
- Jásek, J., Doležal, O. (2002): *30 let úpravny vody Želivka*. Praha, PVK.
- Jirousek, J. (2019): *Vodní mlýny na Kutnohorsku. Žehušice, Městské knihy s.r.o.*
- Kavka, M., Starý M. (2016): *Ochrannářský plán o lokalitu v péči pozemkové spolku Denemark Cihelna Chmeliště na období 2016 – 2026*. Kutná Hora, o.s. Denemark.
- Kopecká, P. (2011): *Zahrádka, zaniklé městečko na Želivce*. Bakalářská práce. Brno, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- Koscelník, P., Kypta, J., Savková, J. (2013): Dobývání hradu Sionu roku 1437. Povrchový průzkum palebných postavení obléhatelů. *Archeologické rozhledy*, 55, s. 574–598.
- Kulišťáková, L. a kol (2014): *Metodika identifikace komponovaných krajin*. Brno, MENDEL.
- Kuča, K. (2000): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl, H – Kole*. Praha, Libri.
- Kuča, K. (2004): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI. díl*. Praha, Libri.
- Kuča, K. (2008): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VII. díl*. Praha, Libri.
- Kuča, K. (2011): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VIII. díl*. Praha, Libri.
- Kučera, P. a kol. (2019): *Mapa poplužních dvorů Čech, Moravy a Slezska*. Lednice, Mendelova univerzita.
- Kuna, M. a kol (2015): *Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století*. Praha, Academia.
- Kuthan, J., Muchka, I. (1999): *Aristokratická sídla období klasicismu*. Praha, Akropolis.
- Langpaul, L. (2010): *Ostrov Perkněřův a Cyranův*. Kostelec nad Černými lesy, Lesnická práce, s.r.o.

- Ledr, J. (1909): *Dějiny města Uhlířských Janovic*. Kutná Hora, Obec Uhlířsko-Janovická.
- Leminger, O. (2006a): *Stará Kutná Hora 3. Místopis*. Kutná Hora, Kuttna.
- Leminger, O. (2006b): *Stará Kutná Hora 3. Archeologie, numismatika, dodatky*. Kutná Hora, Kuttna.
- Leminger, O. (2009): *Práce o historii Kutné Hory, dolování a horním právu*. Kutná Hora, Kuttna.
- Lipský, Z. a kol. (2011): *Vývoj krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách*. Praha, Karolinum.
- Lipský, Z. a kol. (2013): *Současnost a vize krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách*. Praha, Karolinum.
- Macková, L. (1956): *Zámek Kačina*. Praha, Nakladatelství čs. výtvarných umělců.
- Malina, O. (2019): *Identifikace kulturně historických hodnot jednotky historické kulturní krajiny: Reliktní krajina Kutná Hora. Specializovaná mapa s odborným obsahem*. Loket, NPÚ.
- Navrátil M. (2001): *100 let trati Čerčany-Ledečko-Kácov*. Čerčany, Občanské sdružení Posázavský Pacifik – České dráhy.
- Navrátil M., Pleva, F. (2003): *100 let místní dráhy Světlá-Ledeč-Kácov*. Čerčany, Občanské sdružení Posázavský Pacifik.
- Novák, P. (2001): *Paměť krajiny. Novodvorská – Žehušicka. Průvodce cykloturistickou stezkou*. Kutná Hora, Martin Bartoš – Kuttna.
- Novák, P. (2016): Lovecké objekty šlechty na Kutnohorsku. *Prameny a studie*, 59, s. 89–108.
- Novák, P. a kol. (2017): *Zahrady a parky hraběcího rodu Chotků*. Praha, NZM.
- Ottomanská, S., Steinová, Š. (2015): *Život a dílo zahradního architekta Josefa Kumpána (1885–1961)*. Praha, Národní zemědělské muzeum.
- Pavůl, I. (2014): *Společnost a lidé na neolitickém sídlišti Bylany*. Praha, Archeologický ústav AV ČR.
- Poche, E. a kol. (1977–1982): *Umělecké památky Čech I–4*. Praha, Academia.
- Royt, J., Sommer, P., Stecker, M. (2013): *Sázavský klášter*. Praha, Národní památkový ústav.
- Sajvera, B. (2008): *Uhlířské Janovice ve 20. století*. Uhlířské Janovice, Město Uhlířské Janovice.
- Semotanová a kol. (2014): *Akademický atlas českých dějin*. Praha, Academia.
- Semotanová a kol. (2019): *Český historický atlas. Kapitoly z dějin 20. století*. Praha, Historický ústav AV ČR.
- Skybová M. (2018): *Vyhodnocení vlivu územního plánu Kácov na životní prostředí (SEA)*. Praha, Žaluda, projektová kancelář.
- Sláma, J. a kol. (2015): *Střední Čechy. Kolébka národních patronů*. Kladno, Sládečkově vlastivědné muzeum v Kladně.
- Sojková, E., Glosová, M., Kupka, J., Širina, P. (2014): *Zeď městských památkových zón Středočeského kraje*. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.
- Sommer, J. G. (1844): *Das Königreich Böhmen statistisch-topografisch dargestellt, 12. Theil Kauřimer Kreis*. Prag, Friedrich Ehrlich.
- Sommer, P. a kol. (2006): *Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa*. Praha, Lidové noviny.
- Sommer, P. (2007): *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*. Praha, Vyšehrad.
- Soudský, B. (1966): *Bylany: osada nejstarších zemědělců z mladší doby kamenné*. Praha, Academia.
- Starý, M. (2010): Jak jsme zachraňovali Chmeliště. *Krása našeho domova*, 20, s. 8–9.
- Svoboda, L. (2000): *Encyklopedie českých tvrzí II. (K – R)*. Praha, Argo.
- Šafařík, J. (2011): *Umělecké památky a lidová slovesnost na Uhlířskojanovicku*. Bakalářská práce. Pardubice, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.

- Šantrůčková, M., Dostálek, J., Demková, K. (2015): Assessing long-term spatial changes of natural habitats using old maps and archival sources: a case study from Central Europe. *Biodiversity and Conservation*, 24/8, s. 1899–1916.
- Šantrůčková, M., Demková, K., Dostálek, J., Frantík, T. (2017): Manor gardens: Harbors of local natural habitats? *Biological Conservation*, 205, s. 16–22.
- Šantrůčková, M., Bendíková, L., Medková, L. (2019): *Krajina sv. Prokopa. Identifikace kulturně historických hodnot jednotky historické kulturní krajiny*. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.
- Šantrůčková, M., Dostálek, J., Frantík, T. (2020): Vegetation succession in extensive abandoned tall-trunk cherry orchards: a case study on Kaňk Mountain near Kutná Hora (Czech Republic). *Hacquetia*, 19/1, s. 1–10.
- Šimek, P. a kol. (2005): *Regenerace zámeckého parku Kačina*. Lednice na Moravě, ZF MZLU Brno
- Šimek T. a kol. (1989): *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*. Praha, Nakladatelství Svoboda.
- Šimůnek R. a kol. (2010): *Kutná Hora. Historický atlas měst České republiky*, svazek 22. Praha, Historický ústav AV ČR.
- Štědra, M., Bernat, J., Hozman, P., Matoušová, S., Sommer, P., Wlasák, O. (2008): *Průvodce městem Sázavou a okolím*. Sázava, Městský úřad Sázava.
- Štědra, M. (ed.) (2003): *Sázavsko – sborník X*. Praha, Studio Aven.
- Štroblová, H., Altová, B. (2000): *Kutná Hora*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny.
- Šumberová, R. (2000): *Osídlení nivy dolního toku Vrchlice v pravěku*. Archeologické rozhledy, 52, s. 261–302.
- Tichý, M. (2017): *Smrt bez spravedlnosti: Mrtví Ratajského lesa*. Praha, ÚSTR.
- Topinka, A. (2019): *Uhlířské Janovice. Koncepce územního rozvoje*. Diplomová práce. Praha, České vysoké učení technické, Fakulta architektury.
- Tyl, J. K. (1888): *Kusy mého srdce. Svazek první*. Praha, Alois Hynek.
- Tyl, J. K. (1900): *Spisy drobné. Díl XIV*. Praha, Alois Hynek.
- Úlovec, J. (2003): *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech. I. díl (A–M)*. Praha, Libri.
- Vájová, L. (2016): *Identifikace a ochrana krajiny s významnými kulturně historickými a přírodními hodnotami: přírodní park Melechov*. Bakalářská práce. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta.
- Váňa, M. (2013): *Archeologie vesnic zaniklých ve 20. století: Vesnice postižené vznikem vodních nádrží*. Diplomová práce. Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická
- Vaněčková, J. a kol (2018): *Zruč nad Sázavou*. Zruč nad Sázavou, Město Zruč nad Sázavou.
- Vavrušková, K., Novák, P. (2011): Po stopách mlynářů v Kutné Hoře. *Krásné město*, 2, s. 14–18.
- Vlasák, A. N. (1885): *Okres Uhlířsko-Janovický v Čáslavsku. Nástin historicko-archaeologický*. Tábor, nákladem vlastním.
- Weber, M., Štroblová, L., Medková, L., Šantrůčková, M., Veith, T., Bendíková, L., Vávrová, V., Pešta, J. (2013): *Kulturně historické hodnoty a kompoziční jevy krajinné památkové zóny Žehušicko – krajinářsko-analytický výkres A*. Průhonice, VÚKOZ, v.v.i.
- Zahradníková, J. (2013): *Kraj bez dějin? Regionální dějiny Uhlířskojanovicka ve výuce na základní škole*. Diplomová práce. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta.
- Zápotocký, M. (2003): K ranému středověku Kutnohorska: hradiště Cimburk. *Archeologické rozhledy*, 55/2, s. 299–323.
- Zavadil, A. J. (1912): *Kutnohorsko slovem i obrazem I. Soudní okres kutnohorský*. Kutná Hora, Karel Šolc.

Zavadil, A. J. (1914): *Kutnohorsko slovem i obrazem II. Soudní okres uhliřskojanovický*.
Kutná Hora, Karel Šolc.

Databáze významných geologických lokalit: 85 [online]. Praha: Česká geologická služba,
1998 [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: <http://lokality.geology.cz/85>.
NPÚ, Památkový katalog

Mapy 1., 2. a 3. vojenského mapování

Topografická mapa Generálního štábu 1:50000, 50. léta 20. století

Topografická mapa Generálního štábu 1:25000, 50. léta 20. století

Základní mapa 1:10000, 60. léta 20. století

http://www.soupispamatek.com/okres_kutnahora/foto/mirosovice/mirosovice.htm [cit. 2022-05-23].